

**วารสารสหวิทยาการ
วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีที่ 11 ฉบับที่ 2
(เมษายน 2557 – กันยายน 2557)**

**Journal of Integrated Sciences
College of Interdisciplinary Studies
Thammasat University
Volume 11, Issue 2 (Apr. 2014 - Sep. 2014)**

วารสารสหวิทยาการ

Journal of Integrated Sciences

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (เมษายน 2557 – กันยายน 2557)

Volume 11, Issue 2 (Apr. 2014 - Sep. 2014)

ISBN: 1685 - 2494

เจ้าของ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการ

ดร.สิทธิพล เจริญรัฐติกาล

กองบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยา สุวคันธ์

วิทยาลัยสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ อุ่ทองทรัพย์

วิทยาลัยสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ธิรววัฒน์ ดันทนีส

วิทยาลัยสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ ดร.สิทธิพล เจริญรัฐติกาล

วิทยาลัยสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ ดร.ณัฐพล แสงอรุณ

วิทยาลัยสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.โชติกา ภาชีผล

คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์

คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อาจารย์ ดร.วัชรพล พุทธิรักษา

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยย่นเรศวร

อาจารย์ ดร.ปรีนทร์ นาคสิงห์

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อาจารย์ ดร.มาลินี คุ่มสุภา

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อาจารย์ ดร.อุษามาศ เสียมภักดี

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นางสาววลิตพร จิโนทา

วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นางสาวหฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะกรรมการกลั่นกรองและประกันคุณภาพ

รองศาสตราจารย์ ดร.กำจร หลุยยะพงศ์

สาขาวิชานิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

รองศาสตราจารย์ สายฝน สุเอียนทรเมธี

วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เลห้ลา ตรีเอกานุกูล

สำนักวิชาสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รณิดา ปิงเมือง

สำนักวิชาสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

อาจารย์ ดร.เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์

คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อาจารย์ ดร.โซมสี มีภักดี

วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ ดร.ณัฐพล แสงอรุณ

วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ ดร.ปกครอง บุญหลง

วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ อรสุธี ชัยทองศรี

คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ออกแบบปก

อาจารย์ บุษกร ฮวบเข้ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สหวิทยาการ : สิทธิพล เครือรัฐติกาล, (บรรณาธิการ)

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557

จำนวน 400 เล่ม

พิมพ์ที่ : นิตិธรรมการพิมพ์

76/251-3 หมู่ที่ 15 ต.บางม่วง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี 11140

โทร. 0-2403-4567-8, 0-2449-2525, 081-309-5215

E-mail : niti2512@hotmail.com, niti2512@yahoo.co.th

ติดต่อกองบรรณาธิการ

นางสาวลิตพร จิโนทา

นางสาวหฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

กองบรรณาธิการวารสารสหวิทยาการ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง

เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพฯ 10200

โทรศัพท์ 02-613-2861 (ท่าพระจันทร์) E-mail : kmee2@hotmail.com

โทรศัพท์ 054-268-702 (ศูนย์ลำปาง) E-mail : a_walit@hotmail.com

บทความทัศนะ ข้อคิดเห็น ภาพที่ปรากฏ ในวารสารเล่มนี้
เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน
บรรณาธิการ และกองบรรณาธิการ
ไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย
และไม่ถือเป็นความรับผิดชอบ
ลิขสิทธิ์เป็นของผู้เขียน
และวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
การตีพิมพ์ชื่อต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียน
และวิทยาลัยสหวิทยาการโดยตรง
และเป็นลายลักษณ์อักษร

สารบัญ

บทบรรณาธิการ

9

- สิทธิพล เครือรัฐติกาล

บทความวิชาการ

การลดทอนภาพเหมารวมตามลักษณะตัวละครแบบคู่ตรงข้าม
ด้วยศิลปะการแต่งหน้า ในละครเรื่องสามมิติตรา 11

- กฤษณ์ คำนนท์

การผลิตซ้ำความงามของนางแก้วหน้าม้า 35

- กุลวรา งามเอกเอื้อ

การประเมินทางเลือกทางเศรษฐศาสตร์กับการแก้ไขปัญหาหน้าท่วม
เนื่องจากการขยายตัวของเมืองท่องเที่ยวชายฝั่งทะเล 52

- อรษา ดันตียะวงศ์ษา และ เกวลิน มะลิ

การจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 88

- ศรารุช กันทาจา

การจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพศาลาหารักษ์ 1
(คุ้มเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุง) จังหวัดเชียงใหม่ 112

- นภาพร ลิขิตเรื่องศิลป์

บทบรรณาธิการ

วารสารสหวิทยาการฉบับที่อยู่ใต้มือของท่านนี้ผลิตขึ้นใน พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นปีที่มีเหตุการณ์ไม่ปกติเกิดขึ้นในการเมืองไทย และจบลงด้วยการประกาศกฎอัยการศึกและการทำรัฐประหารของกองทัพ แม้ว่าเหตุการณ์เหล่านี้จะทำให้เกิดความกังวลเกี่ยวกับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางวิชาการ แต่ด้วยตระหนักว่า “ความรู้” เป็นสิ่งสำคัญที่จะนำพาสังคมไทยไปสู่หนทางที่สดใสในวันข้างหน้า วารสารสหวิทยาการจึงยังคงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ต่อไป

บทความในวารสารฉบับนี้ เริ่มต้นจากสองบทความแรกในเชิงมนุษยศาสตร์ บทความของกฤษณ์ คำนนท์วิเคราะห์การสื่อความหมายด้วยการแตงหน้าตัวละครเอกในเรื่อง “สามีตีตรา” โดยใช้แนวคิดภาพตัวแทน (Representation) และแนวคิดความสัมพันธ์แบบคู่ที่ตรงกันข้าม (binary opposition) เพื่อนำเสนอถึงความแตกต่างในการสื่อความหมายด้วยการแตงหน้าตัวละครเอก ขณะที่บทความของกุลวรา งามเอกเอื้อ แสดงให้เห็นว่าวาทกรรมว่าด้วยความงามของผู้หญิงนี้ได้รับการถ่ายทอดซ้ำๆ จนตอกย้ำค่านิยมเรื่องความงามของผู้หญิงในสังคม แม้กระทั่งในวรรณกรรมที่ตัวละครของเรื่องมีใบหน้าที่ไม่สวยงามอย่างเรื่อง “แก้วหน้าม้า” ก็มีได้ทำท้าววาทกรรมดังกล่าวแต่อย่างใด

บทความที่เหลืออีกสามเรื่องเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรที่ให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ได้แก่ บทความของอรชาดันตติยะวงศ์ษา และเกวลิน มะลิ ซึ่งประเมินทางเลือกทางเศรษฐศาสตร์กับการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมเนื่องจากการขยายตัวของเมืองท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลอย่างเมืองพัทยา บทความของศราวุฑ์ กันทาจา ที่มุ่งเสนอ

รูปแบบและวิธีการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนช่าง ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และบทความของนภาพร ลิขิตเรืองศิลป์ ที่เสนอรูปแบบและวิธีการจัดการศาลานารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่ให้ประสบผลสำเร็จเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

บรรณาธิการหวังว่าวารสารเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการและก่อให้เกิดการถกเถียงขององค์ความรู้ต่อไป

สิทธิพล เครือรัฐติกาล

2557

การลดทอนภาพเหมารวม
ตามลักษณะตัวละครแบบคู่ตรงข้าม
ด้วยศิลปะการแต่งหน้า ในละครเรื่องสามมีตีตรา
**Stereotypes Destruction of Facial Makeup
with the Binary Opposition Concept
in Thai TV Drama “Samee Tree Tra”**

กฤษณ์ คำนนท์¹

Krit Kamnon

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้าตัวละครเอกในเรื่องสามมีตีตรา โดยใช้แนวคิดภาพตัวแทน (Representation) และแนวคิดความสัมพันธ์แบบคู่ที่ตรงกันข้าม (binary opposition) เพื่อนำเสนอถึงความแตกต่างในการสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้าตัวละครเอก ผลการศึกษาพบว่าการสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้าตัวละครเอกในเรื่องสามมีตีตรา เป็นการลดทอนความสำคัญของภาพตายตัวหรือภาพเหมารวม (Stereotypes) ของตัวละครเอกหญิงในสื่อละครโทรทัศน์ไทยโดยสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของ“ตัวบท”

---

¹ อาจารย์โปรแกรมวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

(Text) และ “บริบท” (Context) โดยนางเอกไม่ได้แต่งหน้าในลักษณะของนางเอก และนางร้ายไม่ได้แต่งหน้าลักษณะนางร้าย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะคู่ตรงข้ามและและลดทอนภาพตายตัวหรือภาพเหมารวมของตัวละครเอกด้วยศิลปะการแต่งหน้าอย่างชัดเจน เป็นการเปิดมิติหมายทางด้านการสื่อความหมายของตัวละครเอกในสื่อละครโทรทัศน์ไทย

คำสำคัญ : ภาพเหมารวม ศิลปะการแต่งหน้า ลักษณะตัวละคร
คู่ตรงข้าม

Abstract

The objective of the article is to analyse the interpretation of facial makeup of protagonists on the Thai soap opera “Samee Tee Tra,” by using the concept of representation and the concept of binary opposition to convey the different meaning of the leading characters. It was found that, in Samee Tee Tra, the stereotype of female protagonist is definitely destroyed by facial makeup. It reflects the relations between “text” and “context”, i.e. the female protagonist doesn’t wear makeup in the style of good character, nor does the female antagonist. This not only demonstrates the binary opposition concept, but also shows the new dimension of interpretation of the protagonists in Thai TV drama.

Keywords : stereotypes, facial making up, characters,
binary opposite concept

บทนำ

“สามีดีตรา” บทประพันธ์โดย “นาวิกา” และบทโทรทัศน์โดย วรณวิภา สามงามแจ่ม แพร์ภาพออกอากาศทางไทยทีวีสีช่อง 3 เนื้อเรื่องกล่าวถึงการต่อสู้ของผู้หญิง 2 คน คือ “กะรัต” (เมอมาลย์ บุญยศักดิ์) ผู้หญิงที่เหมือนจะเพียบพร้อมทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นชาติตระกูล ฐานะ และรูปสมบัติ แต่ต้องพบกับความผิดหวังในชีวิตแต่งงาน ครั้งแล้วครั้งเล่า โดยมีสามีถึง 3 คน และทุกคนต่างมีอันเป็นไป จนเธอได้ชื่อว่าเป็นผู้หญิงกินผิว จนได้พบ “พิศุทธิ์ (ธนวรรณ วรรณระภูติ)” ผู้ชายที่เข้ามาพร้อมความรักแท้ ที่เธอไม่เคยพบเจอและไม่เชื่อมั่นว่ารักแท้จะมีอยู่จริง เธอจึงเลือกจะตอบแทนความรักของด้วยการ “ดีตราจง” ด้วยการจดทะเบียนสมรส และกระทำเหมือนเขาเป็นเพียงวัตถุสิ่งของที่ไร้หัวใจ หากแต่เขามีความมั่นคงมั่งคั่งในความรัก ในขณะที่เดียวกันเกิดเรื่องราว “มือที่สาม” คือ “สายน้ำผึ้ง (วรทยา นิลคูหา)” เพื่อนรักคนเดียวของกะรัต ที่ทรยศเธออย่างเลือดเย็น เพราะสายน้ำผึ้งได้ตั้งท้องกับภูเบศร์ สามีที่เพิ่งเสียชีวิตไป และตามจ้องล้างจ้องผลาญกะรัตอีก เมื่อรู้ว่าความรักครั้งใหม่ของกะรัตเกิดขึ้นกับพิศุทธิ์ ชายที่เธอหมายปองว่าจะให้เป็นพ่อของลูกยิ่งเพิ่มความเคียดแค้นและนำไปสู่การแก้แค้นและสร้างปัญหาเรื่องสามีดีตราเป็นเรื่องการต่อสู้เพื่อเอาชนะระหว่างผู้หญิง 2 คน คือ กะรัตและสายน้ำผึ้ง ทั้งคู่ต่อสู้และแย่งชิงความรักจากความอิจฉาริษยา ที่นำไปสู่ปัญหา (นันทพร ไวศยะสุวรรณ, 2557, ออนไลน์)

เรื่องสามีดีตราถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ได้รับความนิยม “ยอมรับว่าออกตัวแรงจริงๆ สำหรับละครโทรทัศน์รสแซบ “สามีดีตรา” ผลิตโดยค่ายทอง เอนเตอร์เทนเมนต์ จำกัด โดยผู้จัด แอน ทองประสม แค่เริ่มสตาร์ทตอนแรก เมื่อวันพุธที่ 19 กุมภาพันธ์ ก็ทำเอาคนดู “ติด” และ “อิน” กันทั่วบ้านทั่วเมือง โดยเฉพาะทางโซเชียลเน็ตเวิร์กแสดง

ความเห็นกันจนแทบไม่มีโลว์ระเบิด” (นันทพร ไวศยะสุวรรณ, 2557, ออนไลน์) จะเห็นได้ว่าละครเรื่องสามมีดีตราถือเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนภาพความเป็นหญิงที่มีความแตกต่างกันของนางเอกและนางร้าย มีความเป็นคู่ตรงข้ามอย่างชัดเจน

ปรากฏการณ์ของละครเรื่องสามมีดีตราจึงมีความน่าสนใจในการนำเสนอถึงความแตกต่างของบทบาทตัวละครนางเอกและนางร้ายแบบคู่ตรงข้าม (binary opposition) นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่แฝงอยู่และจะทำให้ตัวละครเป็นตัวละครที่สมบูรณ์ได้ต้องอาศัยการแต่งหน้า ดังนั้นการสื่อความหมายผ่านการแต่งหน้าที่สื่อสารมวลชนได้นำเสนอมิติเชิงสัญลักษณ์ ผ่านการใช้สีและเส้นในการสื่อความหมายที่ถูกถ่ายทอดผ่านการแต่งหน้าตัวละครนางเอกและนางร้ายเอาไว้ การแต่งหน้านางเอกและนางร้ายในเรื่องสามมีดีตรานั้นเป็นการลดทอนความสำคัญของภาพตายตัวหรือภาพเหมารวม (Stereotypes) ที่มีความแตกต่างจากการแต่งหน้านางเอกและนางร้ายในลักษณะของภาพต้นแบบ ที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อซ้ำๆ และเป็นระยะเวลานาน

ลักษณะของตัวละครนางเอกและนางร้ายในละครเรื่องสามมีดีตราถือเป็นสิ่งที่ทำให้ละคนมีความน่าสนใจและน่าติดตามดังที่ (กิตติศักดิ์ เกิดอรุณสุขศรี, 2552, น. 384) กล่าวว่า สีสนที่ขาดไม่ได้หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “รสเด็ด” ในละครน้ำเน่าคือ ฉากวิวาทโต้ตอบระหว่างนางเอกกับนางอิจฉา อันจะนำไปสู่การกรีดร้องของนางอิจฉาและการตบตีของตัวละคร ละครน้ำเน่าในโทรทัศน์ไทยมักจะบรรจุฉากนี้ไว้เพื่อเรียกความสนใจ หรือในบางครั้งก็เป็นความสะใจของผู้ชมโดยเฉพาะผู้หญิงเนื่องจากการกรีดร้องด่าทอของตัวละครเป็นช่องทางให้ผู้ชมได้ระบายออกความกดดันจากชีวิตจริงของตนการที่นางเอกโต้ตอบอย่าง “ผู้ดี” จนนางอิจฉากรีดร้อง หรือการที่นางเอกตบนางอิจฉากลับเมื่อถูกทำร้ายจึงสร้าง

ความเข้าใจให้ผู้ชมที่ดูละครน้ำเน่าเพื่อหลีกเลี่ยงหนีจากชีวิตจริง ด้วยเหตุที่ในชีวิตจริงอาจไม่สามารถกระทำ ซึ่งละครเรื่องสามมีตีตราได้ประกอบสร้างให้นางเอกและนางร้ายเป็นสีสันของละครอย่างชัดเจน

ละครเรื่องสามมีตีตราถือเป็นละครที่กล่าวถึงเพศหญิงผ่านตัวละครนางเอกและนางร้าย โดยตัวละครถ่ายทอดบทบาทของตัวละครนางเอกและนางร้ายได้อย่างชัดเจน การแต่งหน้าถือได้ว่าเป็นการเสริมสร้าง และเติมเต็มให้ตัวละครให้มีลักษณะที่เป็นไปตามบทบาทของเรื่องได้อย่างชัดเจนขึ้น ลักษณะของตัวละครนางเอกและนางร้ายในเรื่องสามมีตีตรานั้นถือว่ามีลักษณะที่มีความแตกต่างกันแนวคิดคู่ตรงข้าม ส่วนภavnางเอกจะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมดี เรียบร้อยและสร้างตัวอิจฉาให้มีบุคลิกนิสัยให้ตรงข้ามกับนางเอก กล่าวคือ มีความอิจฉาริษยา ปากจัด ฯลฯ โดยลักษณะบทบาทบุคลิกภาพของตัวละครนางเอกและนางร้ายในเรื่องสามมีตีตรามีลักษณะคู่ตรงข้าม (พงศ์กฤษฏี พลเลิศ, 2554, น. 27)

นอกจากลักษณะบทบาทของตัวละครที่มีลักษณะคู่ตรงข้ามแล้ว การสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้าตัวละครนางเอกและนางร้ายยังแฝงลักษณะของคู่ตรงข้ามไว้ด้วย กล่าวคือลักษณะการแต่งหน้าของนางเอกและนางร้าย ด้วยมุมมองและลักษณะที่แตกต่างออกไป ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ในระบบการสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้าตัวละครในละครโทรทัศน์

การสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้าตัวละครนางเอกและนางร้ายเรื่องสามมีตีตรา

ตัวละครถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการดำเนินเรื่อง หากขาดตัวละครแล้ว ละครก็ไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นได้ อภรณ์ ชาญชัยสกุลวัฒน์ (2536, น. 28-33) กล่าวว่า นวนิยายเป็นเรื่องแต่งขึ้นเพื่อเล่าเรื่อง

ราวของคนใดคนหนึ่งหรือเรื่องราวของคนกลุ่มหนึ่ง บุคคลที่ถูกหยิบยกมาเล่าในตัวเองคือผู้ที่เรียกกันว่า ตัวละคร หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ตัวละคร คือ ผู้ที่แสดงพฤติกรรมในเหตุการณ์ต่างๆ ตามที่ผู้เขียนกำหนดขึ้น ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือสิ่งของก็ได้ ตัวละครในนวนิยาย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ตัวละครมิติเดียว (Flat character) และตัวละครหลายมิติ (Round character)

1. ตัวละครมิติเดียวเป็นตัวละครที่ผู้แต่ง นำเสนอลักษณะด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว และจะคงลักษณะเช่นนั้นได้ตลอดเรื่อง

2. ตัวละครหลายมิติเป็นตัวละครที่ผู้แต่งนำเสนอลักษณะตัวละครในหลายๆ ด้านที่ทำให้ผู้อ่านได้รู้จักตัวละครทั้งในด้านที่น่านิยมนั้น และในด้านที่เป็นข้อบกพร่องตัวละครประเภทนี้ บุคลิกภาพ อารมณ์ และความรู้สึกนึกคิดจะเปลี่ยนไปตามเหตุการณ์ในเรื่อง ซึ่งเป็นตัวละครที่มีลักษณะสมจริงมากกว่าตัวละครมิติเดียว

ลักษณะของตัวละครเป็นสิ่งที่บอกบุคลิกและนิสัยใจของของตัวละครได้ด้วยการแสดง สดใส พันธุมโกมล (2538, น. 1- 2) กล่าวว่า การแสดงอย่างจริงจังนี้มีจุดประสงค์เพื่อสื่อ “สาร” ในบทละครไปยังผู้ชม ดังนั้น การถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของนักแสดงจึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อว่าตนคือตัวละครตัวนั้น แล้วถ่ายทอด “ความจริง” ทางอารมณ์ความรู้สึกและความคิดของตัวละครออกมาอย่างแนบเนียน เป็นต้นว่าการแสดงความรู้สึกเศร้าของตัวละคร จะต้องเกิดจากสิ่งที่มากระทบอารมณ์แล้วเกิดความรู้สึกขึ้นมา มิใช่จงใจมาแสดงสีหน้าที่เศร้าสร้อย หรือเตรียมตัวว่าจะเศร้ามาเข้าฉาก นอกจากอารมณ์ความรู้สึกของนักแสดงที่มารับบทบาทของตัวละครแล้ว การที่ตัวละครจะสมบูรณ์แบบ

ในความเป็นนางเอกและนางร้ายได้ต้องอาศัยการแต่งหน้าเข้ามาช่วยเสริมสร้างและเติมเต็มบุคลิกลักษณะให้เกิดความสมบูรณ์ แต่การ

ที่จะเติมเต็มให้ตัวละครมีความสมบูรณ์ในบทบาทได้จำเป็นต้องอาศัย ศิลปะการแต่งหน้าเข้ามาช่วยเพื่อเสริมสร้างบุคลิกลักษณะของตัวละคร ให้ชัดเจน

ลักษณะของตัวละครเรื่องสามมิติตรา มีลักษณะในแนวทางละคร แบบเมโลดราม่า โดยกะรัตรับบทเป็นนางเอกและสายน้ำผึ้งรับบทนางร้าย มีความแตกต่างกันตามลักษณะของบทบาท ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะ ความสัมพันธ์แบบคู่ที่ตรงกันข้าม (binary opposition) ที่ได้มีการสื่อ ความหมายแฝงในระบบสัญลักษณ์ ระหว่างความดีและความชั่ว ความจน และความรวย ความอบอุ่นและขาดความอบอุ่น ฯลฯ กาญจนา แก้วเทพ (2541, น. 89-90) ได้กล่าวว่า สัญลักษณ์เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ และวิธี ในการหาความหมาย ก็ดูได้จาก ความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ 2 รูปแบบ นั่นคือ ความสัมพันธ์กับคู่ที่ตรงกันข้าม (binary opposition) สิ่งของแต่ละสิ่งจะ มีความหมายขึ้นมาเมื่อนำมาเทียบกับสิ่งที่อยู่ตรงกันข้าม เช่น ชาวจะดู สดใสขึ้นมาเมื่อเทียบกับสีดำ และด้วยหลักการนี้ ทำให้การเล่าเรื่องใน ทุกรูปแบบมีคู่ตรงข้ามด้วยกัน โดยเฉพาะในภาพยนตร์ที่มักแสดงให้เห็น ความแตกต่างอย่างชัดเจน ระหว่างพระเอกที่ทำตัวเป็นคนดี แต่งตัวดี ในขณะที่ผู้ร้ายทำตัวไม่ดีและสกปรก

ในการแต่งหน้าตัวละครเอกคือกะรัตและสายน้ำผึ้งได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์แบบคู่ที่ตรงกันข้ามที่ตัวละครมีความแตกต่างกันใน เชิงซ้อน ซึ่งการแต่งหน้าตัวละครดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องระหว่าง “ตัวบท” (Text) กับ “บริบท” (Context) โดยบทคือ ลักษณะบทบาทของตัวละครที่จำกัดในความเป็นนางเอกและนางร้ายที่ มีความเชื่อมโยงกับ คือ สภาพแวดล้อมต่างๆ ที่จะมีความหมายก็ต่อเมื่อ ได้ดูถึงบริบทที่อยู่รอบๆ ตัว และเมื่อบริบทเปลี่ยนไป ความหมายก็จะ เปลี่ยนไปด้วย

การสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้าตัวละคร นางเอก “กะรัต” จำเป็นต้องมีความเข้าใจ ตัว “บท” กับ “บริบท” ของตัวละครตามลักษณะที่ผู้ประพันธ์หรือผู้เขียนบทละครโทรทัศน์ได้ประพันธ์ไว้ ในการสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้าตัวละคร จำเป็นต้องใช้องค์ประกอบทางศิลปะ เช่น สี และเส้น เนื่องด้วยมีทางสัญศาสตร์ที่มีความหมายแฝงอยู่ในองค์ประกอบทางศิลปะ (ศิริชัย ศิริกายะ และชินกฤต อุดมลาบไพศาล, 2554, น. 19-20) Roland Barthes (อ้างใน Fiske, 1990, p. 85) กล่าวไว้ในเรื่องของ Two Order of Signification โดยลำดับขั้นแรกเรียกว่า “ความหมายตรง (Denotation Meaning)” เป็นสิ่งที่อ้างถึงโดยสามัญสำนึก (Common Sense) และปรากฏชัด และลำดับขั้นที่สองเรียกว่า “ความหมายแฝง (Connotation Meaning)” เป็นปฏิสัมพันธ์เมื่อสัญลักษณ์พบกับความรู้สึกอารมณ์ของผู้ใช้ความหมายหรือคุณค่าของวัฒนธรรม

Barthes (อ้างใน Barnard, 2005, p. 45) บอกว่า การกำกับความหมาย (Anchorage) เป็นหน้าที่เชิงอรรถศาสตร์ (Linguistic Message) เป็นหน้าที่ของตัวบท (Text) คือการจำกัดความการตีความหมาย การจำกัดความหมายมี 2 รูปแบบ คือ

1. การจำกัดความหมายในระดับการสื่อความหมายตรง ในระดับนี้ตัว (Text) จะจำกัดความหมายของภาพโดยตอบคำถามว่ามันคือภาพอะไร (What is it ?)

2. การทำงานในระดับความหมายแฝงและหน้าที่ในการกำหนดหรือ หยุดการเลื่อนลอยของความหมายแฝง (Drifting of Connotation Meaning)

ดังนั้นการจะตีความหมายของการแต่งหน้าตัวละครในระบบสัญศาสตร์ได้ต้องมีความเข้าใจใน “ตัวบท” (Text) กับ “บริบท” (Context) ของตัวละคร โดยต้องตีความทั้งความหมายตรง (Denotation Meaning)

และความหมายแฝง (Connotation Meaning) ที่ต้องอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมเดียวกันด้วย การสื่อความหมายด้วยศิลปะการแต่งหน้าของตัวละครในเรื่องสามมิติตรา ตัวบทกะรัตได้นำเสนอภาพผู้หญิงที่มีความมั่นใจในตัวเองสูง ทันสมัย กล้าหาญ ตรงไปตรงมา มุ่งมั่นมีความพยายาม อดทนสู้ชีวิต คล่องแคล่ว ปราดเปรี้ยว ไม่ทันคน ส่วนบริบท สภาพแวดล้อม ในบริบทของกะรัต จะถูกนำเสนอภาพของคนที่มีความระแวดระวัง ร่ารวย มีคนเอาใจ เกิดในความครวที่สมบูรณ์แบบ มีหน้าที่การงานที่มั่นคง และเพื่อนร่วมงานชื่นชมรักใคร่

ลักษณะการสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้าตัวละคร นางเอก กะรัต”

การเขียนคิ้ว (Eyebrow)

การเขียนคิ้วของกะรัต ใช้เส้นโค้งที่เฉียงขึ้นบริเวณปลายหางคิ้ว เป็นการสื่อความหมายและแสดงสัญญาณถึง ความเย่อหยิ่ง ความมีอำนาจ ความอ่อนหวานแต่แฝงไปด้วยความไม่แน่นอน และความโศกเศร้าภายในใจ และสีที่ใช้สีน้ำตาลทอง เป็นการสื่อความหมายและแสดงสัญญาณถึงความเก๋า ความแห้งแล้ง ความทรุดโทรม โดยแฝงไปด้วยความร่ารวย และมั่นคง

การเขียนขอบตา (Eyeliner)

การเขียนขอบตาของกะรัต ใช้อายไลน์เนอร์ ใช้เส้นโค้งที่เฉียงขึ้นบริเวณหางตา เป็นการสื่อความหมายและแสดงสัญญาณถึงความมีอำนาจ ความเย่อหยิ่ง และความมั่นใจในตัวเองสูง หยิ่ง ความอ่อนหวานแต่แฝงไปด้วยความไม่แน่นอน และความโศกเศร้าภายในใจ และสีที่ใช้สีดำ การสื่อความหมายและแสดงสัญญาณถึงความหนักแน่น และความมั่นใจในตัวเองสูง ซึ่งสีดำนั้นแทนความรู้สึก หดหู่ เศร้า ลึกลับ หนักแน่น

การทำเปลือกตา (Eye Shadow)

การทำเปลือกตาของกะรัต การทาทายเซโดว โดยใช้เส้นโค้ง เป็นการสื่อความหมายและแสดงสัญลักษณ์ถึงความอ่อนหวาน แต่แฝงด้วยความเศร้า หดหู่ และใช้สีพีช(สีชมพูอมสีส้ม) ในแนวเอิร์ธโทนการสื่อความหมายและแสดงสัญลักษณ์ถึง ความอ่อนหวาน นุ่มนวล ความสนุกสนาน ร่าเริง ไม่จำเจ อบอวน มีชีวิตชีวา กระชุ่มกระชวย สีชมพู แทนความรู้สึกอ่อนหวาน นุ่มนวล น่ารัก และสีส้ม ความรู้สึก สนุกสนาน ร่าเริง อบอวน

การปิดแก้ม (Brush On)

การปิดแก้มของกะรัต ใช้เส้นโค้ง เป็นการสื่อความหมายและแสดงสัญลักษณ์ถึงความอ่อนหวาน ความอ่อนนุ่ม แต่แฝงด้วยความเศร้า หดหู่ และใช้สีบลัชออน สีชมพูอมสีส้ม ในแนวเอิร์ธโทน เป็นการสื่อความหมายถึง ความน่ารัก ความอ่อนหวาน ความร่าเริง ความอบอวน

การทำปาก (lipstick)

การทำปากของกะรัต ใช้เส้นโค้ง เป็นการสื่อความหมายและแสดงสัญลักษณ์ถึงความอ่อนหวาน ความอ่อนนุ่ม แต่แฝงด้วยความเศร้า หดหู่ และใช้ลิปสติกสีแดงสด ที่มีเนื้อด้าน เป็นการสื่อความหมายและแสดงสัญลักษณ์ถึงความเร้าร้อน ความกล้าหาญ ตื่นเต้น รุนแรง มีพลังอำนาจ และแฝงไปด้วยความไม่สดใสใหม่ ไม่สดใส สีแดงแทนความรู้สึก ตื่นเต้น รุนแรง กล้าหาญ มีอำนาจ

ส่วนการสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้าของตัวละครสายน้ำผึ้งในเรื่องสามมิติตรา มี 2 ลักษณะ คือ ตัวบท (Text) สายน้ำผึ้ง บทได้นำเสนอภาพผู้หญิง ที่ต้องการสมหวังเรื่องความรัก มีความฉลาด ช่างเอาใจ รู้จักใช้คำพูด เจ้าคิดเจ้าแค้น ใจร้าย โหดร้าย ซื่อจฉฉา ร้ายลึก บ้าผู้ชาย โทกหก เสแสร้ง ช่างวางแผน มารยา เอาแต่ใจตัวเอง ก้าวร้าว ชอบหาเรื่อง ไม่รู้จักการให้อภัย คิดไปเอง แต่งกายยั่ววน เข้มขี้ มั่นใจ

ในตัวเองเกินไป เห็นแก่เงิน วาจาเฉียดเฉือน หน้าไหว้หลังหลอก บริบท (Context) สภาพแวดล้อม ในบริบทของสายน้ำผึ้งจะถูกนำเสนอภาพของคนที่มีความปานกลาง ขาดคนรัก (สามี) ไม่มีคนเอาใจ เกิดในครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์แบบ มีหน้าที่การงานที่มั่นคงไม่ทันคน และเพื่อนร่วมงานไม่รัก

ลักษณะการสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้าตัวละคร นางร้าย “สายน้ำผึ้ง”

การเขียนคิ้ว (Eyebrow)

การเขียนคิ้วของสายน้ำผึ้ง ใช้เส้นโค้งลง เป็นการสื่อความหมาย และแสดงสัญญาณถึงความผิดหวัง ไม่มีพลังอำนาจ แต่แฝงด้วยความเศร้า หดหู่ และใช้สีเขียนคิ้วด้วย สีน้ำตาล เป็นการสื่อความหมายและแสดงสัญญาณถึงความเก่า ความแห้งแล้ง ความทรุดโทรม และแฝงไปด้วยความหนักแน่น

การเขียนขอบตา (Eyeliner)

การเขียนขอบตาของสายน้ำผึ้ง ใช้เส้นโค้งตามดวงตา เป็นการสื่อความหมายและแสดงสัญญาณถึงความมีชีวิตชีวา ความแต่แฝงด้วยความเศร้า หดหู่ และใช้สีดำ เป็นการสื่อความหมายและแสดงสัญญาณถึงความหนักแน่น และความมั่นใจในตัวเองสูง ความมีดমন ลึกลับ ความชั่วร้าย

การทาเปลือกตา (Eye Shadow)

การทาเปลือกตาของสายน้ำผึ้ง การทาทายเซโดว โดยใช้เส้นโค้ง เป็นการสื่อความหมายและแสดงสัญญาณถึงความอ่อนหวาน โศกเศร้าแต่แฝงด้วยความเศร้า หดหู่ และใช้สีน้ำตาลอ่อน เป็นการสื่อความหมาย และแสดงสัญญาณถึงความเก่า ความแห้งแล้ง ความทรุดโทรมแฝงไปด้วยความไม่สดใส

การปิดแก้ม (Brush On)

การปิดแก้มของสายน้ำผึ้ง ใช้เส้นโค้ง เป็นการสื่อความหมาย และแสดงสัญญาณถึงความอ่อนหวาน ความอ่อนนุ่ม ความเศร้า แต่แฝงด้วยความเศร้า หดหู่ และใช้สีปลัซชอน น้ำตาลอมสีชมพู เป็นการสื่อความหมายและแสดงสัญญาณถึงความน่ารัก ความอ่อนหวาน แต่แฝงไปด้วยความเก่า ความแห้งแล้ง ทрудโทรม ไม่สดใหม่

การทาปาก (lipstick)

การทาปากของสายน้ำผึ้ง ใช้เส้นโค้ง เป็นการสื่อความหมาย และแสดงสัญญาณถึงความอ่อนหวาน ความอ่อนนุ่ม แต่แฝงด้วยความเศร้า หดหู่ และใช้ลิปสติกสีน้ำตาลอมสีชมพู ที่มีเนื้อด้าน เป็นการสื่อความหมายและแสดงสัญญาณถึงความน่ารัก ความอ่อนหวาน แต่แฝงไปด้วยความเก่า ความแห้งแล้ง ทрудโทรม

ตารางสรุปการสื่อความหมาย
ด้วยการแต่งหน้าตัวละครนางเอกและนางร้าย

ตัวละคร ลักษณะการแต่งหน้า	นางเอก (กระรัต)	นางร้าย (สายน้ำผึ้ง)
การเขียนคิ้ว (Eyebrow)	การสื่อความหมายด้วยสี คือ ความเก๋ ความแห้งแล้ง ความทรุดโทรม โดยแฝงไปด้วยความร่ำรวย มั่นคง และหนักแน่น	การสื่อความหมายด้วยสี คือ ความเก๋ ความแห้งแล้ง ความทรุดโทรม และแฝงไปด้วยความหนักแน่น
	การสื่อความหมายด้วยเส้น คือ ความเยอหยิ่ง ความมีอำนาจ ความอ่อนหวานแต่แฝงไปด้วยความไม่แน่นอน และความโศกเศร้าภายในใจ	การสื่อความหมายด้วยเส้น คือ ความผิดหวัง ไม่มีพลังอำนาจ หดหู่ เศร้า
การเขียนขอบตา (Eyeliner)	การสื่อความหมายด้วยสี คือ ความหนักแน่น และความมั่นใจในตัวเองสูง	การสื่อความหมายด้วยสี คือ ความหนักแน่น และความมั่นใจในตัวเองสูง ความมีดমন ลึกลับ ความชั่วร้าย
	การสื่อความหมายด้วยเส้น คือ ความมีอำนาจ ความเยอหยิ่ง และความมั่นใจในตัวเองสูง หยิ่ง ความอ่อนหวานแต่แฝงไปด้วยความไม่แน่นอน และความโศกเศร้าภายในใจ	การสื่อความหมายด้วยเส้น คือ ความมีชีวิตชีวา ความอ่อนไหว และพลังความเคลื่อนไหวที่รุนแรง

ตัวละคร ลักษณะการแต่งหน้า	นางเอก (กะรัต)	นางร้าย (สายน้ำผึ้ง)
การปิดแก้ม (Brush On)	การสื่อความหมายด้วยสี คือ ความน่ารัก ความอ่อนหวาน ความร่าเริง ความอบอุ่น	การสื่อความหมายด้วยสี คือ ความน่ารัก ความอ่อนหวาน แต่แฝงไปด้วยความเก๋า ความแห้งแล้ง ทรุศโทรม ไม่สดใหม่
	การสื่อความหมายด้วยเส้น คือ ความอ่อนหวาน ความอ่อนนุ่ม ความเศร้า	การสื่อความหมายด้วยเส้น คือ ความอ่อนหวาน ความอ่อนนุ่ม ความเศร้า
การทาปาก (lipstick)	การสื่อความหมายด้วยสี คือ ความเร้าร้อน ความกล้าหาญ ตื่นเต้น รุนแรง มีพลังอำนาจ และแฝงไปด้วยความไม่สดใหม่ ไม่สดใส	การสื่อความหมายด้วยสี คือ ความเก๋า ความแห้งแล้ง ทรุศโทรม ไม่สดใหม่
	การสื่อความหมายด้วยเส้น คือ ความอ่อนหวาน ความอ่อนนุ่ม แต่แฝงด้วยความเศร้าหดหู่	การสื่อความหมายด้วยเส้น คือ ความอ่อนหวาน ความอ่อนนุ่ม แต่แฝงด้วยความเศร้าหดหู่

จากการสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้านางเอกและนางร้ายในละครโทรทัศน์ เรื่องสามมิติตรา สะท้อนให้เห็นถึง การสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้าว่า บทนางเอกไม่จำเป็นต้องแต่งหน้าให้สวยหวาน น่ารัก หรือสดใส หรือนางร้ายที่ต้องแต่งหน้าให้เปรี้ยว คนเข้ม หรือตุตันเพื่อแสดงให้เห็นถึงความชั่วร้าย ความไม่ดี ตามลักษณะของภาพตายตัว หรือภาพเหมารวม (Stereotypes) โดยนางเอกและนางร้ายสามารถแต่งหน้าได้ทุกรูปแบบ การแต่งหน้าตัวละครยังได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์แบบคู่ที่ตรงกันข้าม ที่มีการเปลี่ยนไป ดังตัวอย่างของการแต่งหน้าของนางเอกและนางร้ายในเรื่องสามมิติตรา ยังสะท้อนให้เห็นถึง “บท” และ “บริบท” ของตัวละครผ่านการสื่อความหมายด้วยสัญลักษณ์ของการใช้สี (Colors) และเส้น (Line)

การแต่งหน้าตัวละครนางเอกและนางร้าย สร้างความเป็นจริงด้วยการสื่อความหมายด้วยการแต่งหน้าที่ต้องใช้จินตนาการผสมผสานกับความเข้าใจใน “บท” (Text) และ “บริบท” (Context) ของตัวละครจนเกิดเป็นภาพนิมิต (simulacrum) โดยโลดเล่นอยู่บนโลกเสมือนความจริง (Hyperreal) ที่ไม่ต้องการพิสูจน์หรือตามหาความเป็นจริงอีกต่อไป โดยเกิดเป็นการลอกเลียนแบบ (Simulation) นั้นเอง ซึ่ง (วุฒินันท์ สุนทรขจิต, 2551, น. 303) กล่าวว่า ภาพนิมิต อันหมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากการที่ผู้คน หรือผู้บริโภคมองรับว่า สิ่งต่างๆ ที่ถูกทำเลียนแบบ หรือทำเสมือนจริงนั้น คือ ความจริงและเกิดเป็นภาพนิมิต หรือจินตนาการที่เกี่ยวข้องขึ้นในความรู้สึก

การลดทอนภาพตายตัวหรือภาพเหมารวม (Stereotypes) และเปิดพื้นที่ใหม่ในการสื่อความหมายด้วยศิลปะการแต่งหน้าตัวละครนางเอกและนางร้าย

การแต่งหน้าตัวละครเอกในเรื่องสามมิติตรา ถือเป็นภาพที่สื่อสารมวลชนได้นำเสนอในมุมมองที่มีความแตกต่างไปจากเดิม โดยสาเหตุของการเกิดภาพตัวแทน (Representation) ของกลุ่มต่างๆ ในสังคม โดยการประกอบสร้างลักษณะที่แน่นอนของคน ลักษณะท่าทาง รูปร่างภายนอก และพฤติกรรมเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มคนที่มีการถ่ายทอดผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ องค์ประกอบเหล่านี้นำไปสู่ความหมายเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะ ความสัมพันธ์ รวมถึงการมองและการให้คุณค่ากับลักษณะเหล่านั้นด้วย

ลักษณะของภาพตัวแทน (Representation) จะมีความเข้มข้นที่แตกต่างกันโดย Burton (อ้างใน กฤษณ์ คำนันท์, 2552, น. 10-11) ได้จำแนกลักษณะของภาพตัวแทนในสื่อเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ภาพแบบฉบับ (Types) เป็นภาพที่พบได้ทั่วไปในโทรทัศน์ ไม่ขัดแย้งกับความเป็นจริง สามารถจดจำได้ โดยไม่จำเป็นต้องเป็นภาพตายตัว (Stereotypes) ตัวละครที่มีภาพแบบฉบับมักจะไม่มียรายละเอียดที่ชัดเจนเพียงพอ หรือไม่มีความสามารถพิเศษมากและมีรายละเอียดเฉพาะซึ่งไม่สามารถนำไปประยุกต์หรืออธิบายลักษณะของกลุ่มคนอื่น ๆ ที่มีจริงในสังคม

2. ภาพตายตัว (Stereotypes) เป็นภาพที่ผูกโยงอย่างใกล้ชิดกับประเด็นของภาพตัวแทน (Representation) โดยเริ่มแรกภาพตายตัวหมายถึง แผ่นแม่พิมพ์โลหะซึ่งนำมาใช้กับชิ้นโลหะชิ้นต่อๆ มาให้อยู่ในขนาดและรูปแบบเดียวกันทั้งหมดปัจจุบันคำว่า “การสร้างภาพตายตัว”

(Stereotyping) นำมาใช้เพื่อหมายถึง แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มคนที่ปรากฏซ้ำแล้วซ้ำเล่าอย่างต่อเนื่องในสื่อ มีความเกี่ยวข้องกับการเลือกเอาจุดเด่นหรือบุคลิกลักษณะเหล่านั้นเป็นภาพตัวแทนของคนทั้งกลุ่ม สิ่งเหล่านี้ทำให้เข้าใจง่ายขึ้นเกี่ยวกับลักษณะท่าทางของมนุษย์ บุคลิกและความเชื่อซึ่งถูกสร้างขึ้นผ่านการกระทำซ้ำๆ ของสื่อเป็นเวลายาวนาน รวมทั้งผ่านข้อสรุปเบื้องต้นในการสนทนาในชีวิตประจำวันด้วย ภาพตายตัวมีคุณสมบัติในการจดจำหรือระลึกได้ทันทีโดยมักจะเสนอผ่านรายละเอียดสำคัญของลักษณะท่าทาง การปรากฏหรือรูปโฉมภายนอก ภาพตายตัวจะผนวกเข้ากับสิ่งเหล่านี้ และแสดงนัยยะในการตัดสินเกี่ยวกับกลุ่มคนเป็นสารที่ซ่อนเร้นค่านิยม อย่างไรก็ตาม ภาพตายตัวไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเลวร้าย อาจขึ้นอยู่กับการนำไปใช้และสิ่งที่เราตัดสินคุณค่า

3. ภาพต้นแบบ (Archetypes) เป็นภาพที่มีความเข้มข้นที่สุดและฝังรากลึกลงไปในวันธรรม ภาพต้นแบบที่เห็นได้ชัดเจนในสื่อคือเหล่าวีรบุรุษ/พระเอกวีรสตรี/นางเอก และตัวร้ายซึ่งสรุปรวมความเชื่อและค่านิยมฝังลึก และบางที่อาจแสดงถึงการมีอคติเด็ดฉันท้ของสังคมพระเอกหรือวีรบุรุษที่มาจากมายาคติล้วน

การประกอบสร้างความหมายของความดีและความชั่ว ที่เกิดจากแนวคิดการคิดแบบคู่ตรงข้าม ในลักษณะของมายาคติในสังคมนั้นนั้นถูกจัดวาง โดยองค์ประกอบ เช่น บทละคร การจัดแสง การจัดฉาก หรือแม้กระทั่งดนตรี ลักษณะของความหมายที่เกิดจากความสัมพันธ์ของคู่ขัดแย้งนี้อาจจะถูกถ่ายทอดให้เห็นผ่านตัวละครหรือเหตุการณ์ต่างๆ ของเรื่องอย่างกรณีพระเอกมักจะถูกวางบุคลิกให้เป็นคนดีพูดจาดีเหตุมีผลส่วนผู้ร้ายมักจะมีบุคลิกหรือพฤติกรรมที่ตรงข้ามกันอย่างชัดเจน เช่นมีบุคลิกเป็นคนหยามกระด้างไม่ค่อยใช้เหตุผลชอบความรุนแรงรวมทั้งมีประพบัติกระทำชั่ว ดังนั้นในการสร้างความหมายนี้จึงต้องมี

การใส่รหัสทางภาษาเข้าไป เช่น บทพูด เทคนิคการจัดแสง การใส่ดนตรี และ ฯลฯ ตัวละครนางเอกและนางร้าย จึงถึงเป็นการประกอบสร้างความหมาย โดยใช้มายาคติของสื่อสารมวลชนและสังคมที่เป็นผู้กำหนดจนเกิดภาพตัวแทน (Representation) ขึ้น (ธีรยุทธ บุญมี, 2551, น. 107 - 108) ตัวละครนางเอกและนางร้ายที่นำเสนอผ่านสื่อสารมวลชนนั้นถือเป็นภาพตัวแทน (Representation) ที่ถูกประกอบสร้างจากมายาคติของสังคม จนกลายเป็นภาพที่มีความเข้มข้นและที่มีการนำเสนออย่างซ้ำๆ ผ่านสื่อ นั้น จนทำให้เกิดเป็นภาพตายตัวหรือภาพเหมารวม (Stereotypes) นำไปสู่ความเข้าใจที่ตรงกันจนเกิดเป็นมายาคติในลักษณะของการแต่งหน้านางเอกและนางร้ายขึ้น

ทว่าลักษณะการแต่งหน้าของนางเอกและนางร้ายจากเรื่องสามมิตีตราได้มีการเปลี่ยนไป จากมายาคติหรือภาพเหมารวมที่สังคมสร้างขึ้น สิ่งที่ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนคือ ความสัมพันธ์ระหว่าง“ตัวบท” คือบทบาทบุคลิกลักษณะของตัวละคร และ“บริบท” คือสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวของตัวละคร ที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์แบบคู่ที่ตรงกันข้าม (binary opposition) และนำไปสู่การสร้างความคิดเห็นกว่า (superiority) ในความเป็นนางเอก และความเป็นรอง (inferiority) ในความเป็นนางร้าย โดยนางเอกและนางร้ายสามารถที่จะแต่งหน้าในรูปแบบใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องแต่งหน้านางเอกหรือนางร้ายตามรูปแบบของภาพตายตัวหรือภาพเหมารวม (Stereotypes) ในการสื่อความหมายในความเป็นนางเอกและนางร้ายอีกต่อไป

การสื่อความหมายด้วยศิลปะการแต่งหน้าของตัวละครนางเอก (กะรัต) มีลักษณะเน้นสื่อความหมายถึง ความโฉบเฉี่ยว มั่นใจในตนเอง สูง คมชัด ร้อนแรง แผงไปด้วยสัญญะของความเก่า ทรวดโทรม ความไม่สดใส และไม่สดใหม่ ซึ่งถือเป็นการลดทอนความสำคัญลง จากภาพ

ของนางเอกในลักษณะของภาพตายตัวหรือภาพเหมารวม (Stereotypes) ขณะที่การสื่อความหมายด้วยศิลปะการแต่งหน้าของตัวละครนางร้าย (สายน้ำผึ้ง) สื่อความหมายถึง มีลักษณะอ่อนหวาน อ่อนโยน น่ารัก แฝงไปด้วยสัญญาของความเก๋ ทรุจโทรม ไม่สดใส ซึ่งถือเป็นการลดทอนความสำคัญ จากภาพของนางร้ายในลักษณะของภาพตายตัวหรือภาพเหมารวม (Stereotypes)

สรุป

ละครเรื่องสามีตีตราได้เปิดมิติทางพื้นที่และการลดทอนความสำคัญของภาพตายตัวหรือภาพเหมารวม (Stereotypes) ด้วยศิลปะการแต่งหน้าตัวละครนางเอกและนางร้ายโดยการประกอบสร้างและการสื่อความหมายของลักษณะการแต่งหน้าตัวละครนางเอกและนางร้าย ตามแนวคิดความสัมพันธ์แบบคู่ที่ตรงกันข้าม (binary opposition) ดังจะเห็นได้จากเรื่องสามีตีตราว่า บทนางเอกไม่จำเป็นต้องแต่งหน้าตามภาพตายตัวหรือภาพเหมารวม (Stereotypes) ที่สื่อสารมวลชนได้นำเสนอเป็นระยะเวลาช้านาน ด้วยการผลิตซ้ำๆ แต่นางเอกสามารถแต่งหน้าได้ทุกรูปแบบและนางร้ายก็เช่นเดียวกัน การแต่งหน้าตัวละครยังได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์แบบคู่ที่ตรงกันข้าม (binary opposition) ของลักษณะนางเอกและลักษณะนางร้ายและยังได้นำเสนอลึกลงไปถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การสร้างความเหนือกว่า (superiority) ในความเป็นนางเอก และความเป็นรอง (inferiority) ในความเป็นนางร้าย ที่มีการเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจทางสังคมและชนชั้น ในความเป็นผู้หญิงยุคหลังสมัยใหม่

สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการแต่งหน้าตัวละครนางเอกและนางร้ายที่ต้องคำนึงถึงคือ “ตัวบท” (Text) คือ บทบาท บุคลิกลักษณะของตัวละคร และ “บริบท” (Context) คือ สภาพแวดล้อมและองค์ประกอบอื่นๆ ที่มี

ความเกี่ยวข้องกับตัวละครนั้นๆ โดยการแต่งหน้าจะต้องมีการผสมผสานกับแนวคิดภาพนิมิต (Simulacrum) ที่ใช้การผสมผสานระหว่างแนวคิดและจินตนาการ จนเกิดเป็นความจริงเสมือนความจริง (Hyperreal) ที่ไม่ต้องการพิสูจน์หรือตามหาความเป็นจริงอีกต่อไป การแต่งหน้าตัวละครถือเป็นสิ่งที่จะเสริมสร้างและเติมเต็มให้ตัวละครให้มีลักษณะที่เป็นไปตามบทบาทของเรื่องได้อย่างชัดเจนและเกิดความสมบรูณ์ขึ้น นอกเหนือจากคัดเลือกนักแสดง (Casting) การสร้างอารมณ์ ความรู้สึกในการแสดง (Acting) การแต่งหน้าถือได้ว่าเป็นการเสริมสร้างที่มีความจำเป็นในการผลิตละครโทรทัศน์

รายการอ้างอิง

ภาษาอังกฤษ

Levi-Strauss, C. (1977). *Structural anthropology*. Harmondsworth, UK: Peregrine.

ภาษาไทย

กฤษณ์ คำนนท์. (2552). “การสร้างภาพตัวแทนด้วยการแต่งหน้าเพื่อสื่อความหมายลักษณะตัวละครของละครโทรทัศน์ไทย.” วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กาญจนา แก้วเทพ. (2541). *สื่อสารมวลชน : ทฤษฎี และแนวทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ขจิตขวิญญู กิจวิศาละ. (2553). “ความหมายของการขจัดขึ้นอำนาจของสังคมผ่านการเล่าเรื่องในภาพยนตร์ไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 – 2550.” วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เฉลิมชัย สุวรรณวัฒนา. (2553). “สีในวัฒนธรรมคตินิยมเชื่อของไทย.” วิทยานิพนธ์ศิลปะมหาบัณฑิต ภาควิชาการออกแบบนิเทศศิลป์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

- เถลิง พันธุ์เถลิงอมร. (2541). *นวนิยายและเรื่องสั้น การศึกษาเชิงวิเคราะห์ และวิจารณ์*. สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. สถาบันราชภัฏสงขลา
- ธีรยุทธ บุญมี. (2551). *การปฏิวัติสังคมศาสตร์ของโซซัวร์ เส้นทางสู่โพสต์โมเดิร์นนิสม์*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- นันทพร ไชยยะสุวรรณ. (2557). 'สามิตีตรา'พีเวอร์ : คอลัมน์ มองผ่านเลนส์คม. (ออนไลน์). สืบค้นจาก http://www.komchadluek.net/detail/20140303/180056.html#.UzFmTygQ_IU. เมื่อ 26 มีนาคม 2557.
- นับทอง ทองใบ. (2553). *ศิลปวิจารณ์รายการวิทยุโทรทัศน์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- พงศ์กฤษฎี พลเลิศ. (2554). *บทบาทการใช้สื่อพื้นบ้านในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ของชุมชนตลาดเก่าห้อง อ.บางปลาหม้อ จ.สุพรรณบุรี*. คณะเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก. (2553). *โครงการ “การพัฒนาองค์ความรู้การรู้เท่าทันสื่อในประเทศไทย”*. กรุงเทพฯ: ศูนย์การเรียนรู้เท่าทันสื่อ.
- วรรณพิมล อังคศิริสรรพ (บรรณาธิการ). (2544). *มายาคติ: สรรนิพนธ์จาก Mythodologie ของ Roland Barthes*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

วรรณิตา กลิ่นดี. (2551). "การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความ
น่าเชื่อถือของระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ของไทย". วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาคอมพิวเตอร์ คณะ
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วุฒินันท์ สุนทรขจิต. (2551). "ร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่ : พื้นที่การ
สื่อสารความหมายอัตลักษณ์และความเป็นญี่ปุ่น." วิทยานิพนธ์
วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์
และสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศิริชัย ศิริกายะและชินกฤต อุดมลาปไพศาล. (มปป.) *เอกสารประกอบ
การสอนวิชาหลักและทฤษฎีนิเทศศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ภาควิชา
วิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ คณะนิเทศศาสตร์. มหาวิทยาลัย
สยาม.

สดใส พันธุมโกมล. (2538). *ศิลปะของการแสดง (ละครสมัยใหม่)*.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาภรณ์ ชาญชัยสกุลวัฒน์. (2536). *การวิเคราะห์นวนิยายไทยที่ได้รับ
รางวัลซีไรท์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร.

การผลิตซ้ำความงามของนางแก้วหน้าม้า

The Discourse Reproduction of the Beauty of a Horse-Faced Woman “Kaeo Na Ma”

กุลวรา งามเอกเอื้อ

Kulwara Ngam-Ek-Ua

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งที่จะศึกษาการผลิตซ้ำวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงในประเด็นเรื่องความงามโดยศึกษาจากตัวละครนางแก้วหน้าม้า จากการศึกษาพบว่า วรรณคดีไทยส่วนใหญ่ได้นำเสนอวาทกรรมเกี่ยวกับความงามของผู้หญิงผ่านทางคำสอน จึงกล่าวได้ว่าวรรณคดีไทยได้แสดงให้เห็นว่าความงามเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้หญิง และผู้หญิงจะมีคุณค่าและได้รับการยอมรับก็ต่อเมื่อมีความงาม วาทกรรมว่าด้วยความงามของผู้หญิงนี้ได้รับการถ่ายทอดซ้ำๆ กลายเป็นส่วนตอกย้ำค่านิยมเรื่องความงามของผู้หญิงในสังคม วรรณคดีไทยเรื่องนางแก้วหน้าม้าเป็นวรรณคดีเรื่องหนึ่งที่ตัวละครฝ่ายหญิงมีลักษณะเหมือนกับว่าจะทำทลายวาทกรรมความงามในวรรณคดีไทย แต่แท้ที่จริงแล้วตัวละครนางแก้วหน้าม้าซึ่งเป็นตัวละครเอกก็ได้ผลิตซ้ำวาทกรรมความงามของผู้หญิงไทย นั่นคือจากผู้หญิงไม่สวยกลับมาเป็นผู้หญิงสวย

Abstract

This study aims to explore the discourse reproduction of beauty of a horse-faced woman in Thai folklore, “Kaeo Na Ma”. In Thailand, discourse on beautiful women has been reproduced repeatedly and become the most popular reinforcement for the glamour of women in society. In the case of Kaeo Na Ma, although the story seems to challenge the discourse of beauty, it is in fact a reproduction of discourse on beautiful women, i.e. an unattractive woman trying to become a beautiful woman.

คำนำ

บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้าเป็นพระนิพนธ์ของกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ พระโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ต้นเรื่องเป็นนิทานพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมและแพร่หลายมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่สมัยอยุธยา ในบทละครนอกเรื่อง แก้วหน้าม้า วิถีชีวิตและกฎระเบียบสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งถ่ายทอดมาจากสมัยอยุธยาจึงปรากฏร่องรอยอยู่ในเรื่อง รวมถึงความคิดเกี่ยวกับความเป็นหญิงความเป็นชายอย่างไรก็ตาม เรื่องแก้วหน้าม้าแตกต่างจากวรรณคดีเรื่องอื่น กล่าวคือนางแก้วหน้าม้า นางเอกของเรื่องเป็นผู้หญิงที่มีหน้าตาอัปลักษณ์ มีความเฉลียวฉลาด มีความสามารถในการสู้รบ และช่วยเหลือสามีให้รอดพ้นอันตรายได้ ลักษณะของตัวละครนางแก้วหน้าม้าเช่นนี้กล่าวได้ว่าเป็นการทำทลายวาทกรรมเก่าเกี่ยวกับผู้หญิงและนางเอก ของวรรณคดีไทย แม้กระนั้น ตัวละครนางแก้วหน้าม้าเองก็หนีไม่พ้นที่จะต้องผลิตซ้ำวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะวาทกรรมเกี่ยวกับความงาม ซึ่งแสดงผ่านการกลายร่างเป็นนางมณี

บทความเรื่อง “การผลิตซ้ำความงามของนางแก้วหน้าม้า” จึงจะศึกษานางแก้วหน้าม้าจากบทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า พระนิพนธ์ในกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ เพื่อให้เห็นถึงอำนาจของวาทกรรมตามแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ที่สร้างและกำหนดกรอบแนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงในสังคมไทย ซึ่งส่งผลให้ตัวละครแก้วหน้าม้าที่ดูเหมือนจะทำทลายวาทกรรมความงามของผู้หญิงกลับกลายเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมนั้นเสียเอง

ความงามของผู้หญิงในวรรณคดีไทย

วรรณคดีไทยให้ความสำคัญแก่ความงามในฐานะคุณสมบัติสำคัญของผู้หญิง ในวรรณคดีคำสอนมีคำสอนผู้หญิงในเรื่องของความงาม ส่วนในวรรณคดีเรื่องเล่าตัวละครนางเอกมักเป็นหญิงสาวที่มีความงดงาม สุภาพเรียบร้อย และ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ซึ่งเป็นวรรณคดีคำสอนผู้หญิงที่มีมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มักกล่าวสอนให้ผู้หญิง ประดูแต่ง และรักษาบุคลิกภาพ ให้มีความสวยงาม โดยในวรรณคดีไทยได้กล่าวถึงสิ่งที่น่าสนใจแต่งในสมัยนั้นๆ ว่า มีการนำเอาน้ำดอกอัญชัน มาทาขอบตา ทาคิ้ว มีการกันไผ่หม มีการทำผมทรงแปลกๆ มีการหาเครื่องประดับมาประดับกาย และมีการหาดอกไม้มาทัดหู (มัลลิกา คณานุรักษ์, 2524, น. 2) จากคำสอน เหตุผลสำคัญที่ผู้หญิงต้องดูแลรักษาตนให้งามก็คือเพื่อให้เป็นที่พึงพอใจของผู้อื่น ด้วยเหตุเช่นนี้ ผู้หญิงในสังคมไทยจึงได้ผูกพันยึดติดอยู่กับความงามมาตั้งแต่อดีต

จะนุ่งห่มดูพอสมศักดิ์สงวน	ให้สมควรรับพัศตร์ตามศักดิ์ศรี
จะผัดหน้าทาแป้งแต่งอินทรีย์	ดูฉวีผิวเนื้ออย่าเหลือเกิน
จะเก็บไรไฉมให้สมพัศตร์	บำรุงศักดิ์ตามศรีมิให้เขิน
เป็นสุภาพราบเรียบแลเจริญ	คงมีผู้สรรเสริญอนงค์ทรง
ใครเห็นน้องต้องนิยมชมไม่ขาด	ว่าฉลาดแต่งร่างเหมือนอย่างหงส์
ถึงรูปงามทราชมสงวนนวลอนงค์	ไม่รู้จักแต่งทรงก็เสียวาม ฯ

(กรมศิลปากร, 2505. น. 52)

ในวรรณคดีไทย รูปลักษณะของผู้หญิงที่จัดว่าสวยงามอาจพิจารณาได้จากบทชมโฉมซึ่งมีทั้งการชมที่ละส่วน และชมโดยภาพรวม บทชมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นค่านิยมเกี่ยวกับความงามของผู้หญิงและ

ได้กลายเป็นวาทกรรมในรูปแบบของบทชมโคม ไม่เพียงแต่เป็นการบรรยายว่านางในวรรณคดีนางนี้มีความงามอย่างไร แต่เป็นการผลิตซ้ำความงามให้คนในสังคมรับรู้ และเข้าใจว่าสังคมนั้นต้องการให้ผู้หญิงมีความงาม อย่างเช่นเหล่านางในวรรณคดี หากมีความงามก็จะเป็นที่รักและหลงของเพศตรงข้าม นำไปสู่การออกเรือนเพื่อทำหน้าที่ภรรยาที่ดี และคู่ควรต่อไป

ยกตัวอย่างเช่นความงามของนางสีดาในเรื่องรามเกียรติ์ที่ว่า

พิศพักตร์ผ่องพักตร์ดั่งจันทร์	พิศขนงก่งอนดั่งคันศิลป์
พิศเนตรดั่งเนตรมฤคิน	พิศทนต์ดั่งนิลอันเรียงราย
พิศโอษฐ์ดั่งหนึ่งจะแย้มสรวล	พิศนวลดั่งสีมณีฉาย
พิศปรางดั่งปรางทองพราย	พิศกรรมคล้ายกลีบบุษบง
พิศจุไรดั่งหนึ่งแกล้งวาด	พิศศอวิลาศดั่งคองหงส์
พิศกรดั่งวงคชาพงศ์	พิศทรงดั่งเทพकिनรา
พิศถันดั่งปทุมเกสร	พิศเอวเอวอ่อนดั่งเลขา
พิศผิวผิวดั่งทองทา	พิศจริตก็ริยาก็จับใจ
ยิ่งพิศยิ่งเพลินจำเริญรัก	พญายักษ์ครวญคิดพิศมัย
สำราญแย้มยิ้มพริ้มไพเราะ	ก็ตรงเข้าไปยังกุฎี ๗

(กรมศิลปากร, 2540, น. 534)

ความงามของนางสีดาสื่อให้เห็นถึงความงามทั้ง 5 คือ ผมงาม เนืองงาม ฟันงาม ผิวงาม และวัยงาม นี่คือค่านิยมหรืออุดมคติของผู้หญิงไทยหรืออาจจะรวมไปถึงผู้หญิงทั่วโลกก็เป็นได้ และนอกจากความงาม 5 ประการนี้แล้ว เรือนร่างหรือรูปร่างก็เป็นอีกส่วนหนึ่งของร่างกายที่

ผู้หญิงเราให้ความสำคัญมาช้านาน ดังเช่นการพรรณนาถึงเรือนร่างที่แบบบางออรชรของนางในวรรณคดีแต่ละสมัยที่บ่งบอกถึงเรือนร่างของผู้หญิงในอุดมคติได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าผู้แต่งบทประพันธ์จะเป็นชายก็ตาม (นนทิตา ตั้งไพบุลย์ทรัพย์, 2553, น. 29) บทชมโฉมจึงกลายเป็นขีดจำกัดที่ผู้หญิงมากมายในสังคมเลือกที่จะกระทำตาม เพื่อที่จะได้เป็นที่รักของเพศตรงข้ามที่ตนหมายปอง

การผลิตซ้ำความงามของนางแก้วหน้าม้า

นางแก้วหน้าม้าคือตัวละครเอกของวรรณคดีเรื่องแก้วหน้าม้าที่มีรูปร่างน่าเกลียดและไม่สวยงาม นางแก้วหน้าม้าจึงกลายเป็นตัวละครที่ทำทนายความต้องการและความคาดหวังจากคนในสังคมอย่างเห็นได้ชัด แต่ถึงกระนั้น แม่นางจะมีรูปร่างน่าเกลียด และไม่สวยงามแต่ก็ยังมีการผลิตซ้ำวาทกรรมของเรื่องความงามแอบแฝงอยู่โดยได้รับการส่งต่อจากตัวละครรอบข้างที่ทำหน้าที่ควบคุมเรือนร่างของนางแก้วหน้าม้าให้มีความสวยงามอย่างนางในวรรณคดีคนอื่นๆ

คำอธิบายเรือนร่างและความเป็นนางแก้วหน้าม้าในบทละครนอกได้ทำทนายวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงในวรรณคดีไทย ยกตัวอย่างเช่น วาทกรรมผู้หญิงเน้นความงาม แต่นางแก้วหน้าม้าไม่รูปโฉมงดงามอย่างนางในวรรณคดีอื่นๆ อย่างเช่นนางบุษบา ของวรรณคดีเรื่องอิเหนา ยกตัวอย่างเช่น

บัดนั้น	นางแก้วสัปดนคนไพร่
หน้าตาเหมือนม้ามโนมัย	เข้ญใจที่สุดบุตรยายตา
นางเป็นสาวศรีไม่มีผิว	หน้าเป็นเล่นตัวหนักหนา
	(ภูวนेत्रนรินทรฤทธิ, 2544, น. 5)

นางแก้วหน้าม้าถูกสังคมคาดหวังในเรื่องความสวยงามมาตั้งแต่ต้นเรื่อง แม้ว่า นางจะทำท่าย และต่อรองกับความคาดหวังจากคนรอบข้างและสังคมด้วยความรู้ความสามารถ แต่ในที่สุดนางแก้วหน้าม้าก็ต้องยอมรับ และผลิตซ้ำนั่นคือนางแก้วหน้าม้า แปลงร่างกลายเป็นนางมณีคนงาม การถอดรูปคือการยอมรับการผลิตซ้ำวาทกรรม ยกย่องความงามของผู้หญิงอย่างเห็นได้ชัดว่า เรือนร่างที่น่าเกลียด และไม่สวยงามนั้นไม่สามารถอยู่ได้ในสังคมที่ถือว่าความสวยงามคือเรื่องใหญ่ของผู้หญิง

การที่ค่านิยมความงามของผู้หญิงควบคุมวิธีคิด/ มุมมองของสังคมและผู้ชายต่อ ผู้หญิงทำให้ตัวละครชายในเรื่องไม่ขึ้นชมรูปร่างหน้าตาของนางแก้วหน้าม้า มักตำหนินางในเรื่องรูปโฉมที่ไม่งามดังเช่นท้าวมงคลราชเห็นว่านางแก้วหน้าม้า “รูปร่างชั่วช้า น่าเกลียดซัง” หรือ “ชาติอื้อปลั๊กษณ์ พักตร์อาชา” (น. 19, น. 20) หรือพระพินทองตำหนินางดังนี้

เมื่อนั้น	พระพินทองข้องขัดตรัสว่า
ทุดีจิงไรไว้หน้าตา	ตำว่าไม่เจ็บเท่าเล็บมือ
น่าซังนึ่งเบียดเกลียดจจริต	กวนจิตรำไปอย่างไรหรือ
ว่าพลางฮึดฮัดปิดมือ	แย่งยื้อจุดคร่ากว่าไร
ดูตูดิ่งตื้อถือดี	ทุดีแพศยาหน้าไพร่
ดูหมิ่นถิ่นแคลนหน้าแค่นใจ	พระผลักพลัดตกไปทันที ฯ

(ภูวนेत्रนรินทรฤทธิ์, 2544, น. 28)

นางแก้วหน้าม้าเองก็ถูกครอบงำด้วยค่านิยมดังกล่าวด้วยเช่นกัน นางจึงมองว่า ตนเองไม่สวยงามและพยายามทำตัวให้สวยตามขนบเมื่อเข้าวัง

บัดนั้น
เข้าไปในทับมัททันนาน
ขมิ้นฝนปนสัมมะขามขัด
นุ่งผ้าลายฉกลางอย่างดี
ใส่แหวนหน้ากระดานก้านพลูนาถ
นุ่งห่มคมสันทรจริง

นางแก้วหน้าม้าปรีชาหาญ
อาบน้ำสำราญอินทรีย์ฯ
พักตร์ผัดดินสอพองละอองศรี
แพรสีชมพูห่อสมทรง
สีผิ้งดีสีปากกินหมากสง
แล้วดำเนินเดินตรงออกมา ฯ
(ภวเนตรนรินทร์ฤทธิ์, 2544, น. 24)

ทรศนะของท้าวมงคลราช พระพินทอง และนางแก้วหน้าม้า คือการตอกย้ำ ความสำคัญของความสวยงามของผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพินทองคือเจ้าชาย สังคมมีความคาดหวังว่า ความสวยงามของภรรยาคือสิ่งที่คู่ควรกับสามีทำให้ผู้ชายได้ รับการเชิดหน้าชูตา พระพินทองจึงคาดหวังว่าคู่รักของตนต้องเป็นผู้หญิงที่มีรูปร่าง และเรือนร่างที่สวยงามคู่ควรกับตน แต่นางแก้วหน้าม้าเป็นผู้หญิงที่มีรูปร่าง น่าเกลียด และไม่สวยงาม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชนชั้นไพร่ ทำให้สามี ต้องอับอายเนื่องจากมี ภรรยาที่มีรูปร่างน่าเกลียดน่ากลัวผิดกับผู้หญิง อื่นๆ เป็นการตอกย้ำเรื่องความสำคัญของความสวยงาม ทั้งท้าว มงคลราช พระพินทอง และนางแก้วหน้าม้าจึงต่างเป็นการผลิตซ้ำ ความสำคัญของความงามของผู้หญิงว่าไม่ว่าจะเก่งกาจหรือมีความ ชำนาญในการสู้รบเพียงใด หากไม่มีความงามก็ไร้ความหมายและความ ไม่สวยงามเป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่ามีความผิดอย่างยิ่งใหญ่ของผู้หญิง

นอกจากนี้พระดาบสยังผลิตซ้ำวาทกรรมความงามด้วยการ เหยียดปากให้นางแก้วหน้าม้าทิ้งรูปหน้าม้าและกล่าวว่าการที่นางมณีคนงาม กลับไปเป็นคนไม่งามเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องซึ่งจะทำให้พระโอรส คือพระปิ่นแก้วได้รับความทุกข์ยากตามไปด้วย นั่นคือการแนะนำว่า

หมายความว่าหากมีหนทางที่จะเป็นคนงามได้ก็ควรที่จะมุ่งไปเป็นคนงามมากกว่าจมปลักกับการเป็นคนที่ไม่งาม เป็นหนึ่งในการตอกย้ำ และผลิตซ้ำวาทกรรมความงามหลายครั้งของวรรณคดีเรื่องแก้วหน้าม้า ดังความว่า

บัดนั้น	พระนักสิทธิ์กล่าวความตามนุสรณ์
ผิวเจ้าเขาจะคืนนคร	รีบจรไปให้ถึงจึงจะดี
โอ้นอ่อนผ่อนผันกันเกิดหว่า	อย่ารักรูปหน้าม้าบัดสี
ให้ลูกน้อยพลอยยับอัปรีย์	คนดีทำบ้ากวน่าชัง
ตรัสพลางทางส่งโอรส	แล้วดาบสอวยพรสอนสั่ง
ลูกรักเติบโตใหญ่อย่าไ้ววัง	กูจะสั่งสอนให้คงดี ๗

(ภูวนेत्रนรินทรฤทธิ, 2544, น. 140-141)

นางมณีจึงเป็นคนงามที่ถูกควบคุมโดยวาทกรรมความงามและต้องเป็นตัวแทนในการผลิตซ้ำความงามดังกล่าวให้ฝังแน่นในความคิดของผู้อ่านและเมื่อนางมณีมีความงามแล้ว การแต่งตัวอย่างคนงามคือการรักษาให้เรือนร่างนั้นมีความงามที่คงทน ยิ่งไปกว่านั้น ความงามจะเพิ่มคุณค่าให้แก่คนงามด้วยการแต่งตัวอย่างผู้ดี เนื่องจากเรือนร่างที่สวยงามถูกผูกให้เป็นชนชั้นสูง เมื่อนางแก้วหน้าม้าถอดรูปเป็นนางมณีจึง แต่งองค์ทรงเครื่องอย่างชนชั้นสูง

เมื่อนั้น	โฉมยงองค์นางมณีศรี
ครั้นเสริจซึ่งสงรวารี	จึงทรงเครื่องมณีนับพัน๗
นุ่งนอกอย่างเขียนทองรองเรื่อง	เข็มขัดทับค่าเมืองเฉิดฉิน
สไบคาดพาดพิบระยับมัน	สังวาลย์สร้อยนวมสวมกาย

ทองกรแก้วชุ่มพุ่มพุ่ม

แจ่มจรัสรัตเกล้าเพราพราย

ช้ำมรงค์เรือนครุฑเจ็ดฉาย

ห้อยอุบะพรรณรายอร่ามตา ฯ

(กฎเนตรนรินทร์ฤทธิ์, 2544 น. 64)

การเป็นคนงามทำให้นางมณีกลายเป็นภรรยาที่พระพินทองรัก และหลงใหลไปโดยฉับพลันและความรักความลุ่มหลงอย่างถึงที่สุดของ พระพินทองนั้นคือผลผลิตอันเกิดจากความงามจากเรือนร่างของนางมณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระทำของนางมณี คือตัวเหตุสำคัญที่ทำให้ พระพินทองหลงใหลตั้งแต่แรกเห็น นั่นคือการลงอาบหน้าและการขัดเน้น ร่างกาย ดังความว่า

กรีดหัตถ์ขัดสีฉวีวรรณ
ลอยล่องในท้องชลธาร

ล่ององค์ทรงธรรมอยู่ตรงหน้า
วายไปวายมาสำราญใจ ฯ

เมื่อนั้น
แลเห็นโฉมงามทราวม้วย
พระค้อยดำเนินเดินมา
แลลอดสอดนัยนาพลัน

พระนรินทร์พินทองผ่องใส
เลิศล้ำวิไลลาวัลย์
ราชาแฝงองค์เกษมสันต์
มิให้จอมขวัญเห็นกายา ฯ

เมื่อนั้น
แจ้งว่าพระองค์พงศ์นารายณ์
ทำเป็นไม่เห็นพระภูมิ
แล้วขึ้นจากสายชลธาร
กรีดหัตถ์ขัดสีวาริรด
แกล้งล่อหน่อไทอยู่ไปมา

นางมณียิ้มอยู่ไม่รู้หาย
แฝงกายดูองค์นางนงคราญ
ลอยเล่นวาริเกษมสานต์
นั่งบนตะพานตรงพักตรา
เหยาะหยดผ่องพักตร์ดังเลขา
เม็นหน้าเฉยอยู่ไม่ดูไป ฯ

เมื่อนั้น
พิศโฉมนางงามทรามวัย
ผิวผ่องดังทองธรรมชาติ
พัทตร์ผ่องสองปรางอย่างลูกจัน
พิศสอดดังศอเหมมราช
อรชรอ่อนแอ้นกรีดกราย
สองกรอ่อนชดแฉ่มช้อย
แข็งขึงตะลึงอินทรีย์
ดูพลางทางแสนพิศवास
ใครหนอนวลละอองดังทองทา
แต่ได้ยลพัทตร์น่ารักแสน
จะสืบดูให้รู้ร้ายดี

พระพินทองมองดูอยู่ใกล้ใกล้
นางในแผ่นดินไม่เทียมทัน
เอี่ยมสะอาดดังหนึ่งดวงบุหลัน
ขนงเนตรเกศกรรณพรรณราย
งามวิลาสพริ้งเพริศเฉิดฉาย
เหมือนละม้ายนางฟ้านารี
แห่งน้อยนำชมประสมศรี
ฤดีแต่ดีในวิญญา
พระหน่อนาถนีกะวังกังขา
งามกว่านิมฺนุชพระบุตรี
ไม่เหมือนแม่น้โถมห้องของพี่
ว่าสามีมีแล้วฤาเปล่าตาย ๗
(ภูวนेत्रนรินทรฤทธิ, 2544, น. 63-64)

นางมณีได้เสนอเรือนร่างที่งดงามแก่พระพินทองด้วยการอาบน้ำ
ส่งผลให้จิตใจของพระพินทองมีความหวั่นไหวเป็นการตอกย้ำความสำคัญ
ของความงามอีกทางหนึ่ง เมื่อนางแก้หน้าม้ากลับกลายเป็นนางมณี
คนงาม สังคมยังเข้าควบคุมความงามนั้นให้คงอยู่กับตัวเอกของวรรณคดี
นางแก้หน้าม้าต่อไปโดยการทำให้นางมณีถอดทิ้งรูปหน้าม้าหรือก็คือ
ถอดทิ้งการเป็นผู้หญิงที่ไม่สวยงาม การเผาหน้าม้าของพระพินทอง
จึงเป็นคำตอบอย่างสมบูรณ์แบบของการคงอุดมคติเกี่ยวกับความงาม
ดังความว่า

เมื่อนั้น พระพินทองมองเห็นพระโคมศรี
 แม่นแท้ขององค์มณี ภูมีรัตนตสลดใจ
 ขนงเนตรเกศกรอ่อนช้อย แนั่งน้อยงามขำยังจำได้
 ช่างยกย่อนช่อนกลเป็นพันไป ทำให้ดำทอพอกการ
 ครั้งนี้ถึงที่จะงอนง้อ จะตัดพ้อผัวนักหักหาญ
 ชลนัยน์ไหลหล่อดั่งท่อธาร คิดสงสารลูกน้อยกลอยใจ
 พระครวญพลางทางนี้กตริกตรา จะเผารูปหน้าม้าเสียให้ได้
 คิดพลางทางองค์พระทรงชัย ฉวยได้รูปปริบจรจรัล ฯ
 (ภูวนेत्रนรินทรฤทธิ์, 2544, น. 176)

การเผารูปหน้าม้าเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมเรื่องความงามอย่าง
 แท้จริงทำให้ความไม่สวยงามกลายเป็นเครื่องหมายของสิ่งที่น่ารังเกียจ
 และการให้นางแก้วหน้าม้ากลายเป็นนางมณีคนงามตลอดไปคือสิ่งแสดง
 ว่าสังคมต้องการให้ผู้หญิงงามและต้องการที่จะทำลายผู้หญิงที่ไม่งามให้
 หมดไป ยิ่งไปกว่านั้น ความสวยงามคือตัวแบ่งแยกความแตกต่างของ
 ชนชั้นทางสังคม เนื่องจากมีผิวพรรณดี มีความสวยงามอ่อนช้อยคือ
 ตัวอย่างของการเป็นชนชั้นสูง ยกตัวอย่างเช่นนางบุษบา พระธิดาของ
 ท้าวดาห และประไพหมีสุหรिताหราวาตีแห่งกรุงดาหา พระเพื่อน-
 พระแพง สองพระธิดาขององค์ษัตริย์พิชัยพิษณุกรแห่งเมืองสรอง หรือ
 แม้แต่นางสีดา พระลักษมีอวตารเป็นพระธิดาบุญธรรมของท้าวชนก
 สถานะของนางแก้วหน้าม้าจึงสามารถเห็นได้ว่านางถูกกำหนดให้เป็น
 ชนชั้นไพร่โดยถูกนำมาพ้องเข้ากับรูปร่างน่าเกลียดและไม่สวยงาม
 ดังความว่า

ฟังเอยฟังเล่า
ลูปหลังลูปหน้าแล้วว่าพลัน
เราคณชีพุญใจไร้ทรัพย์
ผิดคนพิกลกิริยา
หาเข้ากินคำก็ลำบาก
อย่าพูดถึงบุตรท้าวเจ้านาย

สองเฒ่าสำรวจสรรพสันต์
ท่านนั้นเป็นเจ้าของพารา
ยากยับร่างร้ายขายหน้า
ไม่ควรปรารถนาให้เกินกาย
อดอยากชุกชนชวนขาย
หลังจะลายเสียเปล่าไม่เข้าการ ฯ
(ภวนेत्रนรินทรฤทธิ, 2544 น. 8)

นางในวรรณคดีคนอื่นๆ มีความสวยงามในเรื่องรูปร่าง คู่รักของนางเหล่านั้นจึงถูกกำหนดให้เป็นเหล่าเจ้าชายผู้ที่จะขึ้นครองบัลลังก์องค์ต่อไป ด้วยเหตุเช่นนี้ ผู้หญิงที่มีรูปร่างน่าเกลียดและไม่สวยงามจึงถูกเข้าใจว่าไม่คู่ควรกับเจ้าชายที่มีรูปร่างงดงามอย่าง พระพินทอง โดยแสดงออกผ่านพรรณนาของพ่อแม่นางแก้วหน้าม้าเป็นการผลิตซ้ำเรื่องความงามในแง่ของการเป็นไพร่ยากจน และรูปร่างไม่สวยงามว่าไม่คู่ควรกับเจ้าขุนมูล นายระดับสูง ร่ำรวย และรูปร่างงดงาม แนวคิดดังกล่าวถูกถ่ายทอดและต่อยอดผ่านมาเป็นรุ่นๆ จากพ่อแม่สู่ลูกหลานว่าหากกระทำแล้วจะถูกสังคมลงโทษ

บัดนั้น
สวมกอดกัลยาแล้วว่าพลัน
ท่านเป็นลูกเจ้าท้าวพระยา
ห้ามแหงนหน้านิ่งตั้งกินนร
รูปเราชั่วช้าน่าเกลียดกลัว
จะโสกาอาลัยทำไม่มี

สองเฒ่าสำรวจสรรพสันต์
จอมขวัญของแม่อย่าอวารถ์
ฤจะมาร่วมเรียงเคียงหมอน
ภูธรยังไม่ไยดี
จะมีผิวเกินพัศตร์ศักดิ์ศรี
อยู่ที่นี้ยากเย็นได้เห็นกัน ฯ
(ภวนेत्रนรินทรฤทธิ, 2544 น. 9)

แต่เมื่อนางแก้วหน้าม้าปรากฏโฉมเป็นนางมณี นางก็ได้รับการ
ยอมรับว่าคู่ควร กับพระพิณทอง ดังที่นางสร้อยสุวรรณและนางจันทระแสดง
ความชื่นชมนางมณี

เมื่อนั้น	สองนางต่างเปรมเกษมสันต์
กราบลงตรงพิศตร์แจ่มจันทร์	ชวนกันเข้ากอดเอาบาทา
เจ้าประคุณบุญสร้างไว้อย่างไร	จึงเจ็ดโฉมวิไลดังเลขา
สมควรเป็นเจ้าชาวพารา	ใต้ฟ้าไม่เอี่ยมเทียมทรง
ว่าพลางลุปไล้ไปมา	จูบสองบาทาหวลระหง
พูดพลางกอดกระหวัดรัดองค์	มิให้นางโฉมยงรู้ที่ ฯ

(ภูวนेत्रนรินทรฤทธิ, 2544, น. 175)

การกระทำของนางสร้อยสุวรรณและนางจันทระเป็นการเชิดชู
คนงาม ว่าเป็นคนที่คู่ควรกับการเป็นเจ้านายระดับสูง แสดงให้เห็นว่า
เจ้านายระดับสูงต้องเป็นคนงาม รูปร่างบอบบาง และการกอดบาทาคือ
การยอมสวามีภักดีในฐานะของภรรยา น้อยต่อภรรยาหลวง เมื่อนางแก้ว
หน้าม้าได้รับการยอมรับจากทั้งสองนาง เนื่องจากความงามนางมณี
ย่อมที่จะได้รับการยอมรับจากเหล่านางกำนัล ดังความว่า

บัดนั้น	สาวสนมกำนัลถ้วนหน้า
ถึงเวลาเผ้าก็เข้ามา	หมอบเคียงเรียงหน้านารี
ผันแปรแลเห็นพระโฉมยง	นั่งแนบแอบองค์มณีศรี
งามดังสุริยงทรงฤทธิ	เคียงองค์จันทร์ในอัมพร
ต่างคิดพิศวงหลงไหล	รักใคร่พุ่มพวงอนงค์ขอกภัย

โฉมยงจงทรงพระเมตตา
ผิดพลังบังอาจประมาทใจ

อย่าได้ถือโทษป่าวไพร่
ทราวมวยจงโปรดปราณี ฯ

(กฎเนตรนรินทร์ฤทธิ์, 2544, น. 182)

กล่าวได้ว่านางแก้วหน้าม้าผลิตซ้ำอุดมคติความงามของผู้หญิงในสังคมและในสายตาผู้ชายและความงามนี้คือสิ่งหนึ่งที่จะทำให้ผู้หญิงมีอำนาจเหนือผู้ชายด้วยการทำให้เกิดการลุ่มหลงรักใคร่นางมณีคือรูปแบบที่คู่ควรกับพระพินทอง เนื่องจากมีความงามไปหมดทั้งร่างตอกย้ำว่าเรือนร่างแบบนางแก้วหน้าม้าคือเรือนร่างที่ผู้ชายไม่ปรารถนา การกลับคืนรูปโฉมเป็นนางงามจากกล่าวได้ว่าเป็นการผลิตซ้ำและตอกย้ำวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงกระแสหลักที่ยังคงผูกโยงคุณค่าผู้หญิงไว้กับรูปโฉมความงาม แต่ในอีกด้านหนึ่งก็อาจตีความได้ว่าเป็นการต่อรองของวาทกรรมผู้หญิงกระแสรองเพื่อให้ความรู้ความสามารถของผู้หญิงสามารถแสดงตัวได้อย่างเปิดเผยและได้รับการยอมรับตัวละครนางแก้วหน้าม้าเป็นตัวละครตัวอย่างของนางในวรรณคดีไทยที่แสดงให้เห็นทั้งการผลิตซ้ำและการท้าทายวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิงในวรรณคดีไทยนางประสบความสำเร็จในการต่อรองให้ผู้ชายยอมรับนางทั้งในฐานะของหญิงงามและหญิงที่เก่งกาจสามารถ

บทสรุป

แนวคิดอุดมคติเกี่ยวกับความงามของผู้หญิงตามที่ปรากฏในวรรณคดีคำสอนและวรรณคดีเรื่องเล่าสร้างและกำหนดค่านิยมเกี่ยวกับคุณค่าของผู้หญิงที่ผูกติดอยู่กับความสวยงาม ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยมีพฤติกรรม และลักษณะนิสัยตามที่ผู้แต่งกำหนดไว้ โดยประกอบด้วยลักษณะภายนอกที่สำคัญคือรูปโฉมในบทละครนอกเรื่อง นางแก้ว

หน้าม้า นางแก้วหน้าม้าถูกกำหนดว่าเป็นผู้ที่ไม่สวยงามและนางมณีถูกกำหนดว่าเป็นผู้ที่สวยงาม ทั้งนางแก้วหน้าม้าและนางมณีได้ผลิตซ้ำวาทกรรมความงามของผู้หญิงโดยการถอดทั้งรูปหน้าม้ากลายเป็นหญิงงามบนพื้นฐานความคิดที่ว่าหากเลือกที่จะเป็นผู้ที่ไม่สวยงามก็จะถูกสังคมลงโทษผ่านการละเลยจากเพศตรงข้าม แต่เมื่อใดที่เลือกเป็นผู้ที่สวยงามก็จะได้รับการเอาอกเอาใจ และความรักจากสังคมและเพศตรงข้าม

สังคมไทยคือสังคมที่ถูกผูกไว้กับค่านิยม และผู้หญิงต้องประพฤติตนในกรอบของค่านิยม ที่เป็นแนวทางกำหนดพฤติกรรมของผู้หญิง โดยตั้งเป็นปกติฐาน (Norms) ของสังคมขึ้นยกย่อง ผู้หญิง ผู้ประพฤติอยู่ในกรอบและตำหนิผู้หญิงที่ออกนอกเกณฑ์นั้นนางแก้วหน้าม้าและนางมณีจึงกลายเป็นตัวเลือกให้ผู้อ่านเป็นคนตัดสินใจเลือกที่จะเป็นอย่างไร แต่ไม่ว่าจะเลือกเป็นอย่างไร วัตถุประสงค์สำคัญก็ยังจับรวมอยู่ที่ความงาม เป็นการสื่อว่าผู้หญิงต้องคู่ควรกับความงาม และความงามคือคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่ผู้หญิงต้องมี

รายการอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2540). *บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1*. กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.

กรมศิลปากร. (2505). *วิวิธภาษิต พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ คุณแม่เหรียญ วงศ์สาทร ณ เมรุวัดธาตุทอง อำเภอพระโขนง*. พระนครฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.

นนทิตา ตั้งไพบุลย์ทรัพย์. (2553). “อัตลักษณ์ความงามของผู้หญิงภายใต้วาทกรรมความสวยเท่ากับความผอม.”: วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสตรีศึกษา วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภูวนेत्रนรินทร์ฤทธิ, กรมหลวง. (2544). *บทละครนอกเรื่องแก้วหน้าม้า*. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรม และประวัติศาสตร์.

มัลลิกา คณานุรักษ์. (2524). *การชมความงามของนางในวรรณคดีไทย*. ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

การประเมินทางเลือกทางเศรษฐศาสตร์
กับการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมเนื่องจากการขยายตัว
ของเมืองท่องเที่ยวชายฝั่งทะเล

**The Economic Evaluation for Solving Flood
Problems due to the Expansion
of Coastal Tourist City**

อรสา ตันติยะวงศ์ษา¹ และ เกวลิน มะลิ²

Orasa Tuntiyawongsa and Kewalin Mali

บทคัดย่อ

จากวิกฤติการณ์น้ำท่วมในหลายพื้นที่ของประเทศไทยที่ผ่านมา และมีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ทุกภาคส่วนต่างให้ความสำคัญกับการป้องกันและแก้ปัญหาดังกล่าว ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการน้ำและป้องกันน้ำท่วมจึงได้รับการพิจารณาบรรจุให้เป็นวาระแห่งชาติ สำหรับเมืองท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ต่ำเมื่อฝนตกจึงทำให้น้ำจากที่สูงหรือภูเขาไหลลงสู่เมืองนอกจากนี้พื้นที่เมืองยังมีการขยายตัวของสิ่งก่อสร้างที่ไปขวางทางน้ำจึงต้องประสบกับปัญหาน้ำท่วมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การประเมินทางเลือกทางเศรษฐศาสตร์กับการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมเนื่องจากการขยายตัวของเมืองท่องเที่ยวชายฝั่งทะเล

¹ อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ ศรีราชา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา.

² อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ ศรีราชา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา.

เป็นส่วนหนึ่งของโครงการสำรวจออกแบบและจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมพื้นที่เมืองพัทยา ปีงบประมาณ 2556 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบของน้ำท่วมในพื้นที่เมืองพัทยา 2) วิเคราะห์ความคุ้มค่าในการลงทุนระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมเมืองพัทยาและประเมินทางเลือกที่เหมาะสมภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรทางการเงินที่ใช้ลงทุน การดำเนินงานเริ่มจากการสำรวจพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมในพื้นที่เมืองพัทยา การจัดประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาดังกล่าว หลังจากนั้นจึงประเมินมูลค่าความเสียหายเชิงเศรษฐกิจที่จะลดลงจากการจำลองเหตุการณ์น้ำท่วมโดยใช้เทคนิคทางวิศวกรรมเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ทางเลือกทางเศรษฐศาสตร์ต่อไป

ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่เกิดจากระบบระบายน้ำธรรมชาติของเมืองถูกบดบัง และระบบท่อระบายน้ำเดิมมีขนาดเล็กไม่สามารถรองรับน้ำฝนที่ตกปริมาณมาก คริวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม 3,073 คริวเรือน สถานประกอบการ 483 แห่ง ระดับน้ำท่วมอยู่ระหว่าง 0.3 - 2 เมตร มูลค่าความเสียหาย 98 ล้านบาทโดยประมาณจากปัญหาดังกล่าวได้ออกแบบทางเลือกจำแนกเป็น 4 แนวทาง เรียงลำดับโดยจำแนกตามผลการประเมินทางเลือกทางเศรษฐศาสตร์จากที่ดีที่สุดไปหาที่น้อยที่สุด คือ 1) ระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ 5 ปี มูลค่า 2,724 ล้านบาท 2) พื้นที่เก็บน้ำแก้มลิงมูลค่า 3,183 ล้านบาท 3) ระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ 10 ปี มูลค่า 3,410 ล้านบาท และ 4) อุโมงค์เก็บน้ำใต้ทางลอดถนนสุขุมวิทมูลค่า 5,456 ล้านบาท

คำสำคัญ : การประเมินทางเลือกทางเศรษฐศาสตร์ การวิเคราะห์ความคุ้มค่าในการลงทุน

ABSTRACT

Since many areas in Thailand have suffered from flooding crisis, which is becoming increasingly severe, all sectors have paid close attention to flood prevention and solution. Thus water management and flood prevention strategies are set as the national agenda.

For the low-lying coastal city, it is easily flooded from rainwater flowing down the mountains. Additionally, flooding in coastal tourist city is an inevitable consequence of unplanned urban expansion, in which natural floodways have been blocked by man-made environment. The economic evaluation for solving flood problems due to the urban expansion of coastal tourist city is part of The surveying, designing, and master plan developing project for drainage and flood prevention systems of Pattaya City FY 2013. The project aims to 1) study flooding problems and its impacts on Pattaya City and 2) conduct the cost-benefit analysis of Pattaya City's drainage and flood prevention systems and to evaluate and identify the optimal investment option under financial constraints. The study started from surveying the flood-affected areas in Pattaya and conducting meetings to ask flood-affected people for their opinions. Then, through flood simulations using engineering techniques, the study assessed the consequential reduced economic damage of each flood resolution option. The assessment results were then used to support the economic evaluation.

The study results showed that the flooding in Pattaya was caused by man-made obstructions of natural floodways and the fact that the existing city-drainage systems were too small to accommodate the amount of heavy rainfall. There were 3,073 households and 483 businesses affected by flooding. The flood levels were between 0.3 and 2 meters. The flood caused 98 million baht s' worth of damage. From the stated problems, four flood resolution options were proposed. Ranging from best to worst economic evaluation results, they were 1) the drainage network system worth 2,724 million bahts to accommodate 5-year recurrence interval of extreme rainfall; 2) the flood-mitigation reservoir worth 3,183 million bahts; 3) the drainage network system worth 3,410 million bahts to accommodate 10-year recurrence interval of extreme rainfall; and 4) the water storage tunnel under Sukhumvit Road worth 5,456 million bahts.

Keywords : Economic evaluation, Cost-benefit analysis

ความสำคัญของปัญหา

เมืองพัทยาเป็นเขตปกครองพิเศษในจังหวัดชลบุรีที่มีความสำคัญเชิงเศรษฐกิจสำหรับประเทศไทยเนื่องจากเป็นเมืองท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลที่มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศรู้จักและให้ความสนใจมาเยือนเป็นลำดับแรกๆ ในแต่ละปีสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมาก ข้อมูลจากเมืองพัทยาระหว่างปี 2550-2552 มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเฉลี่ยเป็นจำนวน 5,540,248 คน สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเฉลี่ย 52,325 ล้านบาทต่อปี แสดงดังตารางที่ 1 นอกจากนี้ตามวิสัยทัศน์ “เป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับภูมิภาคและระดับโลกที่มุ่งเน้นอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองอย่างโปร่งใส” สะท้อนให้เห็นว่าเมืองพัทยายังเปิดรับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและคาดว่าเมื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในปี 2558 จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาและสร้างรายได้เพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามเมืองพัทยাপะสบกับปัญหาน้ำท่วมเป็นประจำทุกปีเนื่องจากตั้งอยู่บนพื้นที่ต่ำเมื่อฝนตกจึงทำให้น้ำจากเนินเขาได้แก่ เขาน้อย เขาตาโล และเขาเสาธงทองและพื้นที่สูงบริเวณใกล้เคียงไหลผ่านเมืองพัทยาเพื่อลงสู่ทะเลแม้ว่าปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายปีตั้งแต่ปี 2524-2555 ของสถานี 459203 พัทยาอยู่ที่ 1,127.51 มิลลิเมตร จะใกล้เคียงกับปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดปีของประเทศไทยวัดโดยกรมอุตุนิยมวิทยาอยู่ที่ 1,572.50 มิลลิเมตร (ศูนย์วิจัยวิศวกรรมน้ำและโครงสร้างพื้นฐาน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2556) แต่เมื่อมีการขยายตัวของเมืองและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ขวางเส้นทางน้ำมากขึ้นก็ทำให้การระบายน้ำช้าลงจนเกิดน้ำท่วมขัง เมืองพัทยาจะใช้มาตรการเร่งสูบน้ำออกเพื่อไม่ไห้ระยะเวลาท่วมขังเกินกว่า 1 ชั่วโมง

อย่างไรก็ตามยังมีได้มีการวางแผนป้องกันน้ำท่วมระยะยาวเพื่อแก้ปัญหา และรองรับความรุนแรงของน้ำท่วมที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามระดับการเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประชาชนและเศรษฐกิจของเมืองพัทยาทั้งทางตรง เช่น ความเสียหายที่เกิดแก่อาคารบ้านเรือน การสูญเสียค่าใช้จ่ายขณะเกิดน้ำท่วม และทางอ้อม เช่น การสูญเสียรายได้จากการท่องเที่ยว เป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาระบบแก้ปัญหา น้ำท่วมจึงมีความจำเป็นซึ่งนอกจากจะพิจารณาความเป็นไปได้เชิงวิศวกรรม แล้วยังต้องพิจารณาความคุ้มค่าเชิงเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากรเพื่อให้สามารถลดผลกระทบได้ครอบคลุมหลากหลายมิติด้วย

การประเมินทางเลือกทางเศรษฐศาสตร์นับเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประสิทธิภาพหรือคุ้มค่ามากที่สุด และเมื่อมีการนำไปประยุกต์ใช้ในการประเมินทางเลือกสำหรับแก้ปัญหา น้ำท่วมยังทำให้การตัดสินใจมีความชัดเจนเนื่องจากเป็นการพิจารณาจากข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้เทคนิคคณิตศาสตร์

ช่วยตัดสินใจและยังคำนึงถึงมูลค่าของเงินตามเวลา (Time value of money) อีกด้วย สำหรับบทความนี้จะกล่าวถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของเมืองพัทยา ซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลที่สำคัญ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการสำรวจออกแบบและจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมพื้นที่เมืองพัทยา³ ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากเมืองพัทยาในปีงบประมาณ 2556 รองรับการเจริญเติบโตในอนาคต 30 ปี (2555 -

---

³ ศูนย์วิจัยวิศวกรรมน้ำและโครงสร้างพื้นฐาน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. โครงการสำรวจออกแบบและจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมพื้นที่เมืองพัทยา. สนับสนุนการวิจัยโดยเมืองพัทยา, 2556

2585) และการขยายตัวของชุมชนเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยวในอนาคต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบของน้ำท่วมในพื้นที่เมืองพัทยา (2) วิเคราะห์ความคุ้มค่าในการลงทุนระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมเมืองพัทยาและประเมินทางเลือกที่เหมาะสมภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรทางการเงินที่ใช้ลงทุน ผลการศึกษาเป็นประโยชน์ในการจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมเมืองพัทยาให้สำเร็จสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองพัทยาทลอดจนจัดสรรงบประมาณสำหรับดำเนินการก่อสร้างต่อไป

ตารางที่ 1
สถิตินักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว
ระหว่างปี 2550 – 2552

หน่วย : ล้านบาท

ปี พ.ศ.	จำนวนนักท่องเที่ยว	รายได้จากการท่องเที่ยว
2550	6,680,658	59,348
2551	5,634,088	52,968
2552	4,305,998	44,658
เฉลี่ย	5,540,248	52,325

ที่มา : สำนักยุทธศาสตร์และงบประมาณ, 2555

การวิจัยนี้มีแนวคิดทฤษฎี กลุ่มเป้าหมาย การวิเคราะห์ข้อมูล และขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการดำเนินงาน

การดำเนินงานใช้แนวคิดทฤษฎี 2 แนวคิด ได้แก่ **แนวคิดที่ 1 หลักการจัดสรรทรัพยากรตามหลักเศรษฐศาสตร์** เป็นแนวคิดเบื้องต้นสำคัญที่ใช้ในการประเมินทางเลือก (Choice) ทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเกิดจากมนุษย์หรือสังคมมีความจำเป็นต้องผลิตสินค้าและบริการขึ้นเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ในการดำรงชีวิตตลอดจนตอบสนองความต้องการอันไม่จำกัด แต่ด้วยเหตุที่ทรัพยากรสำหรับนำมาผลิตสินค้าและบริการนั้นมีจำกัดและสามารถนำไปใช้ผลิตสินค้าและบริการได้หลากหลายประเภท กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรนั้นมีได้มีเพียงทางเลือกเดียว การใช้ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ในการประเมินและตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดจากทางเลือกที่มีอยู่จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ (Efficiency) และเกิดสวัสดิการสูงสุด (Welfare maximization) โดยทางเลือกที่ดีที่สุด (Best choice) ในทางเศรษฐศาสตร์หมายถึงทางเลือกที่ทำให้เกิดประโยชน์หรือผลตอบแทนสูงที่สุดภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากร (Maximized benefit) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือทางเลือกที่ทำให้เกิดต้นทุนต่ำที่สุดโดยให้ประโยชน์หรือผลตอบแทนตามที่ต้องการ (Minimized cost) ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์มักเรียกว่า “ดุลยภาพ (Equilibrium)” การพิจารณาทางเลือกเพื่อหาดุลยภาพจะใช้หลักการเปรียบเทียบระหว่างผลประโยชน์ส่วนเพิ่ม (Marginal benefit) และต้นทุนส่วนเพิ่ม (Marginal cost) โดยดุลยภาพจะเกิดเมื่อผลประโยชน์ส่วนเพิ่มเท่ากับต้นทุนส่วนเพิ่ม (Heyne, Paul T, 2010) **แนวคิดที่ 2 หลักการประเมินความคุ้มค่า**

ในการลงทุน เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ (Cost-benefit analysis) ของโครงการ โดยมีตัวชี้วัดความคุ้มค่าในการลงทุนที่ใช้เป็นเครื่องมือประเมินโครงการลงทุนภาครัฐดังนี้ 1) มูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Net present value : NPV) 2) อัตราผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ (Economic internal rate return : EIRR) 3) อัตราส่วนผลประโยชน์ต่อค่าลงทุน (Benefit cost ratio: B/C) 4) ระยะเวลาคืนทุน (Payback period : PP) และ 5) การวิเคราะห์ความอ่อนไหวของโครงการ (Sensitivity analysis) การพิจารณาความคุ้มค่าของการใช้ทรัพยากรทำโดยเปรียบเทียบระหว่างผลประโยชน์และต้นทุนการใช้ทรัพยากรในแต่ละทางเลือกที่ปรับให้เป็นมูลค่าปัจจุบัน (Present value) รวมถึงวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของผลตอบแทนจากทางเลือกต่างๆ เมื่อกำหนดให้ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเปลี่ยนแปลงขณะที่ปัจจัยอื่นๆ คงที่ ทั้งนี้ทางเลือกที่จะได้รับการยอมรับว่ามีความคุ้มค่าแก่การลงทุนได้แก่ ทางเลือกที่ให้ค่ามูลค่าปัจจุบันสุทธิต่ำกว่าศูนย์ มีอัตราผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์มากกว่าต้นทุนค่าเสียโอกาสของสังคม (Social discount rate) อัตราส่วนผลประโยชน์ต่อค่าลงทุนมากกว่าหนึ่งเท่า และมีระยะเวลาคืนทุนเร็ว ทั้งนี้การเปรียบเทียบโครงการอิสระ (Independent project) หรือโครงการที่ไม่เกี่ยวข้องกัน สามารถตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดโดยการจัดลำดับทางเลือกซึ่งพิจารณาจากค่าของตัวชี้วัดที่ได้จากการวิเคราะห์ความคุ้มค่าในการลงทุน (ฐาปนา ฉินไพศาล, 2553)

2. กลุ่มเป้าหมาย

ลักษณะกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลปฐมภูมิความคิดเห็นต่อสภาพน้ำท่วมจะต้องเป็นตัวแทนภาครัฐและภาคประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงต่อการจัดทำระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมครอบคลุมเขตการปกครองเมืองพัทยาทั้งหมด 4 ตำบล คือ นาเกลือ

หมู่ 1 2 3 4 5 6 และ 7 (เกาะล้าน) หนองปรือหมู่ 5 6 9 10 11 12 และ 13 ห้วยใหญ่หมู่ 4 และหนองปลาไหลหมู่ 6 7 และ 8 ครอบคลุมชายหาดของพัทยามีความยาวประมาณ 15 กิโลเมตร รวมพื้นที่ทั้งหมด 208.10 ตารางกิโลเมตร กลุ่มเป้าหมายในการศึกษานี้จึงประกอบด้วย 1) ประชาชนชุมชน 41 ชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนของภาคประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม 2) ตัวแทนจากส่วนราชการสังกัดเมืองพัทยา ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการตัดสินใจเชิงนโยบายและปฏิบัติการเมื่อเกิดน้ำท่วม 3) ประชาชนในพื้นที่ผู้สนใจ รวมทั้งสิ้น 112 คน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อประเมินทางเลือกในโครงการสำรวจออกแบบและจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมพื้นที่เมืองพัทยาตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์ที่จะกล่าวในบทความนี้เป็นการวิเคราะห์เชิงปริมาณใช้ข้อมูลสถิติภูมิของเมืองพัทยาร่วมกับข้อมูลปฐมภูมิจากการตอบแบบสอบถามและสัมภาษณ์หน่วยงานภาครัฐและประชาชน แล้วนำมาวิเคราะห์สร้างทางเลือกและประเมินความคุ้มค่าจากการลงทุนพัฒนาระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม 4 ทางเลือก ได้แก่ **ทางเลือกที่ 1** การก่อสร้างระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบปีการเกิดซ้ำ 5 ปี หรือปริมาณ 60 มม./ชม. **ทางเลือกที่ 2** การก่อสร้างระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบปีการเกิดซ้ำ 10 ปี หรือปริมาณ 75 มม./ชม. **ทางเลือกที่ 3** การก่อสร้างพื้นที่เก็บน้ำแก้มลิง และ **ทางเลือกที่ 4** การก่อสร้างอุโมงค์เก็บน้ำใต้ทางลอดถนนสุขุมวิท การวิเคราะห์ทางเลือกจะมุ่งเน้นพิจารณามูลค่าทางเศรษฐกิจโดยจำแนกต้นทุนค่าใช้จ่ายและผลตอบแทนที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในแต่ละปีตลอดอายุโครงการแล้วคำนวณเปรียบเทียบกันด้วยวิธี Discounted cash flow technique of cost-benefit analysis ภายใต้สมมติฐานในการ

วิเคราะห์ที่กำหนดขึ้นจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิเกี่ยวกับสภาพน้ำท่วมพื้นที่ที่สอดคล้องกับบริบทเศรษฐกิจสังคมของเมืองพัทยา มีตัวชี้วัดความคุ้มค่าในการลงทุนระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมดังนี้

- 1) มูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV)
- 2) อัตราผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ (EIRR)
- 3) อัตราส่วนผลประโยชน์ต่อค่าลงทุน (B/C)
- 4) ระยะเวลาคืนทุน (PP) และ
- 5) การวิเคราะห์ความอ่อนไหวของโครงการ (Sensitivity analysis)

4. ขั้นตอนในการดำเนินงาน มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.1 การวิเคราะห์สภาพปัญหา

ขั้นตอนนี้ดำเนินการโดย 1) ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และ 2) ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากสภาพทางภูมิศาสตร์ โดยการสำรวจภาคสนามด้านโครงสร้างพื้นฐานการระบายน้ำ สภาพพื้นที่ขม่น้ำท่วมและไม่ท่วม และการวิเคราะห์สภาพการไหลของระบบระบายน้ำปัจจุบันโดยใช้ข้อมูลจากเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังได้สำรวจความเห็นของผู้เกี่ยวข้องโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงในพื้นที่ และการจัดประชุมสัมมนาเพื่อรับฟังความคิดเห็น ประกอบกับการใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการสำรวจความคิดเห็นจากกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้นำชุมชนเป็นตัวแทนภาคประชาชนในพื้นที่ ซึ่งมีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 125 คน สรุปสาเหตุหลักของปัญหาน้ำท่วมได้ 3 ประการ คือ 1) ความสามารถของระบบระบายน้ำเดิมที่มีอยู่มีขนาดไม่เพียงพอรองรับปริมาณน้ำท่าที่เกิดจากฝนที่มาจากพื้นที่อื่นและเป็นระบบเดียวกับระบบบำบัดน้ำเสีย 2) ระดับความลาดเอียงของพื้นที่ไม่รองรับการไหลของน้ำ พื้นที่ด้านเหนือน้ำต่ำกว่าพื้นที่ด้านท้ายน้ำทำให้การระบายน้ำลงคลองสาธารณะทำได้ยากเกิดการไหลย้อนท่วมขัง และ 3) การขยายตัวของเมืองทำให้มีสิ่งปลูกสร้าง เช่น บ้านเรือน

ร้านค้า และอาคารพาณิชย์ เป็นต้น ขวางเส้นทางน้ำ สาเหตุข้างต้นทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังซ้ำซากในบริเวณพื้นที่เมืองพัทยาหลายชุมชนด้วยกัน เช่น บริเวณถนนสุขุมวิท-เขาตาโล-ไทยน้ำทิพย์ ถนนเลียบริมทางรถไฟ ถนนพิทยากลาง ซอยเพชรตระกูล หมู่บ้านแปซิฟิก ซอยบัวขาว (แดงโม) ซอยบงกช ซอยวัดธรรมสามัคคี หมู่บ้านเทพประสิทธิ์วิลล่า ถนนพิทยาสายสอง ถนนพิทยาสายสาม และถนนเลียบริมหาดพิทยา เป็นต้น

4.2 การออกแบบทางเลือก

สืบเนื่องจากระบบระบายน้ำธรรมชาติของเมืองพัทยาถูกบดบังและมีการปลูกสร้างทับเขตพื้นที่คลองทำให้ระบบทางน้ำธรรมชาติที่รวบรวมน้ำฝนที่ตกลงสู่คลองขาดหายไปจึงจำเป็นต้องอาศัยระบบท่อระบายน้ำทดแทน แม้ว่าในปัจจุบันเมืองพัทยาได้มีการก่อสร้างระบบระบายน้ำครอบคลุมพื้นที่มากถึงร้อยละ 75 แต่ด้วยขนาดท่อระบายน้ำที่เล็กไม่สามารถรองรับปริมาณฝนที่ตกปริมาณมาก ๆ ในช่วงเวลาสั้น ๆ และขาดความต่อเนื่องของการขนส่งระบายน้ำลงสู่จุดออกคลองธรรมชาติ และทะเลทำให้ปัญหาน้ำท่วมยังคงเกิดขึ้นในพื้นที่ซ้ำซากและเป็นประจำทุกปี การออกแบบระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมจึงคำนึงถึงสภาพปัญหาดังกล่าวรวมถึงหลักเกณฑ์ในการออกแบบซึ่งประกอบด้วย

- 1) เกณฑ์พิจารณาการออกแบบระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม
- 2) เกณฑ์การออกแบบด้านอุทกวิทยาและชลศาสตร์และ
- 3) เกณฑ์การออกแบบด้านวิศวกรรมโยธาและการก่อสร้าง โดยได้แบบทางเลือก

4 แนวทาง ได้แก่

1. ระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ 5 ปี

โครงข่ายระบบท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ

5 ปี หรือปริมาณ 60 มม./ชม. ครอบคลุมพื้นที่เมืองพัทยาทั้งหมด แบ่งพื้นที่ออกเป็น 9 โซน พร้อมก่อสร้างสถานีสูบน้ำ ณ จุดระบายออกสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ สามารถรองรับปริมาณน้ำท่วมได้ 1,087,380 ลบ.ม. การประเมินราคาขั้นต้นของผลการออกแบบใช้ข้อมูลราคากลางต่อหน่วยของกรมโยธาธิการและผังเมือง ปี พ.ศ. 2555 สรุปในรายละเอียดค่าก่อสร้างของแต่ละโซนในตารางที่ 2 งบประมาณก่อสร้าง 2,724 ล้านบาท

ตารางที่ 2

สรุปการประเมินราคาค่าก่อสร้างระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำ รองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ 5 ปี

หน่วย : บาท

โครงข่ายระบบระบายน้ำ มูลค่าลงทุนสำหรับรองรับปริมาณฝน 5 ปี

โซน 1	75,199,527.81
โซน 2	153,429,639.65
โซน 3	1,043,030,293.16
โซน 4	904,358,414.76
โซน 5	78,615,270.47
โซน 6	121,505,482.45
โซน 7	211,296,969.39
โซน 8	98,624,876.61
โซน 9	8,114,794.36
รวมทั้งสิ้น	2,724,175,268.67

ที่มา : โครงการวิจัยสำรวจออกแบบและจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำ
และป้องกันน้ำท่วมพื้นที่เมืองพัทยา, 2556

2) ระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ 10 ปี

โครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ 10 ปี หรือปริมาณ 75 มม./ชม. ครอบคลุมพื้นที่เมืองพัทยาทั้งหมด แบ่งพื้นที่ออกเป็น 9 โซน พร้อมก่อสร้างสถานีสูบน้ำ ณ จุดระบายออกสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ รองรับปริมาณน้ำท่วมได้ 1,553,400 ลบ.ม. การประเมินราคาขั้นต้นของผลการออกแบบใช้ข้อมูลราคากลางต่อหน่วยของกรมโยธาธิการและผังเมือง ปี พ.ศ. 2555 สรุปรายละเอียดค่าก่อสร้างของแต่ละโซนตามตารางที่ 3 งบประมาณก่อสร้าง 3,410 ล้านบาท

ตารางที่ 3

สรุปการประเมินราคาค่าก่อสร้างระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ 10 ปี

หน่วย : บาท

โครงข่ายระบบระบายน้ำ	มูลค่าลงทุนสำหรับรองรับปริมาณฝน 10 ปี
โซน 1	98,805,842.52
โซน 2	194,737,912.23
โซน 3	1,339,128,971.03
โซน 4	1,095,041,579.46
โซน 5	110,844,538.05
โซน 6	156,753,810.60
โซน 7	248,864,649.60
โซน 8	122,775,228.24
โซน 9	43,944,291.94
รวมทั้งสิ้น	3,410,896,823.66

ที่มา : โครงการสำรวจออกแบบและจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมพื้นที่เมืองพัทยา, 2556

3) พื้นที่เก็บน้ำแก้มลิง

แบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ สามารถรองรับปริมาณน้ำท่วมได้ 560,000 ลบ.ม. มูลค่าโครงการพื้นที่เก็บน้ำแก้มลิงสามารถสรุปราคาเป็นค่าก่อสร้างทั้งสิ้น 3,183 ล้านบาท โดยประมาณ และแสดงรายละเอียดการประมาณในตารางที่ 4 ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 70 ถูกใช้ในการประมาณราคาค่าที่ดินเวนคืน ขนาด 100 ไร่ เป็นจำนวนเงินรวมทั้งสิ้น 2,600 ล้านบาท

ตารางที่ 4

สรุปการประเมินราคาโครงการพื้นที่เก็บน้ำแก้มลิง

หน่วย : บาท

ลำดับ	รายการ	รายละเอียด	มูลค่ารวม
1	ที่ดิน	400m x 400m	2,600,000,000
2	งานปรับพื้นที่	ตัดต้นไม้	45,000
		เบี่ยงเลี้ยง	15,000
		เครื่องมือ	75,000
		ค่ารถขนย้าย	500,000
3	งานดิน	ขุดและปรับดิน	84,000
		เบี่ยงเลี้ยง	21,000
		เครื่องมือ	84,000
		ค่ารถตัก และเกรด	700,000

4	งานคอนกรีต	คอนกรีตผสมเสร็จ 280 ksc	160,000,000
		ค่าแรงเทคอนกรีต	24,000,000
		ค่าขนส่งสินค้า	54,000
		ค่าแบบกันวัสดุ	8,000,000
5	งานเหล็กเสริม	ปริมาณเหล็ก #22 ฐานราก	
		@ 20cm	56,696,000
		ปริมาณเหล็ก #22 กำแพงคอนกรีต	
		@ 20cm	1,492,000
		ลวดผูกเหล็ก เบอร์ 18	50,000
	ค่าแรงผูกเหล็ก	180,000	
6	อื่นๆ	Grouting (10% of Concrete)	20,000,000
		Prime Coating (Surface area)	160,000,000
		Total unit length cost	3,031,996,000
		Contractor Fees (5%)	151,599,800
		Total project cost	3,183,595,800

ที่มา : โครงการสำรวจออกแบบและจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำ
และป้องกันน้ำท่วมพื้นที่เมืองพัทยา, 2556

4) อุโมงค์เก็บน้ำใต้ทางลอดถนนสุขุมวิท

รองรับน้ำหลากจากพื้นที่เหนือถนนสุขุมวิท สามารถรองรับปริมาณน้ำท่วมได้ 400,000 ลบ.ม. มูลค่าการก่อสร้างอุโมงค์เก็บน้ำใต้ทางลอดถนนสุขุมวิท สามารถสรุปรายละเอียดในตารางที่ 5 มูลค่าการก่อสร้างทั้งสิ้น 5,456 ล้านบาท โดยประมาณ ทั้งนี้ยังไม่รวมค่าการติดตั้งเครื่องสูบน้ำภายในอุโมงค์และบำรุงรักษา

ตารางที่ 5 สรุปการประเมินราคาค่าก่อสร้างอุโมงค์เก็บน้ำ ใต้ทางลอดถนนสุขุมวิท

หน่วย : บาท

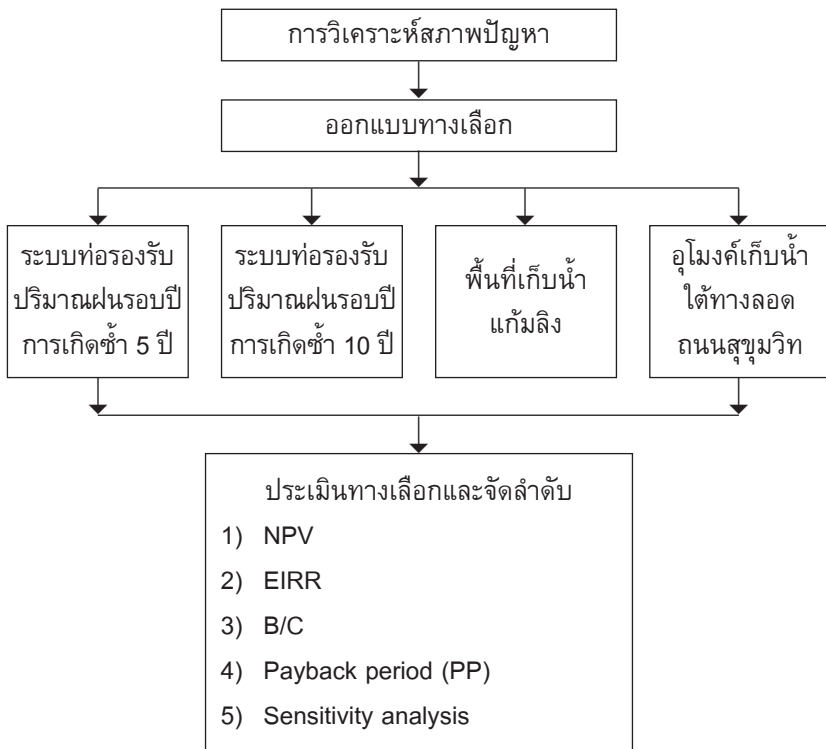
ลำดับ	รายการ	รายละเอียด	มูลค่ารวม
1	งานปรับพื้นที่	ตัดต้นไม้	27,000
		เบี่ยงเลี้ยง	9,000
		เครื่องมือ	45,000
		ค่ารถขนย้าย	90,000
2	งานดิน	ขุดและปรับดิน	36,000
		เบี่ยงเลี้ยง	9,000
		เครื่องมือ	36,000
		ค่ารถตักและ เกรด	13,500
3	งานเสาเข็ม	เสาเข็มอัดแรง	100,000
		ปั้นจั่น	30,000
		ช่าง	2,000
		เบี่ยงเลี้ยง	500

4	งานคอนกรีต	คอนกรีตผสมเสร็จ 280 ksc	142,500
		ค่าแรงเทคอนกรีต	21,375
		ค่าขนส่งสินค้า	54,000
		ค่าแบบกันวัสดุ	7,125
5	งานเหล็กเสริม	ปริมาณเหล็ก #22 ฐานราก @ 20cm	246,180
		ปริมาณเหล็ก #22 กำแพงคอนกรีต @ 20cm	25,961
		เหล็กปลอก #22 ฐานราก @ 20cm	559,500
		เหล็กปลอก #22 กำแพงคอนกรีต @ 20cm	20,888
		ลวดผูกเหล็ก เบอร์ 18	50,000
		ค่าแรงผูกเหล็ก	12,000
		6	งานแบบหล่อ
เหล็ก I section per 1 km	1,584		
เหล็ก C section per 1 km	528		
Bolts & Nuts (25% of steel weight) per 1 km	13		
ค่าแรงตั้งแบบ ช่าง	8,000		
ค่าแรงตั้งแบบ คนงาน	12,000		
เบี้ยเลี้ยง	6,000		
7	อื่นๆ		
		Prime Coating (Surface area)	25,500
		Total unit length cost	1,609,686
		Contractor Fees (5%)	1,690,170
		Total project cost	5,456,220,947

ที่มา : โครงการสำรวจออกแบบและจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมพื้นที่เมืองพัทยา, 2556

4.3 การประเมินทางเลือกและจัดลำดับ

เป็นการวิเคราะห์และจัดลำดับเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดจากทุกทางเลือกโดยพิจารณาจากตัวชี้วัดความคุ้มค่าในการลงทุน

ภาพที่ 1 ขั้นตอนในการดำเนินงาน

ผลการศึกษา

ผลการศึกษานี้ประกอบด้วย 1) ผลกระทบของน้ำท่วมและประโยชน์ที่ประเมินได้จากระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม 2) ผลการประเมินความคุ้มค่าในการลงทุนแต่ละทางเลือกภายใต้สมมติฐานที่กำหนด และ 3) การจัดลำดับทางเลือก

1. ผลกระทบจากน้ำท่วมและประโยชน์จากระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม

การศึกษาพบว่า น้ำท่วมครอบคลุมพื้นที่รวม 7 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 14.18 ของพื้นที่เมืองทั้งหมด 49.37 ตารางกิโลเมตร มีครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบในระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคม 2555 จำนวน 3,073 ครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 19,900 ครัวเรือน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 15.44 นอกจากนี้ยังมีสถานประกอบการอีกจำนวน 483 แห่ง มูลค่าความเสียหาย 98 ล้านบาท ต่อปีโดยประมาณ ระดับน้ำสูงในรอบ 5 ปี โดยเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 0.3 – 2 เมตร

ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากโครงการสำรวจออกแบบและจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมพื้นที่เมืองพัทยา ได้แก่ ประโยชน์จากการบรรเทาความเสียหายและลดค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นกับเมืองพัทยาเนื่องจากผลกระทบของภาวะน้ำท่วม การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่ได้รับ ความเสียหายจากน้ำท่วมและศึกษาข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องกับผลกระทบที่เกิดขึ้นสามารถจำแนกประโยชน์ที่สามารถนำมาประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ที่จะลดลงได้เป็นประโยชน์ทางตรงและประโยชน์ทางอ้อม โดยประโยชน์ทางตรงได้แก่ 1) การลดมูลค่าความเสียหายของภาคครัวเรือน ได้แก่ ความเสียหาย

ของทรัพย์สิน อาคารบ้านเรือนชำรุดจากการถูกน้ำท่วม 2) การลดมูลค่าความเสียหายของภาคธุรกิจ ได้แก่ ความเสียหายต่อสถานประกอบการ เช่น ความเสียหายต่ออาคารร้านค้าที่ถูกน้ำท่วม สินค้า เพอร์นิเจอร์ เป็นต้น 3) การลดค่าใช้จ่ายปฏิบัติการในภาวะน้ำท่วม ได้แก่ ค่าจ้างแรงงาน ค่าซ่อมบำรุงเครื่องจักร ค่ากระสอบทราย ค่าน้ำมัน 4) การลดค่าใช้จ่ายเงินช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในเขตเมืองพัทยา ได้แก่ เงินช่วยเหลือเพื่อใช้ในการซ่อมแซมพื้นปูทรัพย์สินและสถานประกอบการที่ได้รับ ความเสียหายจากน้ำท่วม ส่วนประโยชน์ทางอ้อม ได้แก่ การลดค่าเสียโอกาสในการทำงานเนื่องจากต้องมาดูแลทรัพย์สินขณะเกิดน้ำท่วมรวมถึงการเพิ่มรายได้จากภาคการท่องเที่ยว

2. ผลการประเมินความคุ้มค่าของแต่ละทางเลือก

ในการประเมินความคุ้มค่าของระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม มีสมมติฐานประกอบการคำนวณดังนี้

- 1) Social discount rate 12 % กำหนดโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- 2) ระยะเวลาน้ำท่วมรวมกันทั้งปีเท่ากับ 1 เดือน หรือ 30 วัน
- 3) การปฏิบัติการในภาวะน้ำท่วมมี 3 ระยะ คือ ช่วงก่อนน้ำท่วม ขณะเกิดน้ำท่วม และหลังน้ำท่วม ระยะเวลาทั้ง 3 ระยะ รวมทั้งปีเท่ากับ 3 เดือน
- 4) เงินช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมเมืองพัทยาดำเนินการตามประกาศ พ.ศ. 2555
- 5) ความเสียหายภาคครัวเรือนและภาคธุรกิจจากการสำรวจความคิดเห็นและการจำลองสภาพน้ำท่วมของคณะผู้วิจัย

- 6) ค่าเสียโอกาสของรายได้จากการทำงานคิดจากระยะเวลา 1 เดือนที่เกิดน้ำท่วม
- 7) รายได้เฉลี่ยต่อหัวของเมืองพัทยาเท่ากับ 270,000 บาทต่อปี
- 8) ผลกระทบของน้ำท่วมต่อรายได้ท่องเที่ยวเท่ากับ 10%
- 9) อายุโครงการ 30 ปี

2.1 ทางเลือกที่ 1 ระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ 5 ปี

ผลการวิเคราะห์ความคุ้มค่าในการลงทุนทางเลือกที่ 1 ระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ 5 ปี มีเงินลงทุนทั้งสิ้น 2,724.18 ล้านบาท พบว่าผ่านเกณฑ์ในทุกตัวชี้วัดผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิ มีค่าเป็นบวกเท่ากับ 1,988.00 ล้านบาท หมายความว่าในระยะเวลาระยะ 30 ปี มูลค่าของประโยชน์ที่ได้รับสุทธิหลังจากหักมูลค่าการลงทุนและค่านึงถึงค่าของเงินตามกาลเวลาแล้ว มีค่าเท่ากับ 1,988.00 ล้านบาท เมื่อนำมาคำนวณอัตราผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ จะมีค่าเท่ากับร้อยละ 21.41 ซึ่งมากกว่าเกณฑ์ที่กำหนด หมายความว่า การลงทุนในโครงการนี้ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์มากกว่าค่าเสียโอกาสของสังคมซึ่งกำหนดไว้ที่ร้อยละ 12 จึงมีความคุ้มค่าในการลงทุน โดยมีอัตราส่วนผลประโยชน์ต่อการลงทุน เท่ากับ 1.73 เท่า และจะคืนทุนในปีที่ 5 (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6
ผลการวิเคราะห์ความคุ้มค่าในการลงทุนทางเลือกที่ 1

ตัวชี้วัด	ค่าที่ได้	ผลการพิจารณา
1. NPV (ล้านบาท)	1,988.00	ผ่าน
2. BC (เท่า)	1.73	ผ่าน
3. EIRR (%)	21.41 %	ผ่าน
4. PP (ปี)	ปีที่ 5	

ผลการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของทางเลือกที่ 1 พบว่าเมื่อเงินลงทุนเพิ่มขึ้น ตัวชี้วัดทุกตัวยังคงผ่านเกณฑ์และโครงการยังคงมีความคุ้มค่าในการลงทุนกล่าวคือมีมูลค่าปัจจุบันสุทธิมากกว่าศูนย์ มีอัตราผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์มากกว่าร้อยละ 12 และอัตราส่วนผลประโยชน์ต่อค่าลงทุนมากกว่า 1 ส่วนระยะเวลาคืนทุนสำหรับกรณีเงินลงทุนเพิ่มขึ้นและกรณีผลประโยชน์ลดลงจะคืนทุนช้ากว่าเดิม 1 ปี กล่าวคือจะคืนทุนได้ในปีที่ 6 อย่างไรก็ตามสามารถสรุปได้ว่าเมื่อวิเคราะห์ความอ่อนไหวของ โครงการแล้วยังให้ผลเช่นเดิมคือ มีความคุ้มค่าในการลงทุน (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7

ผลการวิเคราะห์ความอ่อนไหว (Sensitivity analysis) ทางเลือกที่ 1

รายการ	กรณี ไม่เปลี่ยนแปลง	กรณี	กรณี	กรณี	กรณี
		เงินลงทุน เพิ่มขึ้น 10%	เงินลงทุน เพิ่มขึ้น 20%	ประโยชน์ ลดลง 10%	ประโยชน์ ลดลง 20%
1. มูลค่าลงทุน (ล้านบาท)	2,724.18	2,996.59	3,269.01	2,724.18	2,724.18
2. NPV (ล้านบาท)	1,988.00	1,715.58	1,443.17	1,516.78	1,045.56
3. BC (เท่า)	1.73	1.57	1.44	1.56	1.37
4. EIRR (%)	21.41%	19.43%	17.76%	19.23%	17.03%
5. PP (ปี)	ปีที่ 5	ปีที่ 6	ปีที่ 6	ปีที่ 6	ปีที่ 6

2.2 ทางเลือกที่ 2 ระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ 10 ปี

ผลการวิเคราะห์ความคุ้มค่าในการลงทุนทางเลือกที่ 2 ระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ 10 ปี โดยมีเงินทุนทั้งสิ้น 3,410.90 ล้านบาท ในภาพรวมพบว่าผ่านเกณฑ์ในทุกตัวชี้วัด เมื่อพิจารณารายละเอียดผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิ มีค่าเป็นบวกเท่ากับ 1,358.94 ล้านบาท หมายความว่าในระยะเวลา 30 ปี มูลค่าของประโยชน์ที่ได้รับสุทธิหลังจากหักมูลค่าการลงทุนและค่านึงถึงค่าของเงินตามกาลเวลาแล้วมีค่าเท่ากับ 1,358.94 ล้านบาท เมื่อนำมาคำนวณอัตราผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ มีค่าเท่ากับร้อยละ 17.21 ซึ่งมากกว่าเกณฑ์ที่กำหนด แสดงให้เห็นว่าการลงทุนในโครงการดังกล่าวให้ผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์มากกว่าค่าเสียโอกาสของสังคมซึ่งกำหนดไว้ที่ร้อยละ 12 ดังนั้นจึงมีความคุ้มค่าในการลงทุน โดยมีอัตราส่วนผลประโยชน์ต่อค่าลงทุน เท่ากับ 1.40 เท่า และจะคืนทุนในปีที่ 6 (ตารางที่ 8)

ตารางที่ 8
ผลการวิเคราะห์ความคุ้มค่าในการลงทุนทางเลือกที่ 2

ตัวชี้วัด	ค่าที่ได้	ผลการพิจารณา
1. NPV (บาท)	1,358.94	ผ่าน
2. BC (เท่า)	1.40	ผ่าน
3. EIRR (%)	17.21 %	ผ่าน
4. PP (ปี)	ปีที่ 6	

ผลการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของทางเลือกที่ 2 พบว่าเมื่อเงินลงทุนเพิ่มขึ้น ตัวชี้วัดทุกตัวยังคงผ่านเกณฑ์และโครงการยังคงมีความคุ้มค่าในการลงทุนกล่าวคือมีมูลค่าปัจจุบันสุทธิมากกว่าศูนย์มีอัตราผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์มากกว่าร้อยละ 12 และอัตราส่วนผลประโยชน์ต่อค่าลงทุนมากกว่า 1 ส่วนระยะเวลาคืนทุนสำหรับกรณีเงินลงทุนเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 และกรณีผลประโยชน์ลดลงจะคืนทุนช้ากว่ากรณีไม่เปลี่ยนแปลง 1 ปี กล่าวคือจะคืนทุนในปีที่ 7 ส่วนกรณีเงินลงทุนเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 จะคืนทุนช้ากว่าเดิม 2 ปี กล่าวคือจะคืนทุนได้ในปีที่ 8 อย่างไรก็ตาม พอสรุปได้ว่าการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของโครงการยังให้ผลเช่นเดิมนั้นคือโครงการมีความคุ้มค่าในการลงทุน (ตารางที่ 9)

ตารางที่ 9

ผลการวิเคราะห์ความอ่อนไหว (Sensitivity analysis) ทางเลือกที่ 2

รายการ	กรณี ไม่เปลี่ยนแปลง	กรณี	กรณี	กรณี	กรณี
		เงินลงทุน เพิ่มขึ้น 10%	เงินลงทุน เพิ่มขึ้น 20%	ประโยชน์ ลดลง 10%	ประโยชน์ ลดลง 20%
1. มูลค่าลงทุน (ล้านบาท)	3,410.90	3,751.906	4,093.08	3,410.90	3,410.90
2. NPV (ล้านบาท)	1,358.94	1,017.85	676.76	881.96	404.97
3. BC (เท่า)	1.40	1.27	1.17	1.26	1.11
4. EIRR (%)	17.21%	15.58%	14.20%	15.41%	13.58%
5. PP (ปี)	ปีที่ 6	ปีที่ 7	ปีที่ 7	ปีที่ 7	ปีที่ 8

2.3 ทางเลือกที่ 3 พื้นที่เก็บน้ำแก้มลิง

การวิเคราะห์ผลความคุ้มค่าในการลงทุนทางเลือกที่ 3 พื้นที่เก็บน้ำแก้มลิง โดยใช้เงินลงทุนทั้งสิ้น 3,814 ล้านบาท ซึ่งมากกว่าเงินลงทุนในทางเลือกที่ 1 และ 2 แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวม พบว่ามีความคุ้มค่าในการลงทุน เนื่องจากผ่านเกณฑ์ในทุกตัวชี้วัด โดยค่าผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิ มีค่าเป็นบวกเท่ากับ 1,516.55 ล้านบาท กล่าวคือในระยะเวลา 30 ปี มูลค่าของประโยชน์ที่ได้รับสุทธิหลังจากหักมูลค่าการลงทุนและค่านิ่งถึงค่าของเงินตามกาลเวลาแล้วมีค่าเท่ากับ 1,516.55 ล้านบาท เมื่อนำมาคำนวณอัตราผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ มีค่าเท่ากับร้อยละ 18.21 ซึ่งมากกว่าเกณฑ์ที่กำหนดหมายความว่า การลงทุนในโครงการนี้ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์มากกว่าค่าเสียโอกาสของสังคมซึ่งกำหนดไว้ที่ร้อยละ 12 จึงมีความคุ้มค่าในการลงทุน โดยมีอัตราส่วนผลประโยชน์ต่อค่าลงทุน เท่ากับ 1.48 เท่า และจะคืนทุนในปีที่ 6 (ตารางที่ 10)

ตารางที่ 10
ผลการวิเคราะห์ความคุ้มค่าในการลงทุนทางเลือกที่ 3

ตัวชี้วัด	ค่าที่ได้	ผลการพิจารณา
1. NPV (บาท)	1,516.55	ผ่าน
2. B/C (เท่า)	1.48	ผ่าน
3. EIRR (%)	18.21%	ผ่าน
4. PP (ปี)	ปีที่ 6	

ผลการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของโครงการกรณีเงินลงทุนเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 และร้อยละ 20 รวมทั้งผลประโยชน์ที่ลดลงร้อยละ 10 และร้อยละ 20 ตามลำดับ ของทางเลือกที่ 3 พื้นที่เก็บน้ำแก้มลิงพบว่าเมื่อเงินลงทุนเพิ่มขึ้น ตัวชี้วัดทุกตัวผ่านเกณฑ์และมีความคุ้มค่าในการลงทุนกล่าวคือ มูลค่าปัจจุบันสุทธิมากกว่าศูนย์ มีอัตราผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์มากกว่าร้อยละ 12 และอัตราส่วนผลประโยชน์ต่อค่าลงทุนมากกว่า 1 ส่วนระยะเวลาคืนทุนสำหรับกรณีเงินลงทุนเพิ่มขึ้นและกรณีผลประโยชน์ลดลงร้อยละ 10 จะทำให้คืนทุนในปีที่ 7 เช่นเดียวกับกรณีผลประโยชน์ลดลงร้อยละ 20 ซึ่งมากกว่ากรณีไม่เปลี่ยนแปลง 1 ปี อย่างไรก็ตาม สามารถสรุปได้ว่าเมื่อทำการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของโครงการแล้ว ยังคงให้ผลเช่นเดิมนั้นคือโครงการมีความคุ้มค่าในการลงทุน (ตารางที่ 11)

ตารางที่ 11

ผลการวิเคราะห์ความอ่อนไหว (Sensitivity analysis) ทางเลือกที่ 3

รายการ	กรณี		กรณี		กรณี	
	กรณี ไม่เปลี่ยนแปลง	เงินลงทุน เพิ่มขึ้น 10%	เงินลงทุน เพิ่มขึ้น 20%	ประโยชน์ ลดลง 10%	ประโยชน์ ลดลง 20%	กรณี
1. มูลค่าลงทุน (ล้านบาท)	3,184.00	3,502.40	3,820.80	3,184.00	3,184.00	
2. NPV (ล้านบาท)	1,516.55	1,198.15	879.75	1,046.50	576.44	
3. BC (เท่า)	1.48	0.34	1.23	1.33	1.17	
4. EIRR (%)	0.18	0.16	0.15	0.16	0.14	
5. PP (ปี)	ปีที่ 6	ปีที่ 7	ปีที่ 7	ปีที่ 6	ปีที่ 7	

2.4 ทางเลือกที่ 4 ระบบอุโมงค์ทางลอดเก็บน้ำ

การวิเคราะห์ความคุ้มค่าโครงการลงทุนระบบอุโมงค์ทางลอดเก็บน้ำ เป็นทางเลือกที่ 4 โดยใช้เงินลงทุนทั้งสิ้น 5,456 ล้านบาท ซึ่งใช้เงินลงทุนมากที่สุดใน 4 ทางเลือก เมื่อพิจารณาในภาพรวมพบว่าไม่ผ่านเกณฑ์ในทุกตัวชี้วัด เมื่อพิจารณารายละเอียดในคำตอบแทนปัจจุบันสุทธิ มีค่าเป็นลบเท่ากับ -735.65 ล้านบาท หมายความว่าในระยะเวลา 30 ปี มูลค่าของประโยชน์ที่ได้รับสุทธิหลังจากหักมูลค่าการลงทุนและค่านึงถึงค่าของเงินตามกาลเวลาแล้วมีค่าเท่ากับ -735.65 ล้านบาท เมื่อพิจารณาอัตราผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์จะมีค่าเท่ากับร้อยละ 10.15 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดคือการลงทุนในโครงการนี้ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ต่ำกว่าค่าเสียโอกาสของสังคมซึ่งกำหนดไว้ที่ร้อยละ 12 จึงไม่คุ้มค่าที่จะลงทุนโดยมีอัตราส่วนผลประโยชน์ต่อค่าลงทุนเท่ากับ 0.87 เท่า แสดงให้เห็นว่าผลตอบแทนที่คิดเป็นมูลค่าปัจจุบันต่ำกว่าเงินลงทุนและจะคืนทุนในปีที่ 10 (ตารางที่ 12)

ตารางที่ 12
ผลการวิเคราะห์ความคุ้มค่าในการลงทุนทางเลือกที่ 4

ตัวชี้วัด	ค่าที่ได้	ผลการพิจารณา
1. NPV (บาท)	-735.65	ไม่ผ่าน
2. B/C (เท่า)	0.87	ไม่ผ่าน
3. EIRR (%)	10.15%	ไม่ผ่าน
4. PP (ปี)	ปีที่ 10	

ผลการวิเคราะห์ความอ่อนไหวโครงการสำหรับทางเลือกที่ 4 พบว่า ไม่ผ่านเกณฑ์ในทุกตัวชี้วัด เมื่อพิจารณาจากเงินลงทุนที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 10 และร้อยละ 20 หรือผลประโยชน์ที่ลดลงร้อยละ 10 และร้อยละ 20 กล่าวคือมีมูลค่าปัจจุบันสุทธิต่ำกว่าศูนย์ มีอัตราผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ต่ำกว่าร้อยละ 12 อัตราส่วนผลประโยชน์ต่อค่าลงทุนต่ำกว่า 1 และระยะเวลาคืนทุน ในปีที่ 11-12 เพิ่มขึ้น ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของโครงการยังให้ผลเช่นเดิมนั้นคือไม่คุ้มค่าที่จะการลงทุนในระบบดังกล่าว ดังตารางที่ 13

ตารางที่ 13

ผลการวิเคราะห์ความอ่อนไหว (Sensitivity analysis) ทางเลือกที่ 4

รายการ	กรณี ไม่เปลี่ยนแปลง		กรณี เงินลงทุน เพิ่มขึ้น 10%	กรณี เงินลงทุน เพิ่มขึ้น 20%	กรณี ประโยชน์ ลดลง 10%	กรณี ประโยชน์ ลดลง 20%
	กรณี	กรณี				
1. มูลค่าลงทุน (ล้านบาท)	5,456.00	6,001.60	6,547.20	5,456.00	5,456.00	
2. NPV (ล้านบาท)	-735.65	-1,281.25	-1,826.85	-1,207.69	-1,6791.72	
3. BC (เท่า)	0.87	0.79	0.72	0.78	0.69	
4. EIRR (%)	10.15%	9.04%	8.08%	8.92%	7.65%	
5. PP (ปี)	ปีที่ 10	ปีที่ 11	ปีที่ 12	ปีที่ 11	ปีที่ 12	

3. การจัดลำดับแนวทางเลือก

ผลการวิเคราะห์ความคุ้มค่าการลงทุนระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม ทั้ง 4 ทางเลือกข้างต้น เมื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกันพบว่าในแต่ละทางเลือกนั้นมีมูลค่าการลงทุนและผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจจากการบรรเทาผลกระทบจากน้ำท่วมในระดับที่แตกต่างกัน เมื่อใช้หลักการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ (Cost-benefit analysis) โดยใช้ตัวชี้วัด 4 ตัวชี้วัด คือ มูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV) อัตราผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ-ศาสตร์ (EIRR) อัตราส่วนผลประโยชน์ต่อค่าลงทุน (B/C) และระยะเวลาคืนทุน (Payback period) ทางเลือกที่ดีที่สุดในการเศรษฐกิจศาสตร์ ได้แก่ ทางเลือกที่ 1 รองลงมาได้แก่ ทางเลือกที่ 3 ทางเลือกที่ 2 และทางเลือกที่ 4 ตามลำดับ (ตารางที่ 14)

ตารางที่ 14

สรุปการจัดลำดับทางเลือกที่เหมาะสมมากที่สุดไปน้อยที่สุด

ทางเลือก	มูลค่าการลงทุน (ล้านบาท)	NPV (ล้านบาท)	B/C (เท่า)	IRR (%)	Payback Period (ปี)	ลำดับ
ทางเลือกที่ 1	2,724.18	1,988.00	1.73	21.41%	ปีที่ 5	1
ทางเลือกที่ 2	3,410.90	1,358.94	1.40	17.21%	ปีที่ 6	3
ทางเลือกที่ 3	3,184.00	1,516.55	1.48	18.21%	ปีที่ 6	2
ทางเลือกที่ 4	5,456.00	-735.65	0.87	10.15%	ปีที่ 10	4

ที่มา : การวิเคราะห์ของผู้วิจัย

การอภิปรายผล

1. การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ความคุ้มค่าในการลงทุนนั้น จากผลการศึกษารูปแบบของระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมมีข้อสังเกตคือ โครงการที่มีมูลค่าการลงทุนต่ำมีความคุ้มค่ามากกว่าระบบที่มีมูลค่าการลงทุนที่สูงกว่า จากแนวทางการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ สามารถอธิบายได้ว่า มีสาเหตุมาจากประโยชน์ส่วนเพิ่มที่เกิดจากการเปลี่ยนทางเลือกไปยังระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมที่ต้องลงทุนสูงขึ้นนั้นมีน้อยกว่าต้นทุนส่วนเพิ่มของการเปลี่ยนทางเลือกนั่นเอง

2. ในการคัดเลือกทางเลือกที่เหมาะสมต่อการนำไปปฏิบัติจริงนั้นนอกจากพิจารณาผลการประเมินทางเศรษฐศาสตร์แล้ว ยังต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ 1) ความเหมาะสมด้านวิศวกรรมซึ่งพิจารณาจากความสามารถในการรองรับปริมาณน้ำท่วมที่ต้องการ 2) ความ

เหมาะสมด้านสังคมซึ่งพิจารณาจากความคิดเห็นและการยอมรับของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ 3) ความเหมาะสมด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งพิจารณาจากผลกระทบต่อด้านทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรชีวภาพ คุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์และคุณภาพชีวิตประกอบการพิจารณาด้วย ดังนั้นในบางครั้งทางเลือกที่มีความคุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์มากที่สุดอาจมิได้ถูกคัดเลือกให้ดำเนินการเนื่องจากการคำนึงความเหมาะสมและข้อจำกัดด้านอื่นๆ นั่นเอง โดยการพิจารณาจะให้น้ำหนักคะแนนความสำคัญของปัจจัยแต่ละด้านเพื่อประเมินผลในภาพรวม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงน้ำหนักคะแนนความสำคัญของแต่ละด้านซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของการวิเคราะห์ความอ่อนไหวโครงการในภาพรวมก็อาจทำให้ผลการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงไปได้เช่นกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการประเมินทางเลือกทางเศรษฐศาสตร์เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ใช้ในการประเมินโครงการแต่ในทางปฏิบัติแล้วต้องมีการบูรณาการเศรษฐศาสตร์กับศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ผลการตัดสินใจสอดคล้องกับเงื่อนไขต่างๆ ในสภาพความเป็นจริง เช่น ความพร้อมของงบประมาณ พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมากและต้องเข้าไปแก้ปัญหาเป็นการเร่งด่วน ตลอดจนการยอมรับของประชาชนในบริเวณที่ดำเนินการก่อสร้าง เป็นต้น

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการศึกษา

ปัญหาน้ำท่วมเมืองพัทธยาซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลในบทความนี้มีสาเหตุมาจากระบบระบายน้ำธรรมชาติถูกบดบังจากการขยายตัวของเมือง สิ่งปลูกสร้าง เช่น บ้านเรือน ร้านค้า และอาคารพาณิชย์ เป็นต้น สร้างทับเขตพื้นที่คลองขวางเส้นทางน้ำตามธรรมชาติทำให้การระบายน้ำลงสู่ทะเลของเมืองพัทธยาจำเป็นต้องอาศัยระบบท่อ

ระบายน้ำ แต่เนื่องจากความสามารถของระบบระบายน้ำเดิมที่มีอยู่ไม่เพียงพอขนาดของท่อระบายน้ำเล็กเกินไปสำหรับรองรับปริมาณน้ำท่าที่เกิดจากฝนที่มาจากพื้นที่อื่น นอกจากนี้ระดับความลาดเอียงของพื้นที่ยังไม่รองรับการไหลของน้ำโดยพื้นที่ด้านเหนือน้ำมีลักษณะต่ำกว่าพื้นที่ด้านท้ายน้ำทำให้การระบายน้ำเพื่อลงคลองสาธารณะทำได้ยากและเกิดการไหลย้อนหรือท่วมขัง ผลกระทบของน้ำท่วมสร้างความเสียหายมูลค่า 8 ล้านบาทโดยประมาณ การพัฒนาทางเลือกสำหรับระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมมีจำนวน 4 ทางเลือก แต่ละทางเลือกมีมูลค่าการลงทุนและผลต่อการป้องกันน้ำท่วมได้ในระดับที่แตกต่างกัน การประเมินทางเลือกใช้แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์มาประยุกต์วิเคราะห์ความคุ้มค่าและคัดเลือกทางเลือกโดยใช้หลักการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ ซึ่งคำนึงถึงมูลค่าของเงินตามกาลเวลาตลอดจนค่าเสียโอกาสของสังคมในการจัดสรรทรัพยากร ได้ผลการจัดลำดับทางเลือกเรียงลำดับจากผลตอบแทนที่ดีที่สุดไปหาที่น้อยที่สุด คือ 1) ระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ 5 ปี 2) พื้นที่เก็บน้ำแก้มลิง 3) ระบบโครงข่ายท่อระบายน้ำรองรับปริมาณฝนรอบการเกิดซ้ำ 10 ปี และ 4) อุโมงค์เก็บน้ำใต้ทางลอดถนนสุขุมวิท โดยทางเลือกที่ 1) ซึ่งเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดมีมูลค่าปัจจุบันสุทธิเท่ากับ 1,988 ล้านบาท คิดเป็นอัตราผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์เท่ากับร้อยละ 21.41 มีอัตราส่วนผลประโยชน์ต่อค่าลงทุนเท่ากับ 1.73 เท่า และสามารถคืนทุนแก่สังคมในปีที่ 5

ผลการศึกษาทำให้ทราบสภาพปัญหาและสาเหตุของการเกิดน้ำท่วมในเมืองพญาซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลที่สำคัญของไทยตลอดจนความคุ้มค่าในการลงทุนระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมในแต่ละทางเลือกเพื่อใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสม

และจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วมเมืองพิทยาตาม ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่เมืองพิทยาของแผนพัฒนาเมือง พิทยา พ.ศ. 2554 – 2563 ตลอดจนวางแผนด้านงบประมาณสำหรับ ดำเนินการต่อไป

2. ข้อเสนอแนะ

การประเมินทางเศรษฐศาสตร์ได้ถูกนำมาใช้กับโครงการลงทุน ของภาคีรัฐบาลมากขึ้นเช่นเดียวกับการพัฒนาระบบระบายน้ำและป้องกัน น้ำท่วมเมืองชายฝั่งทะเลซึ่งมีแนวโน้มที่จะลงทุนในหลายแห่งเนื่องจาก เกิดปัญหาในลักษณะที่คล้ายกันและทวีความรุนแรงมากขึ้นในหลายพื้นที่ เมืองพิทยาเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับคัดเลือกมาดำเนินการ ข้อเสนอแนะจาก การศึกษาคือ 1) การแก้ไขปัญหาน้ำท่วมต้องดำเนินการแบบบูรณาการ และอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน ในพื้นที่ และนักวิชาการ โดยผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับปัญหาดังกล่าว จะต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการเพื่อให้แนวทางแก้ปัญหาได้รับการ ยอมรับร่วมกันและสามารถนำไปใช้ขยายผลในการบริหารจัดการน้ำใน ทางปฏิบัติต่อไป และการลงทุนในโครงการดังกล่าวนอกจากภาครัฐจะเป็น ผู้ลงทุนหลักแล้วผู้ที่มีส่วนได้เสีย ได้แก่ ผู้ประกอบการธุรกิจ ประชาชน ในพื้นที่ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรจะมีส่วนในการร่วมจ่ายกับโครงการ ลงทุนเพื่อแก้ไขปัญหาตามสัดส่วนผลกระทบหรือผลประโยชน์ที่จะเกิด ขึ้นจากโครงการลงทุนซึ่งสามารถใช้ทฤษฎีการผลิตและการตั้งราคาสินค้า สาธารณะในการศึกษาในประเด็นดังกล่าว 2) การเพิ่มประสิทธิภาพใน การบริหารจัดการน้ำนอกจากวางแผนระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม ที่เหมาะสมแล้วต้องคำนึงถึงการบริหารจัดการระบบ ร่วมกับระบบการ พยากรณ์ ติดตาม และตัดสินใจเพื่อรับมือสถานการณ์อุทกภัยทั้งก่อน เกิดเหตุ ขณะเกิดเหตุ และหลังเกิดเหตุด้วย

สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาในครั้งต่อไป เนื่องจากเป็นโครงการลงทุนในสินค้าและบริการสาธารณะ (Public goods) จึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและเศรษฐกิจในวงกว้าง แต่หลายๆ โครงการต้องถูกยกเลิกเนื่องจากผลการประเมินไม่มีความคุ้มค่าเพราะประโยชน์ที่เกิดขึ้นวัดออกมาเป็นตัวเลขได้ยาก เช่น ประโยชน์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นในการศึกษาในครั้งต่อไปสามารถศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการประเมินประโยชน์ทางอ้อม ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น การลดลงของค่าใช้จ่ายในการรักษาโรคและอุบัติเหตุที่เกิดในช่วงน้ำท่วม ค่าใช้จ่ายในการกำจัดขยะ น้ำเน่าเสีย อันเนื่องมาจากน้ำท่วม เป็นต้น ซึ่งจะทำให้โครงการสาธารณะได้รับพิจารณาให้ดำเนินการมากขึ้น นอกจากนี้สามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับตัดสินใจในการผลิตสินค้าสาธารณะตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์ เช่น การตัดสินใจรวมกัน (Collective decision making) โดยใช้ทฤษฎี Majority voting หรือทฤษฎี Median voter ตลอดจนหลักความมีประสิทธิภาพของพาเรโต (Pareto efficiency) เป็นต้น

รายการอ้างอิง

- สำนักยุทธศาสตร์และงบประมาณ (2555). *แผนพัฒนาเมืองพัทยา 3 ปี* (พ.ศ. 2556-2558). เมืองพัทยา.
- ศูนย์วิจัยวิศวกรรมน้ำและโครงสร้างพื้นฐาน (2556). *โครงการสำรวจ ออกแบบและจัดทำแผนแม่บทระบบระบายน้ำและป้องกันน้ำท่วม พื้นที่เมืองพัทยา*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- ชุมพล ศฤงคารศิริ (2546). *เศรษฐศาสตร์วิศวกรรม*. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
- ฐาปนา จีนไพศาล (2553). *การบริหารโครงการและการศึกษาความเป็นไปได้*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ.
- หฤทัย มีนะพันธ์ (2550). *หลักการวิเคราะห์โครงการ : ทฤษฎีและวิธีปฏิบัติเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Pual T. Heyne (2010). *The Economic Way of Thinking*. 12th ed. New York: Prentice Hall.
- Riecken, H. (1952). *Evaluation Action Program: Reading in Special Action Research*. Boston: Allyn & Bacon.
- Leal Filho, W. (2011). *The Economic, Social and Political Elements of Climate Change*. Berlin: Springer.

การจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพแหล่งเรียนรู้และ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนช่างศิลปหัตถกรรม
พื้นถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

The Management for Increasing Efficiency
of Learning Resources and Cultural Tourism
of Handicraft Communities
in Muang District, Chiang Mai Province

ศราวุธ กันทาจา¹

Sarawut Kuntaja

บทคัดย่อ

เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่อุดมไปด้วยศิลปวัฒนธรรม มีชุมชนช่างผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันแหล่งผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นเหล่านั้น เป็นทั้งแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวที่สำคัญและมีคุณค่ามากของเมืองเชียงใหม่ แต่การจัดการแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวในแหล่งดังกล่าว ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร การศึกษาครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเสนอรูปแบบและวิธีการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

¹ นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาการจัดการศิลปและวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ชุมชนช่าง ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า มี ภูมิปัญญาในการทำงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ งานเครื่องเงินและงานดุนโลหะ 1 แห่ง งานทองเหลืองประเภททำฉัตร 1 แห่ง งานหล่อโลหะประเภทพระพุทธรูป 1 แห่ง งานกระดาษประเภท ทำโคมและตุ้ง 1 แห่ง งานเครื่องเงิน 1 แห่ง โดยเป็นแหล่งเรียนรู้และ ท่องเที่ยวที่ประชาชนและผู้ประกอบการในชุมชนดำเนินการเอง ขาด การส่งเสริมประชาสัมพันธ์ ขาดสื่อการเรียนรู้และสิ่งอำนวยความสะดวกด้าน การท่องเที่ยว จึงเป็นไปอย่างไร้ทิศทาง การศึกษาครั้งนี้ จึงเสนอให้ชุมชนช่างแต่ละแห่งรวมกลุ่มขับเคลื่อนด้วยพลังชุมชน อาทิ จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และสาธิตขึ้นในชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมของช่าง ศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นและผู้ประกอบการ สร้างสื่อการเรียนรู้พื้นฐานต่างๆ เช่น ป้ายนำชม เอกสารแผ่นพับตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกในการ ท่องเที่ยวต่างๆ รวมทั้งประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ใน ท้องถิ่น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมที่ยั่งยืน

คำสำคัญ : ชุมชนช่างผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น
แหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

Chiang Mai, the city full of arts and culture with numbers of handicraft communities, is one of the learning and tourist centers in Thailand. Nowadays there are a large number of tourists visiting Chiang Mai more than in the past. Yet, the management of making such learning center and tourist center is not very efficient. Therefore, the objective of this research is to study and suggest ways to enhance the efficiency of learning center and make the tourist center to be sustainable in the future.

The results of the study showed that in Chiang Mai, among 5 handicrafts communities; that is, 1 silverware making, 1 brassware making, 1 Buddha image and metal casting, 1 paper lanterns and Tung making, 1 lacquer ware making, there are not enough government supports, public relations, learning media and good facilities for tourists. In order to make it better, this study guides each community to assemble its craftsman within its community to establish the learning center and demonstrate the handicraft located in the community with community craftsman, create the new learning media such as pamphlet, leaflet, sign, as well as coordinate with other government and private sectors to enhance the efficiency of being the learning center and the tourist center to be sustainable in the future.

Keyword: handicraft communities, learning source, cultural tourism

บทนำ

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเมืองที่มีอารยธรรมและประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน กว่า 700 ปี เป็นดินแดนแห่งศิลปวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นในงานศิลปหัตถกรรมจากการประดิษฐ์และรังสรรค์ให้เป็นงานฝีมือที่แสดงออกมา ในรูปแบบต่างๆ ของช่างผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นหรือในภาษาเหนือเรียกว่า “สล่า” (นิทรรศการศิลปะเครื่องปั้นดินเผา กลุ่มสล่าเขลางค์, 2550, น. 2) ประกอบกับเชียงใหม่เป็นเมืองที่อุดมไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติอันเป็นแหล่งวัตถุดิบที่หลากหลายพร้อมกับมีภูมิศาสตร์ทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางด้านภูมิอากาศที่มีอิทธิพลและเอื้อต่อการสร้างสรรค์ผลงานที่สอดคล้องกับความเชื่อชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและพิธีกรรมต่างๆ ดังปรากฏในวิถีชีวิตประจำวันอย่างเห็นได้ชัด หากมองย้อนไปในสมัยพระยามังราย หลังจากที่พระองค์ได้ทรงสร้างเวียงกุมกามได้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ พระองค์ทรงยกพลสู้รบตีเมืองอังวะพุกาม พม่า ได้ช่างฆ้องช่างเครื่อง ช่างเงิน ช่างคำ ช่างทอง (ทองเหลือง) ช่างเหล็กที่มีประมาณ 500 ครอบครัว โดยได้เอาช่างตีคำ (ทอง) มาไว้ ณ เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า ส่วนช่างฆ้องไว้เมืองเชียงแสน และเอาช่างเครื่อง ช่างเหล็ก ช่างทอง มาไว้ยังเมืองกุมกาม ทำให้มีช่างทั้งหลายมาอยู่สร้างอารยธรรมคู่กับบ้านกับเมืองล้านนานับแต่นั้นมา (จินตนา มัชฌมบุรุษ, 2539, น. 45-46) และในระยะต่อมาช่วงปี พ.ศ. 2310 นโยบายเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมืองของพระเจ้ากาวิละได้กวาดต้อนผู้คนเข้ามาอยู่ในเชียงใหม่มีทั้งหมดโอหระศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นช่างทอง ช่างตอง ช่างแต้ม ช่างเหล็ก ช่างเงิน ช่างฆ้อง ช่างกลอง ฯลฯ เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเมืองเชียงใหม่เพื่อฝึกเป็นอาชีพและจัดทำส่งคัมหลวง โดยบริเวณที่จัดให้ช่างฝีมืออยู่นั้น คือ บริเวณระหว่างกำแพงชั้นนอกกับกำแพงชั้นใน ซึ่งปัจจุบันยังคง

มีชื่อหมู่บ้านหรือชุมชนต่างต่าง ๆ รายรอบตั้งแต่บริเวณแจ้งศรีภูมิถึงแจ้งกู่เฮือง เช่น ถนนช่างหล่อก็จะมีช่างที่เชี่ยวชาญหล่อพระพุทธรูปช่างเงิน ก็รวมตัวกันอยู่บริเวณ ชุมชนวัวลาย ด้านนอกกำแพงประตูเชียงใหม่ (สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554, น. 83)

ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม ที่เป็นไปตามยุคสมัยของกาลเวลา ชุมชนบางชุมชนได้สูญเสียดังกล่าว องค์ความรู้ด้านศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน นั้นแล้ว (จินตนา มัชฌมบุรุษ, 2539, น. 49-50) แต่อย่างไรก็ดี ยังคงมีชุมชนที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาของช่างพื้นถิ่นในแขนงต่างๆ หลงเหลืออยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เช่น ชุมชนพวกแต้ม มีการทำครีวดอง (ทองเหลือง), ชุมชนเมืองสาทร มีการผลิตตุ๊ก, โคมและภูมิปัญญาการถักข้าว, ชุมชนช่างหล่อ มีช่างที่สืบทอดเรื่องการหล่อพระพุทธรูปจากทองเหลือง, ชุมชนนันทารามและชุมชนศรีปันคร้ว มีการสืบทอดการทำเครื่องเงิน มีรูปแบบและวิธีการทำที่วิจิตรงดงาม และชุมชนที่มีชื่อเสียงด้านการทำเครื่องเงินและการดุนโลหะ นั่นคือ ชุมชนวัวลาย และไกลออกไปโดยรอบ ได้แก่ ชุมชนแม่เหียะที่มีภูมิปัญญาของช่างทำเครื่องปั้นดินเผา และงานทำประทีปจากขี้ผึ้ง ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ทั้งหมด 9 แห่ง ปัจจุบันยังเป็นแหล่งผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นเหล่านั้นอยู่ รวมทั้งเป็น ทั้งแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวที่สำคัญอันทรงคุณค่ามากของเมืองเชียงใหม่ หากแต่การจัดการแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวในแหล่งดังกล่าว ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ผู้ศึกษาได้เล็งเห็นความสำคัญของแหล่งองค์ความรู้ที่มีอยู่ ซึ่งน่าจะสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมที่มีศักยภาพที่ดียิ่งขึ้น กลายเป็นแหล่งเผยแพร่ เรียนรู้ และเป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวและคนทั่วไปเป็นการเพิ่มมูลค่าทาง

เศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ในอนาคต

ชุมชนช่างแหล่งผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นทั้ง 5 แห่งนั้น เป็นทั้งแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมแล้ว แต่การจัดการแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวในแหล่งดังกล่าว ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และประชาชน และผู้ประกอบการในชุมชนดำเนินการเอง จึงขาดการจัดการที่เหมาะสม ผู้ศึกษาได้มีความตั้งใจในการศึกษาปัญหาที่เกิดจากการบริหารและการจัดการ แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่นั้นและจะได้ นำเสนอวิธีการหรือแนวทางในการเพิ่มศักยภาพแหล่งเรียนรู้เหล่านั้นให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและผลผลิตงานศิลปหัตถกรรมของชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาถึงคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรม ตลอดจนสภาพปัญหาของชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อเสนอรูปแบบและวิธีการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นให้เป็นแหล่ง การเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการเรียนรู้

การเรียนรู้ เป็นการใช้กระบวนการเรียนรู้ค้นหาองค์ความรู้และสิ่งประดิษฐ์ หรือชิ้นงาน หรือรวมเรียกว่าผลผลิต แนวคิด และทฤษฎี

เกี่ยวกับการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์ของพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชนที่นำมาศึกษาประการแรก คือ การเรียนรู้ทางศิลปะเป็นการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้ และคุณค่าของสิ่งนั้นๆ เนื่องจากความรู้ดังกล่าวเป็นศาสตร์ด้านสุนทรียะเป็นหัวใจสำคัญ การเรียนรู้ทางศิลปะเป็นการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนพฤติกรรม 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านสมองของผู้เรียนจากการไม่รู้ไม่เข้าใจโดยเน้นการหาเหตุผลเป็นเรื่องสำคัญด้านถัดมาเป็นทักษะพิสัย เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนด้านทักษะ ทั้งการพูด ความคิด การปฏิบัติ การเขียน คือ การทำให้ผู้เรียนมีทักษะต่างๆ อย่างฉับไว โดยการฝึกแก้ปัญหา คิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหาในงาน การประดิษฐ์ การฝึกพูด การวิจารณ์งาน เป็นสิ่งที่ฝังแน่นกับผู้เรียนอย่างแท้จริงและสุดท้ายด้านจิตพิสัย เป็นการเปลี่ยนแปลงทางคุณลักษณะด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกของคนซึ่งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม การรับรู้และการเรียนรู้ในเชิงคุณภาพ

ประการที่สอง คือ การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ และทฤษฎีแรงจูงใจ ซึ่งตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธิปัญญาของอัลเบิร์ต บันดูรา (Albert Bandura) มีความเชื่อว่า การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต หรือลอกเลียนแบบ แต่เนื่องจากคนเรามีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ ดังนั้น การเรียนรู้จึงเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน กับสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมต่างมีอิทธิพลต่อกัน (ชุตินา เวทการ, 2551, น. 18-33)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่น เพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์

ความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ทั้งนี้ จะต้องเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพความรู้ ความเข้าใจและความซาบซึ้ง ตีรังใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อบุคคลวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้น้อยที่สุดในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

3. แนวคิดทรัพยากรที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

สถานที่ท่องเที่ยวถือเป็นแหล่งทรัพยากรที่ถือว่าเป็นสินค้าหลักทางการท่องเที่ยว เปรียบเสมือนเป็นสินค้า ในเชิงธุรกิจที่จะขายให้นักท่องเที่ยว จึงต้องมีการพัฒนาแหล่งทรัพยากรนั้นๆ โดยเพิ่มศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวขึ้นให้สูงขึ้นและทรงคุณค่ามากขึ้นเพื่อเกิดแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาใช้บริการเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม การบริหารจัดการเรื่องดังกล่าวจึงต้องอาศัยส่วนประสมของการการตลาด (Marketing Mix) หรือ 4 Ps มาใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (ปิยพร ทาวีกุล, 2544, น. 14-16) ส่วนประสมของการการตลาด (Marketing Mix) มีองค์ประกอบดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ (product) องค์ประกอบหลักของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว จะต้องมีส่วนประกอบอย่างน้อย 4 ปัจจัยกล่าวคือ มีสิ่งดึงดูดใจการท่องเที่ยว (Attraction) จัดเส้นทางคมนาคมขนส่งเข้าถึง (Accessibility) ที่สะดวกจะสามารถเชื่อมโยงนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ และในแหล่งท่องเที่ยวต้องมี สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึก สะดวกสบายปลอดภัย และความประทับใจจากการท่องเที่ยวได้มากขึ้นรวมถึงความเป็นมิตรไมตรีจากเจ้าของท้องถิ่น (Amity) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่

ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมเรียบร้อยแล้วเกิดความประทับใจจนอยากเดินทางเข้ามาซ้ำอีก เช่น การให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น การแสดงความโอบอ้อมอารี และการให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ

2. ราคา (Price) แต่ละแหล่งท่องเที่ยวมีหลายระดับ ไม่สามารถกำหนดได้ว่าราคาที่เหมาะสมที่สุดคือเท่าใดและราคารั้่นยังขึ้นกับฤดูกาลของการท่องเที่ยวอีกด้วย

3. ช่องทางในการจัดจำหน่าย (Place)

4. การส่งเสริมทางการตลาด (Promotion) เป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์และเผยแพร่การท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ อาทิ การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การใช้บุคคลขายตรงและการส่งเสริมการขาย (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548)

วิธีการศึกษา

รูปแบบงานวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรม ตลอดจนสภาพปัญหาของชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเสนอรูปแบบและวิธีการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นให้เป็นแหล่งการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ขอบเขตการศึกษา

พื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

(1) ประชากรในการศึกษาคั้งนี้ คือ งานศิลปหัตถกรรมและ

ชุมชนผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อเก็บข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้

(2) กลุ่มตัวอย่างและวิธีการคัดเลือกตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างของการศึกษาครั้งนี้ มี 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ประชาชน ช่างศิลปหัตถกรรมแขนงต่าง ๆ และผู้ประกอบการงานศิลปหัตถกรรม ในชุมชนผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นต่าง ๆ จำนวนหนึ่ง ใช้วิธีการคัดเลือกตัวอย่างแบบจงใจ (Purposive Sampling) เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและผลผลิตงานศิลปหัตถกรรมของชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นต่าง ๆ

กลุ่มที่ 2 นักท่องเที่ยว นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และผู้ประกอบการงานศิลปหัตถกรรมในชุมชนผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นต่าง ๆ จำนวน 150 คน ใช้วิธีการคัดเลือกตัวอย่างแบบจงใจ (Purposive Sampling) เพื่อเก็บข้อมูลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้เครื่องมือในการเก็บและรวบรวมข้อมูล คือ

1. แบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นทั้งแบบสัมภาษณ์ทั้งที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและรายละเอียดต่างๆ ของงานศิลปหัตถกรรมและชุมชนผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น

2. แบบสอบถาม เพื่อเก็บข้อมูลแหล่งผลิตและชุมชนผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น ตลอดจนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ

การจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

3. การสังเกตการณ์ (Observational) เพื่อสังเกตการณ์การดำเนินการผลิตงานศิลปหัตถกรรมของชุมชนผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

การเก็บข้อมูล

1. การเก็บข้อมูลภาคเอกสาร

เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น และกระบวนการจัดการองค์ความรู้ โดยทำการเก็บข้อมูลที่ได้จากหนังสือ บทความทางวิชาการ งานวิจัย เอกสารต่างๆ ที่ได้รับการยอมรับในวงวิชาการและมีการตีพิมพ์ออกสู่สาธารณชน ซึ่งได้มีการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาเชิงช่างทั้งจากสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และห้องสมุดประจำคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

ทำการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลงานศิลปหัตถกรรมและการดำเนินการ ในชุมชนผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยเครื่องมือวิจัยต่างๆ ดังนี้

- แบบสอบถาม (Questionnaire)
- แบบสัมภาษณ์ (Interview)
- การสังเกตการณ์ (Observational)

การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) และแปลความ (Interpretation)

ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บข้อมูลทั้งภาคเอกสาร

และภาคสนาม นำมาจัดระเบียบ จำแนกแหล่งชุมชนผลิตและประเภทของงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น และวิเคราะห์คุณค่าของงานศิลปหัตถกรรม และแหล่งชุมชนผลิตงานศิลปหัตถกรรม พื้นถิ่นต่างๆ เหล่านั้น จากนั้นทำการคัดเลือกแหล่งชุมชนผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น ที่มีคุณค่าเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเชียงใหม่และความสำคัญเหมาะสมต่อการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการสร้างเกณฑ์การวัดค่าหรือมาตรวัดค่าเพื่อประเมินค่าความสำคัญของชุมชนผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น จากนั้นทำการศึกษาในรายละเอียดเพิ่มเติมและสังเคราะห์ออกมาเป็นเส้นทางการเรียนรู้และท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม และนำเสนอรูปแบบและวิธีการจัดการเส้นทางการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ให้บรรลุเป้าหมายต่อไป

ผลการศึกษา

จากการสำรวจศึกษาเบื้องต้นในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น จำนวน 9 แห่ง สามารถจำแนกประเภทเป็นประเภทของงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นออกได้ ดังนี้

ประเภทงานเครื่องเงินและงานดุนโลหะ 1 แห่ง คือ ชุมชนช่างทำเครื่องเงิน และดุนโลหะวิวัลาย ตำบลหายยา

ประเภทงานทองเหลืองประเภททำฉัตร 1 แห่ง คือ ชุมชนช่างทำฉัตร และควัดอง (ทองเหลือง) วัดพวกแต้ม ตำบลพระสิงห์

ประเภทงานหล่อโลหะประเภทพระพุทธรูป 1 แห่ง คือ ชุมชนช่างหล่อโลหะประตู่เชียงใหม่ ตำบลช่างหล่อ

ประเภทงานกระดาษประเภททำโคมและตุ๊ก 1 แห่ง คือ ชุมชนช่างกระดาษโคมและตุ๊กวัดเมืองสาตร ตำบลหนองหอย

ประเภทงานเครื่องเงิน 2 แห่ง คือ ชุมชนช่างเครื่องเงินบ้านศรีปันคร้ว ตำบล ท่าศาลา และชุมชนช่าง เครื่องเงินนันทาราม ตำบล หายยา

ประเภทงานทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง 1 แห่ง คือ ชุมชนอมรินทร์ ตำบลป่าแดด

ประเภทงานเครื่องปั้นดินเผา 1 แห่ง คือ ชุมชนท่าข้าม ตำบลแม่เหียะ

ประเภทงานทำประทีปจากขี้ผึ้ง 1 แห่ง คือ ชุมชนวัดหนองคำ ตำบลช้างม้อย

แหล่งชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นต่างๆ เหล่านี้ มีลักษณะเป็นชุมชน แหล่งผลิตงานศิลปหัตถกรรม พื้นถิ่นที่มีผู้ประกอบการอยู่รวมกันหรือใกล้เคียงกันอยู่ในพื้นที่เดียวกันหลายแห่ง และมีบางแห่งเป็นชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นที่เป็นรู้จักกันเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเชียงใหม่

แต่สภาพการณ์ของแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเหล่านี้มีลักษณะที่ประชาชนและผู้ประกอบการในชุมชนดำเนินการเอง ขาดการประชาสัมพันธ์ สื่อการเรียนรู้และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว จึงดำเนินไปอย่างไร้ทิศทาง

จากข้อมูลของแหล่งชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 9 แห่ง ที่ได้สำรวจศึกษาในเบื้องต้น จึงได้ทำการคัดเลือกแหล่งชุมชนผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นเหล่านั้น โดยการสร้างเกณฑ์การวัดค่าหรือมาตรวัดค่าเพื่อประเมินค่าความสำคัญของชุมชนผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นที่มีคุณค่าความสำคัญเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเชียงใหม่และมีความเหมาะสมต่อการเป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งผลการคัดเลือกได้ชุมชน

ช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น จำนวน 5 แห่ง เพื่อสำหรับการจัดการให้เป็น แหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น เชียงใหม่

จากนั้นผู้ศึกษาทำการศึกษาและเก็บข้อมูลในรายละเอียดเพิ่มเติม ของชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมที่ได้รับการคัดเลือกทั้ง 5 แห่ง ที่เกี่ยวกับ คุณค่าทั้งในทางลักษณะชุมชนช่าง ลักษณะศิลปหัตถกรรมและผลิตภัณฑ์ และเทคนิควิธีผลิต ตลอดจนสื่อและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ส่งเสริมให้ เกิดการเรียนรู้และท่องเที่ยวในแหล่งชุมชนช่างศิลปหัตถกรรม เพื่อจะ นำมาจัดการให้เส้นทาง การเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ชุมชนช่างทำเครื่องเงินและคุณโลหะวัลลาย ตำบลหายยา

ชุมชนวัลลายมีประวัติและความเป็นมาที่ยาวนานกว่า 200 ปี ในยุคที่พระเจ้ากาวิละได้มีการริเริ่มสร้างเชียงใหม่ให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง หลังจากเป็นอิสระจากการปกครองของพม่า โดยอพยพชาว เมืองปุก เมืองจวัลลาย และชาวเมืองคง แถบลุ่มแม่น้ำสาละวิน (พม่า ปัจจุบัน) มีฝีมือและความชำนาญในการเครื่องเงิน เริ่มอพยพระหว่างปี พ.ศ. 2342 – 2347 มาอาศัยอยู่รอบกำแพงเมือง ตั้งชื่อชุมชนแห่งใหม่นี้ ว่า “วัลลาย” ตามเมืองเดิมที่จากมา เพื่อรำลึกถึงรากเหง้าของชุมชน โดยมีวัดศรีสุพรรณ วัดหมื่นสารเป็นศูนย์กลางของชุมชนย่านวัลลาย มีลักษณะเป็นชุมชนช่างงานศิลปหัตถกรรมประเภทคุณโลหะและอลูมิเนียม และการทำเครื่องเงิน มีผลิตภัณฑ์ภายในชุมชนได้แก่ขันเงิน ภาพหนูดำ ที่เกิดจากการคุณโลหะชนิดต่างๆ เครื่องประดับ เครื่องใช้ภายในครัวเรือน และของที่ระลึกต่างๆ เช่น ที่คั่นหนังสือ โดยมีแหล่งผลิตอยู่ในบ้านช่าง แต่ละบ้านในชุมชน อีกส่วนหนึ่งชุมชนนี้มีการรวมตัวในนามกลุ่มผู้ผลิต ซึ่งอยู่ภายในวัด และกลุ่มผลิตย่อยในชุมชน ซึ่งในชุมชนมีร้านค้าเรียงราย

ไปตามถนนวิบูลย์มากกว่า 15 ร้าน จุดเด่นของชุมชนนี้ คือ มีวัด เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้และยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว โดยมี นิทรรศการ และมีการสาธิตในศูนย์เรียนรู้ มีแผนพับเป็นสื่อกลางในการ เผยแพร่องค์ความรู้และเป็นสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งเรียนรู้จุดต่างๆ ภายในชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สามารถเข้าถึงง่าย โดยปัจจุบันมี ช่างที่มีความชำนาญในการผลิต มากกว่า 30 คน

2. ชุมชนช่างทำฉัตรและคิ้วทอง (ทองเหลือง) วัดพวกแต้ม ตำบลพระสิงห์

ชุมชนวัดพวกแต้ม เป็นชุมชนดั้งเดิมตั้งอยู่ในเขตคูเมืองโบราณ ในตำบลพระสิงห์ เป็นแหล่งของการทำคิ้วทอง คือ งานโลหะล้านนา โดย “ทอง” หมายถึง ทองแดง จังโก เป็นงานทองเหลืองที่ดีขึ้นรูป ฉลุ ในรูปแบบของเครื่องประดับร่างกายหรือเพื่อประดับในการแสดงฟ้อนรำ ของล้านนา เช่น ปิ่น ดอกไม้ไหว เล็บสำหรับฟ้อนเล็บ ส่วน คิ้วทอง สำหรับวัด จะเป็น คิ้วทองขนาดใหญ่ที่ใช้ประดับในวัดวาอาราม เช่น ฉัตร สัปทนมุดดอกไม้เงินทอง เครื่องสูง โดยแหล่งผลิตจะอยู่ในวัดพวก แต้มซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ซึ่งมีเจ้าอาวาสวัดพวกแต้ม เป็นผู้ที่ เป็น กำลังหลักในการสืบต่อองค์ความรู้ และก็ได้ใช้วัดเป็น สถานที่สำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาช่างพื้นถิ่นด้านการทำคิ้วทอง ได้แก่ การสร้างพิพิธภัณฑสถานคิ้วทองขึ้นในชุมชน และจัดให้มีวิทยากร ประจำชุมชนสำหรับถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ

3. ชุมชนช่างหล่อโลหะประตู่เชียงใหม่ ตำบลช่างหล่อ

ชุมชนช่างหล่อนั้น มีอาณาเขตระหว่างสี่แยกประตูสวนปรงกับ สี่แยกประตูเชียงใหม่ มีถนนช่างหล่อผ่านหน้าหมู่บ้าน อยู่ติดกับคูเมือง ด้านประตูเชียงใหม่ และประตูสวนปรง จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุของ หมู่บ้านช่างหล่อ ได้ความว่า สมัยก่อนบริเวณที่เป็นข้างหล่อนี้ผู้คน

อาศัยอยู่มีประมาณ 20 ครอบครัว ทุกครัวเรือนมีอาชีพ หล่อพระพุทธรูป มาประมาณ 3 - 4 ชั่วคนแล้ว ปัจจุบันมีครอบครัวที่ยังคงประกอบอาชีพนี้ - หล่อ พระพุทธรูป แบบโบราณนี้เพียง 3 ครอบครัวเท่านั้น โดยแหล่งผลิตจะอยู่ภายในบ้านของคนในชุมชน ซึ่งหากจะศึกษาเรียนรู้ จะต้องเข้าไปศึกษา กับเจ้าของบ้าน ณ บ้านที่ผลิตซึ่งจะมีช่างที่ผลิตหลังละ 2 - 3 คนส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุและเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ไม่มีศูนย์การเรียนรู้และเครื่องมือหรือสื่อสำหรับให้ข้อมูลยังคงเป็นการเรียนรู้แบบปากต่อปากและสังเกตจากการการปฏิบัติจริง

4. ชุมชนช่างกระดาษโคมและตุ๊กตาดมเมืองสาทร ตำบลหนองหอย

บ้านเมืองสาทร เป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันเป็นชุมชนหนึ่ง ที่ตั้งอยู่ในแขวงกาวิละ เทศบาลนครเชียงใหม่ “เมืองสาทร” มาจากคำว่า “เมืองสาต” เดิมเป็นหัวเมืองอยู่ใกล้เมืองเขมรรัฐเชียงตุง เมืองสาตเป็นอำเภอที่มีประชากรชาวไทยใหญ่อาศัยอยู่หนาแน่น รองลงมาเป็นคนไทยเขิน เมืองสาต เป็นเมืองที่เงียบสงบ เหตุที่ตั้งชื่อเมือง ว่าเมืองสาตก็เพราะสมัยก่อนมีคนสานสาตกันมาก (สาต ก็คือ เสื่อ) ปัจจุบันชุมชนบ้านเมืองสาต เป็นที่เลื่องลือและมีชื่อเสียงในด้านการทำ “โคม” เป็นอย่างยิ่ง เป็นแหล่งผลิตโคมที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ โดยมีแม่ครูบัวไหล คณะปัญญา เป็นผู้ริเริ่มงานหัตถกรรมการทำโคมล้านนาโดยประดิษฐ์ขึ้นจากวัสดุพื้นบ้านไม่ว่าจะเป็นไม้ไผ่ กระดาษสา หรือผ้าดิบ ในระยะแรกๆ ก็คิดค้นมาไม่กี่แบบ อาทิ โคมธรรมจักร หรือโคมแปดเหลี่ยม โคมรูปเพชร โคมรูปดาว โคมปักเป้า โคมผัด โคมหุกระต่าย โคมดั่งง โคมปัก และต่อมาก็คิดค้นประดิษฐ์โคมรูปทรงใหม่ๆ ขึ้นมา สร้างสรรค์ให้มีความแปลกใหม่ อย่างเช่น โคมญี่ปุ่น โคมร่ม โคมเอวหรือโคมต่อ (โคมหลายใบต่อกัน) ซึ่งชื่อเรียกโคมตั้งขึ้นมาเองตามรูปทรงของมัน และการทำโคม

ก็ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ไปยังเพื่อนบ้านจนทำให้ชุมชนมีแหล่งผลิตมากกว่า 10 หลังคาเรือนและมีร้านที่จำหน่ายสินค้าภายในชุมชน กว่า 20 ร้าน ซึ่งชุมชนก็ได้ใช้บ้านแม่บัวไหล เป็นสถานที่ในการเป็นศูนย์สาธิตและเผยแพร่ความรู้ มีแผ่นพับและสื่อการเรียนรู้ ในรูปแบบเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และมีวิดีโอบันทึกการทำโคมในรูปแบบต่างๆ ไว้ให้ชม

5. ชุมชนช่างเครื่องเขินบ้านศรีปันคร้ว ตำบลท่าศาลา

ชุมชนช่างเครื่องเขินบ้านศรีปันคร้ว มีประวัติความเป็นมาว่าสองร้อยปีที่ผ่านมาแล้ว ตั้งอยู่ ณ ตำบลท่าศาลา มีกรรมวิธีการทำเครื่องเขินหรือเครื่องรัก เริ่มจากการนำไม้ไผ่มาขึ้นรูปทั้งแบบการสาน การขุดจากนั้นจึงนำยาง “รัก” มาเป็นวัสดุในการประสานไม้ให้ติดกันและฉาบผิวเพื่อให้เกิดความคงทน สวย และเงางามในการตกแต่งลวดลาย บนพื้นผิวของเครื่องเขินจะใช้ “หาง” หรือสีชาดทำให้เกิดลวดลายโดยการใช้พู่กันจุ่มยางรักผสมชาด หยดลงบนพื้นภาชนะแล้ววาดลวดลายเรียกว่า ลายเขียงใหม่หรือลายเมือง เป็นผลิตภัณฑ์ใช้กันในครัวเรือนทั่วไป เช่น กล่องสำหรับใส่ของ ใส่เครื่องประดับ หรือใช้ในทางศาสนพิธี เช่น พาน และอุบ (ผอบ) เป็นต้น โดยจะเป็นผลผลิตที่เกิดจากระบบครัวเรือนที่ชัดเจน จำนวนกว่า 12 หลังคาเรือน ซึ่งอาศัยแผ่นพับและสื่อทางเว็บไซต์ ในการให้ข้อมูลด้านการศึกษาเรียนรู้และประชาสัมพันธ์ และใช้บ้านของผู้ผลิตเป็นแหล่งสาธิตและเรียนรู้

ในการจัดการแหล่งชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นต่างๆ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น ได้กำหนดเส้นทางการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นเส้นทางเดียว ไปตามชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นต่างๆ ภายในหนึ่งวัน ดังนี้

เส้นทางการเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนช่างศิลป-
หัตถกรรมพื้นถิ่นเชียงใหม่

จุดที่หนึ่ง ชุมชนช่างทำฉัตรและควัดทอง(ทองเหลือง) วัดพวกแต่ม
ตำบลพระสิงห์ เพื่อเรียนรู้และท่องเที่ยว การทำเครื่องประดับที่มาจาก
ทองเหลือง เช่น ปิ่น ดอกไม้ไหว เล็บสำหรับพ่อนเล็บ และควัดทองสำหรับ
วัด เช่น ฉัตร สัปทน พุ่มดอกไม้เงินทอง เครื่องสูง ณ วัดพวกแต่มรวมถึง
เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ ควัดทอง ภายในวัดด้วยเช่นกัน โดยวิทยากรประจำ
ชุมชน

จุดที่สอง ชุมชนช่างหล่อโลหะประตู่เชียงใหม่ ตำบลช่างหล่อ
โดยผู้ที่สนใจจะต้องเข้าไปศึกษาจาก 3 ครอบครั้ว ที่ยังคงประกอบอาชีพ
ปั้น - หล่อ พระพุทธรูปตามรูปแบบและวิธีแบบโบราณ และสามารถ
เลือกซื้อสินค้าจากแหล่งผลิตได้โดยตรง

จุดที่สาม ชุมชนช่างทำเครื่องเงินและดุนโลหะวัลลาย ตำบล
หายยา สามารถเรียนรู้ในงานศิลปหัตถกรรมประเภทดุนโลหะและ
อลูมิเนียม และการทำเครื่องเงิน มีผลิตภัณฑ์ภายในชุมชนได้แก่ชิ้นเงิน
ภาพนูนต่ำที่เกิดจากการดุนโลหะชนิดต่างๆ เครื่องประดับ เครื่องใช้
ภายในครัวเรือน และของที่ระลึกต่างๆ เช่น ที่คั่นหนังสือโดยสามารถ
เยี่ยมชมแหล่งผลิต ณ บ้านของช่างแต่ละบ้านในชุมชน หรือศึกษาจาก
กลุ่มผู้ผลิตซึ่งอยู่ภายในวัดศรีสุพรรณ อีกทั้งยังสามารถชมนิทรรศการ
และการสาธิตในศูนย์เรียนรู้ภายในวัดศรีสุพรรณได้ เช่นกัน และหาก
จะจับจ่ายใช้สอยสามารถเลือกซื้อ ได้ตามกลุ่มผู้ผลิตรายย่อยในชุมชน
และร้านค้าที่เรียงรายไปตามถนนวัลลายมากกว่า 15 ร้าน

จุดที่สี่ ชุมชนช่างกระดาศโคมและตุ้งวัดเมืองสาตร ตำบล
หนองหอย โดยสามารถเข้าเยี่ยมชม ศึกษาวิธีการ กระบวนการทำ
และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ อาทิ โคมธรรมจักร หรือโคมแปดเหลี่ยม โคม

รูปเพชร โคมรูปดาว โคมปักเป้า โคมผัดโคมหูกะต่าย โคมดั่ง โคมปัก โคมญี่ปุ่น โคมร่ม โคมเอวหรือโคมต่อ ณ บ้านแม่ครูบัวไหล คณะปัญญา ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มงานหัตถกรรมการทำโคมล้านนาและบ้านของสมาชิกชุมชน ที่เป็นแหล่งผลิตมากกว่า 10 หลังคาเรือนและสามารถจับจ่ายใช้สอยได้จากร้านที่จำหน่ายสินค้าภายในชุมชน กว่า 20 ร้าน

จุดที่ห้า ชุมชนช่างเครื่องเขินบ้านศรีบันคริว ตำบลท่าศาลา สามารถศึกษาและเลือกซื้อสินค้าที่เป็นเครื่องเขิน เช่น กล่องสำหรับใส่ของ ใส่เครื่องประดับ หรือของใช้ในทางศาสนพิธี เช่น พาน และ อุบ (ผอบ) ซึ่งเป็นผลผลิตที่เกิดจากระบบครัวเรือนที่ชัดเจน จำนวนกว่า 10 หลังคาเรือน ซึ่งจะเป็นทั้งแหล่งผลิตผลิตภัณฑ์รวมถึงเป็นแหล่งสาธิตและเรียนรู้

เพื่อให้การจัดการการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนช่างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ บรรลุเป้าหมาย เกิดประสิทธิภาพ การศึกษาค้นคว้าจึงเสนอรูปแบบของการจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้ภาคประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมและการดำเนินการ โดยให้แต่ละชุมชนได้เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องให้มีส่วนในการดำเนินการตั้งแต่การจัดประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางที่จะหาวิธีการที่เหมาะสมในการใช้จัดการปัญหาของแต่ละชุมชน เพื่อให้เกิดแหล่งบริการการเรียนรู้และท่องเที่ยวภายในชุมชน รวมทั้งประสานงานให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ให้การสนับสนุนดำเนินการประชาสัมพันธ์ สร้างสื่อเพื่อการเรียนรู้และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับการท่องเที่ยวต่อไป

การอภิปรายผล

การศึกษาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนช่างศิลป์หัตถกรรมพื้นถิ่น ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้มีความพึงพอใจในการศึกษาในระดับที่ค่อนข้างมาก เพราะได้ทราบจากสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนจากแนวคิดในเรื่องของการจัดทรัพยากรที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในเรื่องส่วนประสมของการตลาด (Marketing Mix) สิ่งที่ชุมชนช่างศิลป์หัตถกรรมพื้นถิ่นจะต้องนำมาพัฒนาต่อยอดเพื่อเพิ่มศักยภาพนั้นได้แก่ ในด้าน ผลิตภัณฑ์ (product) นั้นหมายถึงแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนช่างศิลป์หัตถกรรมพื้นถิ่น ทั้ง 5 แห่ง ทั้งหมดมีข้อดี ประการแรกสุดคือมีการคมนาคมขนส่ง (Accessibility) ที่เข้าถึงง่ายและสะดวกสบาย รวมถึงความเป็นมิตรไมตรีจากเจ้าของท้องถิ่น (Amity) โดยการให้การต้อนรับอย่างอบอุ่น การแสดงความโอบอ้อมอารี ทั้งสองนี้เป็นจุดแข็งที่ชุมชนนั้นมีอยู่แล้วหากแต่อาจยังขาดสิ่งที่ดึงดูดใจการท่องเที่ยว (Attraction) เนื่องจาก สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ในด้านประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยว รวมถึงข้อมูลการท่องเที่ยวยังไม่มีเป็นกิจจะลักษณะ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ประจำชุมชน ผู้ถ่ายทอดข้อมูลในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงสื่อการเรียนรู้และให้ข้อมูลที่เหมาะสม เป็นต้น ซึ่งจะต้องนำแนวคิดการเรียนรู้มาเป็นองค์ประกอบในการออกแบบ และการสร้างสื่ออีกด้วย

ซึ่งในด้านการกำหนดราคา (Price) ยังคงเป็นการกำหนดราคาจากผู้ผลิตเองไม่ได้มีภาวะหรือกลไกตลาด เข้ามาแข่งขันมากนัก และเนื่องจากเป็นงานฝีมือ จึงต้องมีทุนด้านปัจจัยการผลิต ทุนด้านเวลา ความละเอียดของชิ้นงานเข้ามาเกี่ยวข้องเช่นกัน ฉะนั้นตัวช่วยนอกเหนือจากการที่ชุมชนจะพัฒนาเพื่อเพิ่มขีดศักยภาพตัวเองแล้ว องค์กรหรือหน่วยงานในท้องถิ่นจะต้องเป็นกำลังเสริมในการเพิ่มช่องทางในการจัด

จำหน่าย (Place) อาทิเช่น จัดงานต่างๆ ในชุมชน เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวและจับจ่ายใช้สอย เลือกซื้อสินค้า จัดให้มีส่งเสริมทางการตลาด (Promotion) เพื่อเป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์และเผยแพร่การท่องเที่ยวของชุมชนและจังหวัดเชียงใหม่ ในรูปแบบต่างๆ ด้วย อย่างไรก็ตามหากให้เกิดความสมบูรณ์และเกิดผลต่อชุมชนข้างหัตถกรรมพื้นถิ่นอย่างเป็นทางการและชัดเจน จึงควรศึกษาในมิติที่ชุมชนยังขาดตามที่ได้กล่าวข้างต้นเพิ่มเติมอีก เพราะการศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดหลายประการ ทั้งในด้านเวลาที่ใช้ศึกษาและเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและเอกชนจึงต้องอาศัยเวลาในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลพอสมควร การเสนอรูปแบบและวิธีการจัดการอาจจะทำได้ในบางชุมชนและไม่ได้ทั้งหมดในบางชุมชน แต่ก็ได้เสนอวิธีการและกระบวนการไปตามหลักการทางวิชาการและตามบริบทของแต่ละชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้เป็นเพียงข้อเสนอของงานวิจัย คงไม่เกิดประโยชน์ หากไม่มีใครหรือส่วนราชการเอาไปดำเนินการ และผู้ศึกษาเสนอแนะว่า หากจะให้ประโยชน์ องค์กรในภาคการปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรในด้านการศึกษาควรให้ความสำคัญและมีบทบาทในการเป็นพื้นที่ที่จะช่วยเสริมให้เกิดแรงกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา ในชุมชนข้างศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นแต่ละแห่ง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบุคลากรที่ดูแลเรื่องดังกล่าวอยู่แล้ว หากแต่จะจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมในการเป็นแกนนำให้คนแต่ละชุมชนร่วมพัฒนาศักยภาพทั้งด้านตัวผลิตภัณฑ์ และการบริหารจัดการ อาจจะเป็นการฝึกอบรม หรือศึกษาดูงาน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถและสร้างสรรค์ผลงานจากเดิมที่ผลิต

สินค้าแบบดั้งเดิม สามารถดัดแปลงให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่เข้ากับยุคสมัย
ปัจจุบัน รวมถึงจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้มีนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยว
ในชุมชนต่างๆ ในขณะที่เดียวกันในภาคการศึกษาอาจจะจัดเป็นหลักสูตร
ย่อยๆ เสริมในการเรียนการสอนทั้งในระดับต่างๆ ให้เข้าไปเรียนรู้ใน
ชุมชนเพื่อกระตุ้นให้เกิดความตระหนักรู้ และสืบทอดต่อไป ในการ
ศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาหากโลก ที่จะช่วยเสริมในด้านการตลาดสำหรับ
ชุมชนเพื่อตอบสนอง สอดคล้องกับความต้องการของตลาดท่ามกลาง
ภาวะเศรษฐกิจและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

รายการอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2556). 9 เส้นทาง 8 วิถี แห่งอารยธรรม.
กรุงเทพฯ: องค์การส่งเสริมวัฒนธรรมท้าวพระยาผ่านศึก ในพระบรม-
ราชูปถัมภ์.
- จินตนา มัชฌิมบุรุษ. (2539). สรรพช่าง : ภูมิปัญญาท้องถิ่น. เชียงใหม่:
สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- ฉลองศรี พิมลสมพงษ์. (2542). การวางแผนและการพัฒนาการตลาดการ
ท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชุตินา เวทการ. (2551). การจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์บนพื้นฐาน
วัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- นิทรรศการศิลปะเครื่องปั้นดินเผา กลุ่มสล่าเขลางค์. (2550). นิทรรศการ
ศิลปะเครื่องปั้นดินเผา กลุ่มสล่าเขลางค์ 13 ธันวาคม 2548 -
8 มกราคม 2549 ณ หอศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ
หน้าพระลาน กรุงเทพฯ 11 สิงหาคม – 15 ตุลาคม 2549 | หอ
ศิลป์ริม่าน 122 หมู่ 2 ต.บ่อ อ.เมือง จ.น่าน. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.
กรุงเทพฯ: บริษัท เพรสแอนด์ดีไซน์ จำกัด.
- ปิยพร ทาวีกุล. (2544). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ
ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาบ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน
อำเภอเกาะคาจังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา-
บัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สาขาวิชาการจัดการมนุษย์
กับสิ่งแวดล้อม.

- ภัทรา จันทราทิตย์. (2552). *แอ่วสันป่าตอง มองวัฒนธรรม เลิศล้ำงานศิลป์ 3 - 4 กันยายน 2552*. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และบริษัท ปตท. จำกัดมหาชน.
- รสิกา อังกูร. (2546). *แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความเป็นชนชาติไทย*. งานวิจัยทุนสนับสนุนงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ.
- หทัยกาญจน์ ตันกอง. (2552). *การวิเคราะห์อัตลักษณ์ศิลปะกลุ่มสล่าเขลางค์เพื่อออกแบบเว็บไซต์*. (การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สาขาวิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ.
- สุชาดา วราหพันธ์. (2553). *ภาษาไทย 2 เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เอมพันธ์.
- สมบูรณ์ ทำนอง. (2540). *กระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมืองานหัตถกรรมในชุมชนเมือง*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สาขาการศึกษานอกระบบ.
- สิริกโร ไชยมา. (2544). *ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตชาวล้านนา*. สถาบันราชภัฏเชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมเชียงใหม่.
- สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2554). *ภูมิปัญญาเชิงช่างเชียงใหม่*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อภิโชค เลขะกุล. (2547). *เส้นทางการท่องเที่ยวแบบจับจ่ายสินค้าศิลปหัตถกรรม*. โครงการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ม.ป.ท.

**การจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพศาลาหารักษ์ 1
(คุ้มเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุง) จังหวัดเชียงใหม่
The Management for Increasing Efficiency
of the Treasury Pavilion 1
(Chao Thippawan Na Chiang Tung's House),
Chiang Mai Province**

นภาพร ลิขิตเรืองศิลป์¹

Naphaphorn Likhitruangsilp

บทคัดย่อ

การศึกษาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพศาลาหารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ เพื่อเสนอรูปแบบและวิธีการจัดการศาลาหารักษ์ 1 ให้ประสบความสำเร็จเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาพบว่า ศาลาหารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนผู้เข้าชมไม่มากนัก ทั้งที่สถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนกลางเวียงซึ่งเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวสำคัญของเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากประชาชนและนักท่องเที่ยวไม่ค่อยรู้จัก รวมทั้งเรื่องราวการจัดแสดงมีเนื้อหาเฉพาะด้านที่ไม่เรียกร้องความสนใจมากนัก ดังนั้น จึงเสนอรูปแบบการปรับปรุงการจัดแสดงของศาลาหารักษ์ 1

¹ นักศึกษาศาสาวิชาวิชาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

โดยยังคงส่วนหลักของการจัดแสดง เครื่องราชอิสริยยศ เครื่องราช-
อิสริยาภรณ์ และเงินตราไทย ไว้ตามนโยบายของกรมธนารักษ์ และ
เสนอให้มีการจัดแสดงเพิ่มเติมเพื่อเสริมในเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น ที่
สอดคล้องกับพื้นที่และอาคารคุ้มเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุง เพื่อให้เกิด
ความน่าสนใจและเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นมาก
ขึ้น ในด้านการบริหารจัดการจำเป็นต้องเพิ่มการประชาสัมพันธ์ และ
สร้างความเคลื่อนไหวโดยมีกิจกรรมเสริมทั้งในและนอกสถานที่ รวมทั้ง
สร้างเครือข่ายประสานงานกับแหล่งเรียนรู้อื่นๆ ในพื้นที่กลางเวียง
เชียงใหม่

คำสำคัญ : ศาลาธนารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่;
คุ้มเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุง

Abstract

The author aims to present patterns and management methods in order to successfully improve the Treasury Pavilion 1 Chiang Mai as an effective learning resource. The author find that the Treasury Pavilion 1 Chiang Mai is unable to attract visitors, despite the fact that it is located in the middle of Chiang Mai city which is considered an important tourist area of Chiang Mai. In addition, the residents and tourists' knowledge of location is poor and do not know the significance of the location. Besides, the content of each exhibition is not attractive. As a result, improvements were made to the display by the Treasury Pavilion 1 Chiang Mai but without removing the main idea of displaying Royal Regalia, Royal Decorations and Thai Coins according to The Treasury Department's policy. Extra displays were proposed in order to add the story regarding locality which correspond to the surrounding area and the old house of Chao Thippawan Na Chiang Tung, in order to draw attention and increase efficiency in learning more about the story of local. As for management process, it is necessary to increase the public relations and build the change by arranging extra activities both outside and inside the Treasury Pavilion 1 as well as build network collaborating with other leaning centers located in the area of Chiang Mai city.

Keywords: the Treasury Pavilion 1 Chiang Mai;
Chao Thippawan Na Chiang Tung's house

บทนำ

ศาลาชนารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดสำนักทรัพย์สินมีค่าของแผ่นดิน กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง มีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการอนุรักษ์จัดเก็บ และเผยแพร่ ทรัพย์สินมีค่าของแผ่นดิน (กรมธนารักษ์, 2555, น. 3) คือ เครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องเนื่องในพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ รวมไปถึงสิ่งของเครื่องใช้ที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้แก่ข้าราชการ บริหาร จัดสร้างด้วยเงินแผ่นดิน หลังเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการคัดแยกทรัพย์สินมีค่าของแผ่นดินออกจากทรัพย์สิน ส่วนพระมหากษัตริย์ และเก็บรักษาไว้ในกรมพระคลังมหาสมบัติ ภายหลังได้ยุบรวมเป็นส่วนหนึ่งของกรมธนารักษ์ ซึ่งหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองและมีการจัดทำบัญชีแยกเป็นทรัพย์สินมีค่าของแผ่นดินแล้ว กรมธนารักษ์ได้นำทรัพย์สินบางส่วนออกจัดแสดง ณ ศาลาเครื่องราชอิสริยยศ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเหรียญกษาปณ์ ในบริเวณพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร และ ศาลา ชนารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่ (พจณี พรหมโรจน์, ม.ป.ป., น. 3) โดยได้ปรับใช้อาคารเก่าคุ้มเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุงซึ่งตั้งอยู่กลางเวียงเชียงใหม่ ให้เป็นศูนย์บริการด้านเหรียญแบบครบวงจร มีทั้งส่วนรับแลกคืนเหรียญชำรุด งานจ่าย แลกเหรียญกษาปณ์หมุนเวียน งานจำหน่ายเหรียญที่ระลึก และส่วนพิพิธภัณฑ์จัดแสดงทรัพย์สินมีค่าของแผ่นดิน อันได้แก่ เครื่องราชอิสริยยศ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเงินตราไทย มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 (อาภา เรียบร้อยเจริญ, 2540, น. 13–14) และได้เปิดทำการศาลาชนารักษ์ 2 จังหวัดสงขลา เมื่อปี พ.ศ. 2545 ตามนโยบายขยายงานสู่ภูมิภาค

ในการดำเนินงานของศาลาชนารักษ์ 1 ที่ผ่านมานี้ไม่ประสบความสำเร็จของการเป็นแหล่งเรียนรู้เท่าที่ควร โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2555 ส่วนรับแลก จ่ายแลกเหรียญกษาปณ์ ได้ย้ายออกไปทำการ ณ ศูนย์บริหารจัดการเหรียญกษาปณ์ สำนักงาน ธนารักษ์จังหวัดเชียงใหม่ ในบริเวณศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ตามโครงการจัดตั้งศูนย์กระจายเหรียญประจำภูมิภาค นโยบายการขยายงานของกรมธนารักษ์ จึงเป็นเหตุให้ศาลาชนารักษ์ในปัจจุบัน คงเหลือเพียงงานจัดแสดง และจำหน่ายผลิตภัณฑ์เหรียญ สูญเสียบรรยากาศความมีชีวิตชีวาของผู้คนสัญจรเดินเข้าออกติดต่อแลกเหรียญที่เคยเกิดขึ้น เหลือเพียงห้องจ่ายแลกเหรียญ และบริเวณรกร้างว่างเปล่า ประชาชนที่เคยมาติดต่อรับทราบแต่เพียงการแจ้งย้าย หน่วยบริการไปยังศาลากลาง อาคารศูนย์บริหารจัดการเหรียญกษาปณ์ สร้างความสับสนให้กับผู้เคยมาใช้บริการว่า ศาลาชนารักษ์แยกกลางเวียงไม่เปิดให้บริการแล้ว จึงเกิดความจำเป็นเร่งด่วนสำหรับการดำเนินการปรับปรุงอาคาร สถานที่ และการจัดแสดง รวมถึงการประชาสัมพันธ์กิจกรรม ดำเนินการของศาลาชนารักษ์ในปัจจุบัน ทั้งนี้ไม่เพียงแต่การออกแบบจัดสรรพื้นที่ที่ได้วางลงจากการย้ายออกของหน่วยจ่ายแลกเหรียญกษาปณ์เท่านั้น จำเป็นต้องมีการปรับปรุงการจัดแสดงนิทรรศการถาวร ซ่อมแซมอาคารที่มีสภาพชำรุดทรุดโทรม และการใช้งานพื้นที่ เพื่อให้ศาลาชนารักษ์ มีการจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างเต็มประสิทธิภาพ ตามเทคนิคการพิพิธภัณฑ์ ดำเนินการตามบทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ให้เป็นไปตามนโยบายและบรรลุมิติวัตถุประสงค์ของกรมธนารักษ์ ในการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้นในส่วนภูมิภาค

นอกจากปัญหาในการดำเนินงานที่ผ่านมานี้ไม่ประสบความสำเร็จของการเป็นแหล่งเรียนรู้เท่าที่ควร ทั้งที่สถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนกลางเวียง ซึ่งเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวสำคัญของเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากประชาชนและ

นักท่องเที่ยวไม่ค่อยรู้จักแล้ว ยังมีการปรับเปลี่ยนนโยบายในการดำเนินงานให้ศาลาชนารักษ์ในปัจจุบันเหลือเพียงงานจัดแสดง และจำหน่ายผลิตภัณฑ์เหรียญ สถิติผู้ใช้บริการศาลาชนารักษ์ จึงลดลงไปกว่าเดิม อีกทั้ง ยังส่งผลให้เกิดความรกร้างในพื้นที่ จำเป็นต้องออกแบบการใช้งานพื้นที่ที่ว่างลง และปรับสภาพภูมิทัศน์โดยรอบให้สอดคล้องกับการพิพิธภัณฑ์อย่างเต็มประสิทธิภาพ รวมถึงการปรับปรุงซ่อมแซม ส่วนจัดแสดงเดิมที่เริ่มชำรุดทรุดโทรมตามกาลเวลา

ผู้ศึกษาจึงเกิดแนวคิดในการศึกษาถึงคุณค่าของสถานที่ ความเป็นมา ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม การปรับเปลี่ยนอาคารที่ราชพัสดุ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ สถานการณ์ และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ตามระเบียบวิธีวิจัย เพื่อหาคุณค่า จุดเด่น รูปแบบสำหรับการพัฒนาการจัดการพิพิธภัณฑ์ที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการนำเสนอวิธีการปรับปรุงอาคารจัดแสดงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดพิพิธภัณฑ์ได้อย่างเหมาะสม สำหรับเป็นข้อมูลในการจัดทำโครงการเพื่อขอจัดสรรงบประมาณดำเนินการปรับปรุงศาลาชนารักษ์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในส่วนภูมิภาคอย่างสมบูรณ์แบบต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติ ความเป็นมา นโยบาย และแนวคิด ของศาลาชนารักษ์ กรมชนารักษ์ กระทรวงการคลัง
2. เพื่อศึกษาประวัติ ความเป็นมา รูปแบบ และการจัดแสดง (Exhibition) ตลอดจน สภาพปัญหาในการจัดการพิพิธภัณฑ์ของศาลาชนารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่

3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดแสดง และวิธีการบริหารจัดการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพพิพิธภัณฑของศาลาธนารักษ์ 1 (คุ้มเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุง) จังหวัดเชียงใหม่ ให้ประสบผลสำเร็จ เป็นแหล่งเรียนรู้ และ ความเพลิดเพลิน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนรู้

1.1 แนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

เป็นวิธีถ่ายทอดความรู้ของศาสตร์สมัยใหม่ ด้วยกระบวนการ สังเกต ทดลอง พิสูจน์ และเหตุผล คือ วิธีลงมือพิสูจน์และทดลองปฏิบัติ (พิสิฎฐ์ โคตรสุโพธิ์, 2543, น. 17-19)

1.2 แนวคิดในการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้

การจัดการศาลาธนารักษ์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ได้นั้น ต้องคำนึงถึงบทบาทของการเป็นแหล่งเรียนรู้ อันหมายถึง ศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ (กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2543, น. 3) เป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสารสนเทศ และประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง

เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการการเรียนรู้และเป็น บุคคลแห่งการเรียนรู้ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545, น. 43) แหล่งเรียนรู้จึงเป็นสถานที่หรือศูนย์รวบรวมข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ เทคโนโลยี เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้และเรียนรู้ด้วย ตนเองได้ตามอัธยาศัย ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพ การเรียนรู้ของ ตนเอง

การให้บริการความรู้ในฐานะแหล่งเรียนรู้ของสถานารักษ์ จึงต้องมีการบริหารจัดการความรู้เพื่อพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ เนื่องจาก แนวคิดในการ สร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ คือ การที่จะทำให้ คนในองค์กรเรียนรู้ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งจากภายในและภายนอก เพื่อนำมาใช้ พัฒนาตนเองและองค์กร องค์กรแห่งการเรียนรู้จะเป็นองค์กร ที่มีการ ปรับเปลี่ยน ทาวิธีทางใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการเพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพขององค์กร ด้วยการเรียนรู้ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งจากภายในและ ภายนอก ซึ่งจะพัฒนาจนเกิดประสิทธิผลได้โดยการบริหารจัดการความรู้ควบคู่ ไปด้วยกัน การจัดการความรู้และองค์กรแห่งการเรียนรู้จึงเป็นเรื่องที่มี ความสัมพันธ์กัน (บุญดี บุญญาภิจ, 2548, น. 24–26)

2. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา (Constructivism)

เป็นการเรียนรู้แบบที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ผ่านการ ปฏิบัติจริง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้และเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเองอย่างลึกซึ้ง อาจเกิดจากการศึกษาหาความรู้จากแหล่ง เรียนรู้ต่างๆ จากกิจกรรมหรืองานที่ได้ปฏิบัติ หรือเรียนรู้จากบุคคล และ สังคม ที่มีการเสวนาด้วย จนเกิดการปรับสมดุลทางความคิด เชื่อมโยง ความรู้เก่าที่มีอยู่เดิมกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ทฤษฎี คือ

2.1 ทฤษฎีการเรียนรู้พุทธิปัญญานิยม (Cognitive Constructivism) คือ ผู้เรียนเป็นผู้กระทำและเป็นผู้สร้างความรู้ขึ้นในใจเอง โดยผู้เรียนจะปรับความเข้าใจเดิมที่มีอยู่ให้เข้ากับข้อมูลข่าวสารใหม่ จน เกิดเป็นความสมดุลทางพุทธิปัญญา หรือความรู้ใหม่

2.2 ทฤษฎีพัฒนาการของ Vygotsky (Social Constructivism) คือ ผู้เรียนได้สร้างความรู้ด้วยการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ในขณะที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมหรืองาน ผู้เรียนจะสร้างความรู้ด้วยการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจเดิมให้ถูกต้อง หรือซับซ้อนกว้างขวางขึ้น หลักการของทฤษฎีนี้จะเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรืองาน ผ่านการลงมือปฏิบัติ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน เพราะเป็นกระบวนการสร้างความรู้มากกว่าการรับความรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้เข้าใจในสิ่งที่กำลังได้อย่างลึกซึ้ง เกิดความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้บรรลุผล มีความเพียรพยายามที่จะหาความรู้เพิ่มขึ้นตลอดเวลา (สุลาวัลย์ รัตนทิพยาภรณ์ และชลภัสร ยมจินดา, 2553, น. 15–18)

วิธีการศึกษา

รูปแบบงานวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และคุณค่าความสำคัญของ “ศาลานารักษ์” อาคารคุ้มเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุงเดิม ตลอดจนบริบททางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ทราบถึงศักยภาพ สภาพปัญหา และอุปสรรค ตลอดจนนำเสนอรูปแบบการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ และวิธีการที่เหมาะสมในการจัดการศาลานารักษ์ ให้เป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อการเรียนรู้ของท้องถิ่น

ขอบเขตการศึกษา

ทำการศึกษา “ศาลานารักษ์” อาคารคุ้มเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุงเดิม บ้านเลขที่ 52 ถนนราชดำเนิน ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ พิพิธภัณฑสถานนารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่ และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานนารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่

2. กลุ่มตัวอย่างและวิธีการคัดเลือกตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างของการศึกษาครั้งนี้ มี 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 เจ้าหน้าที่สถานนารักษ์ ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่สถานนารักษ์ ใช้วิธีการคัดเลือกตัวอย่างแบบจงใจ (Purposive Sampling) เพื่อเก็บข้อมูลการดำเนินงานของสถานนารักษ์ 1 เชียงใหม่

กลุ่มที่ 2 ประชาชน ผู้ใช้บริการสถานนารักษ์ จำนวน 200 คน การคัดเลือกตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง (Sampling) แบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เพื่อเก็บข้อมูลความเห็นและข้อเสนอแนะ ด้านการจัดแสดงและการให้บริการ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. แบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อเก็บข้อมูลเจ้าหน้าที่สถานนารักษ์ เกี่ยวกับการบริหารจัดการ ความสำเร็จและสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ รวมทั้งนโยบายและแนวทางในการพัฒนาสถานนารักษ์ 1 เชียงใหม่

2. แบบสอบถาม เพื่อเก็บข้อมูลจากประชาชน ผู้ใช้บริการสถานนารักษ์ที่เกี่ยวกับการเข้าชมสถานนารักษ์ ความพึงพอใจ และข้อเสนอแนะในการปรับปรุง

3. การสังเกตการณ์ (Field Observation) เป็นการสังเกตการณ์ภาคสนาม ผู้ศึกษาเข้าไปสังเกตลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรม

รายละเอียดทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบการจัดแสดงตลอดจนพฤติกรรม
ของผู้ใช้บริการ ในพิพิธภัณฑ์ของศาลาธนารักษ์

การเก็บข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีการเก็บข้อมูล 2 วิธี คือ

1. การเก็บข้อมูลภาคเอกสาร

เพื่อศึกษาประวัติ ความเป็นมา และความสำคัญในการก่อตั้ง
ศาลาธนารักษ์ ที่คุ้มเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุงเดิม ประวัติผู้เป็นเจ้าของ
ตลอดจนเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ แนวความคิดในการจัดตั้ง
พิพิธภัณฑ์ และรูปแบบการจัดแสดง ประเด็นความเปลี่ยนแปลง ตลอด
จนนโยบาย และวิสัยทัศน์ในการดำเนินการของกรมธนารักษ์

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรม รายละเอียด
ทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบการจัดแสดง ประเมินศักยภาพ ความสำเร็จ
สภาพปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัด
แสดงพิพิธภัณฑ์ และการจัดการพิพิธภัณฑ์ของศาลาธนารักษ์ ตลอดจน
ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม คือ เจ้าหน้าที่
ประจำศาลาธนารักษ์ และผู้บริการศาลาธนารักษ์

การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) และแปลความ (Interpretation)

ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาความ (Descriptive Analysis)
ประกอบภาพถ่าย ลายเส้น และแผนผัง โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา
จากเอกสาร และข้อมูลภาคสนามที่ได้เกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมาใน
การก่อตั้ง “ศาลาธนารักษ์” คุ้มเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุงเดิม ประวัติผู้เป็น

เจ้าของ แนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ และรูปแบบการจัดแสดง
ตลอดจนนโยบาย และวิสัยทัศน์ในการดำเนินการของ กรมธนารักษ์
รวมทั้งการประเมินศักยภาพ ความสำเร็จ สภาพปัญหาและอุปสรรค
ทางกายภาพของสถาปัตยกรรม รายละเอียดทั้งด้านเนื้อหา และรูปแบบ
การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ นำผลดังกล่าวมานำเสนอเป็นรูปแบบการจัด
แสดงพิพิธภัณฑ์ และวิธีการจัดการที่เหมาะสม เพื่อให้ศาลาธนารักษ์
เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าพิพิธภัณฑ์ของศาลาธนารักษ์ 1 เชียงใหม่
มีสถานะเป็นส่วนราชการสังกัดกรม ธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ซึ่งมี
ภารกิจหลักในการแสดงเผยแพร่ทรัพย์สินมีค่าของแผ่นดิน ได้แก่
เครื่องราชอิสริยยศ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเงินตราไทย จำหน่าย
เหรียญกษาปณ์ที่ระลึก เหรียญที่ระลึกผลิตภัณฑ์ และหนังสือทางวิชาการ
เกี่ยวกับเหรียญ รับแลกคืนและจ่ายแลกเหรียญกษาปณ์ ปฏิบัติงานร่วม
กันหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้
รับมอบหมาย

ด้านการบริหารจัดการ มีบุคลากรทั้งสิ้น 11 คน โครงสร้าง
ประกอบด้วยผู้อำนวยการ 1 คน ดูแลรับผิดชอบงาน 3 ฝ่าย คือ งาน
บริหารทั่วไป จำนวน 6 คน (เจ้าหน้าที่ธุรการ 1 คน ยาม 4 คน พนักงาน
ขับรถ 1 คน) ฝ่ายจัดเก็บและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ จำนวน 2 คน
(นักวิชาการคลัง 1 คน และพนักงานจำหน่าย 1 คน) ฝ่ายเผยแพร่และ
จัดแสดง จำนวน 2 คน (ภัณฑารักษ์ 1 คน และพนักงานนำชม 1 คน)
โดยแบ่งหน้าที่ออกจากกันชัดเจน คือ ฝ่ายจัดเก็บฯ รับผิดชอบงานด้าน
จำหน่าย บัญชี การเงิน เงินตราและสินค้าคงคลัง ส่วนงานด้านพิพิธภัณฑ์

อยู่ในความรับผิดชอบของฝ่ายเผยแพร่ ออกแบบจัดทำแผ่นพับ โบงาน
กิจกรรม และของที่ระลึกให้กับผู้เข้าชม

ภัณฑารักษ์เป็นผู้รับผิดชอบงานวิชาการ ค้นคว้าข้อมูล ออกแบบ
จัดนิทรรศการ ทำทะเบียน จัดระบบการเก็บรักษา และหมุนเวียนวัตถุ
จัดแสดง ซึ่งมีเฉพาะเหรียญวาระต่างๆ ที่กรมธนารักษ์เคยผลิตขึ้น เป็น
วัตถุสำรอง จัดแสดงภายในห้องคลังเท่านั้น ส่วนทรัพย์สินอื่น ได้แก่
เครื่องราชอิสริยยศ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเงินตราโบราณ มีการ
จัดเก็บ ซ่อมแซม สงวนรักษาให้คงสภาพตามหลักการอนุรักษ์ ที่ห้อง
คลัง ณ สำนักทรัพย์สินมีค่าของแผ่นดิน ในบริเวณพระบรมมหาราชวัง
เท่านั้น พนักงานนำชม รับผิดชอบการต้อนรับผู้เข้าชม บรรยาย
ประกอบการชมนิทรรศการทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เฉพาะกรณี
มีผู้เข้าชมเป็นหมู่คณะ จะเปิดวิดิทัศน์ บรรยายสรุปภาพรวม แจกแผ่น
พับโบงาน มีกิจกรรมร่วมนิทรรศการ แจกรางวัล ของที่ระลึก เป็นการ
ดึงดูดความสนใจให้ผู้มาใช้บริการสนใจสืบค้น หาข้อมูลจากนิทรรศการ

ผลการดำเนินการที่ผ่านมา ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2556 มีดังนี้
การให้บริการ เปิดทำการวันจันทร์ – วันศุกร์ เวลา 8.30 น. –
16.30 น. ปิดพักเที่ยง 12.00 น. – 13.00 น. วันเสาร์ – วันอาทิตย์
และวันหยุดนักขัตฤกษ์ โดยไม่คิดค่าเข้าชม ให้บริการทั้งชาวไทยและ
ชาวต่างชาติ

สถิติผู้เข้าชมในปี 2556 มีผู้เข้าชม 18,116 คน แยกเป็นคนไทย
9,438 คน (ประชาชนทั่วไป 8,100 คน นักเรียนหรือเยาวชน 951 คน
ภิกษุ - สามเณร 387 รูป) ต่างชาติ 8,678 คน จากการสำรวจจำนวน
นักเรียนที่มาเข้าชมเป็นหมู่คณะพบว่า มีทั้งกลุ่มที่ได้รับทราบข่าวจาก
หนังสือเชิญโดยศาลาธนารักษ์เองที่มีการทำหนังสือประชาสัมพันธ์ ถึง
สถาบันการศึกษาทุกปี และกลุ่มที่ต้องการชมวัตถุจัดแสดงจริง เพราะ

ทราบจากการประชาสัมพันธ์ที่ศาลาชนารักษ์ไปจัดนิทรรศการสัญจรตามโรงเรียนแล้วตั้งใจมาติดต่อเข้าชม รวมทั้งกลุ่มที่อาจารย์ผู้จัดโปรแกรมทัศนศึกษา เป็นผู้ค้นหาข้อมูลแหล่งเรียนรู้บริเวณที่จะพานักเรียนมาเข้าชมได้มาพบและติดต่อขอขอให้นักเรียนมาเข้าชม ด้วยตนเองด้วย

งบประมาณรายจ่ายในแต่ละปี ศาลาชนารักษ์ 1 ได้รับจัดสรรจากเงินทุนหมุนเวียนการแสดง เหริยญาษาปณ์และเงินตราไทย สำนักทรัพย์สินมีค่าของแผ่นดิน ไม่มีรายได้อื่นนอกเหนือจากงบประมาณที่ได้รับจัดสรรในส่วนรายได้จากกิจกรรมอื่นๆ ที่ศาลาชนารักษ์ 1 ดำเนินการในปี 2556 มีรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เหริยญา เป็นเงินประมาณ 2,500,000 บาท ซึ่งรายได้ทั้งหมดจากกิจกรรมต้องนำส่งเข้าเป็นรายได้แผ่นดิน โดยการบริหารจัดการของสำนักทรัพย์สินมีค่าของแผ่นดิน

ส่วนการจัดแสดงภายในศาลาชนารักษ์ 1 ปัจจุบันมีการจัดแสดง 3 ส่วน คือ

1. ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวร เรื่อง เครื่องราชอิสริยยศ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ วิวัฒนาการเงินตราไทย และเงินตราล้าंना จัดแสดงวัตถุจริงภายในตู้จัดแสดง มีป้ายบรรยายพร้อมภาพประกอบในห้องจัดแสดงชั้นบน ซึ่งมีขนาดไม่กว้างขวางเพียงพอที่จะรับผู้เข้าชมเป็นหมู่คณะใหญ่ๆ ที่มีจำนวนมากได้ รูปแบบการจัดแสดงมีลักษณะเป็นทางการ บรรยากาศสงบนิ่ง เงียบ ยังไม่มีอุปกรณ์ทันสมัยที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้เข้าชมที่จะสร้างกิจกรรมร่วมกับนิทรรศการเพื่อดึงดูดความสนใจ

2. ส่วนจัดแสดงนิทรรศการพิเศษ จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเหริยญาษาต่างๆ ที่ศาลาชนารักษ์มีการจัดเก็บสำรองไว้ในคลัง เพื่อนำมาจัดแสดงในโอกาสต่างๆ ใช้พื้นที่ส่วนชั้นบนระเบียง หน้าทางเข้าห้องจัดนิทรรศการถาวร และบริเวณโถงชั้นล่าง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสม

เนื่องจาก สามารถดึงดูดผู้เข้าชมที่เคยชมนิทรรศการถาวรแล้ว ให้ขึ้นมาชมนิทรรศการใหม่ๆ ที่มีการเปลี่ยนเรื่องจัดแสดงทุกๆ 3 – 4 เดือน ซึ่งโดย ส่วนใหญ่แล้ว จะเป็นเหรียญวาระพิเศษต่างๆ ที่หาดูยาก ไม่มีโอกาสได้เห็นทั่วไป และในส่วนโถงจัดแสดงชั้นล่าง มีการจัดแสดงเหรียญวาระต่างๆ ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เข้าชมเกิดความสนใจ เล็งเห็นคุณค่าของเหรียญ และอยากซื้อผลิตภัณฑ์เหรียญที่มีจำหน่าย ซึ่งได้จัดส่วนจำหน่ายผลิตภัณฑ์เหรียญไว้บริเวณพื้นที่โถงชั้นล่างเช่นเดียวกัน มีการแบ่งส่วนพื้นที่โถงชั้นล่างให้เป็นส่วนกิจกรรมร่วมกับนิทรรศการพิเศษ ส่วนบริการความรู้ โดยมีหนังสือ เอกสารให้สืบค้นข้อมูลได้ อีกทั้งได้ใช้พื้นที่โถงชั้นล่างเป็นส่วนสำนักงานของเจ้าหน้าที่ศาลาธนารักษ์ด้วย

การจัดนิทรรศการพิเศษแต่ละครั้ง ดำเนินการโดยภัณฑารักษ์ และพนักงานนำชม ค้นคว้าข้อมูล ในประเด็นที่อยู่ในความสนใจของผู้เข้าชมศาลาธนารักษ์ โดยเชื่อมโยงข้อมูลกับเหรียญที่มีสำรองจัดแสดงเพื่อสร้างหัวข้อนิทรรศการที่สามารถนำเหรียญที่มีสำรองอยู่ออกมาจัดแสดงหมุนเวียนให้ชม เนื่องจากถูกบังคับโดยสถานที่ที่มีการติดตั้งตู้จัดแสดงและส่วนติดบอร์ดคำอธิบายประกอบไว้เป็นการถาวร ทำให้ยากต่อการนำเสนอเรื่องราวที่ไม่เกี่ยวข้องเนื่องกับวัตถุที่มีจัดแสดงภายในตู้ รวมทั้งยากต่อการออกแบบจัดแสดงให้มีรูปแบบแปลกใหม่ นอกเสียจากจะออกแบบนิทรรศการเพื่อติดตั้งจัดแสดงในพื้นที่ว่างอื่นๆ ที่ไม่ใช่ส่วนจัดแสดงนิทรรศการพิเศษอยู่เดิม

3. ห้องฉายแลกเปลี่ยนเหรียญในปัจจุบัน มีการจัดวางบอร์ดนิทรรศการที่ใช้นำออกจัดนิทรรศการนอกสถานที่ในโอกาสต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาความว่างของพื้นที่ และสร้างบรรยากาศการจัดนิทรรศการให้มีความรู้เบื้องต้นกับผู้เข้าชม

จากข้อมูลทั้งการบริหารจัดการและการจัดแสดงดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ปัญหาสำคัญที่ทำให้ศาลาธนารักษ์ 1 ไม่บรรลุเป้าหมายของการเป็นแหล่งเรียนรู้และความเพลิดเพลินอย่างมีประสิทธิภาพ คือ เวลาเปิดทำการ ที่ไม่เอื้ออำนวยให้กับผู้เข้าชม นักเรียน นักศึกษา และข้าราชการ พนักงานทั่วไป ที่มีเวลาทำงานตรงกับเวลาเปิดทำการ อีกทั้ง ไม่มีกิจกรรมสัมพันธ์ร่วมกับแหล่งเรียนรู้อื่นๆ ส่วนสภาพปัญหาการจัดแสดงภายในสถานที่ พบว่า บรรยากาศสถานที่โดยรวมเหมือนบ้านพักอาศัยส่วนตัว หรือที่ทำการส่วนราชการที่มีความเป็นส่วนตัวสูง แม้จะมีการติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์ที่รั้วด้านหน้าถนน และประตูรั้วเปิดอยู่ แต่ผู้สัญจรไปมายังไม่กล้าเข้ามา อาจเป็นเพราะระบบรักษาความปลอดภัยที่มีทั้งตำรวจ 1 นาย และยามรักษาการณ์ 2 นาย อยู่ประจำการรวมทั้งการออกแบบจัดภูมิทัศน์โดยรอบที่ไม่มีบริเวณให้นั่งเล่นพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้ง เรื่องราวที่จัดแสดงเฉพาะเรื่อง ไม่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ และเรื่องราวยังไม่กว้างขวางพอที่จะดึงดูดความสนใจให้เข้าชม

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ในการศึกษาจึงได้เก็บข้อมูลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ใช้บริการ และนักวิชาการ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาประกอบกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ เพื่อศึกษาหาวิธีการที่เหมาะสมในการจัดการพิพิธภัณฑ์ของศาลาธนารักษ์ 1 ผลการศึกษาได้นำเสนอรูปแบบการจัดแสดง และวิธีการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพพิพิธภัณฑ์ของศาลาธนารักษ์ 1 (คุ้มเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุง) จังหวัดเชียงใหม่ ให้ประสบผลสำเร็จเป็นแหล่งเรียนรู้และความเพลิดเพลิน ดังนี้

1. ด้านการปรับปรุงการจัดแสดง (Exhibition)

1.1 คงส่วนจัดแสดงหลักของการจัดแสดงเดิม เครื่องราชอิสริยยศ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเงินตราไทย ไว้ตามนโยบายของกรมธนารักษ์

1.2 จัดแสดงเพิ่มเติมเพื่อเสริมในเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นที่สอดคล้องกับพื้นที่และอาคารคุ้มเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุง เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นมากขึ้น โดยการ

(1) อาคารและแผนผังการจัดแสดง

ปรับปรุงใช้พื้นที่ว่างชั้นล่างของอาคาร (ห้องจ่ายแลกเหรียญกษาปณ์เดิม) ให้เป็นส่วนต้อนรับ บริการข้อมูล และจัดบริเวณสำนักงานให้เป็นสัดส่วน ไม่ปะปนกับส่วนจัดแสดงดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้ง วางผังทางเดินให้ต่อเนื่องเพื่อเข้าชมนิทรรศการในส่วนจัดแสดงห้องแรกต่อไป

(2) การวางหัวข้อเรื่องการจัดแสดง (Exhibition Title)

เพิ่มส่วนจัดแสดงแรกด้วยนิทรรศการ เรื่อง ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของอาคาร เจ้าของเดิม วัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง จนกระทั่งเป็นศาลาธนารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน ต่อเนื่องกับส่วนจัดแสดง เหรียญกษาปณ์ไทยที่กรมธนารักษ์จัดทำขึ้นในวาระต่างๆ ที่จัดเป็นนิทรรศการถาวรบริเวณโถงชั้นล่าง ก่อขึ้นชมชั้นบนห้องนิทรรศการหลักที่คงไว้แต่เดิม ทั้งนี้ ส่วนจัดนิทรรศการชั่วคราว ที่มีการจัดไว้บริเวณระเบียงชั้นบน หน้าห้อง จัดแสดงหลัก เป็นบริเวณที่เหมาะสมที่จะดึงดูดความสนใจให้คนที่เคยขึ้นชมการจัดแสดงหลักแล้ว ให้ไปชมอีกได้ในครั้งอื่นๆ ต่อไป

1.3 เพิ่มเติมการจัดนิทรรศการพิเศษ ให้มีเรื่องราวที่หลากหลาย ร่วมสมัย ทันต่อเหตุการณ์ เป็นเรื่องราวที่อยู่ในความสนใจของประชาชน ตามเทศกาลหรือโอกาสพิเศษ โดยไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องราวเฉพาะเหรียญวาระต่างๆ เพื่อให้เกิดความหลากหลาย สามารถดึงดูดความสนใจจากกลุ่มผู้ชมอื่นๆ ได้ในวงกว้างขึ้น

2. ด้านการบริหารจัดการ

2.1 ควรต้องเพิ่มการประชาสัมพันธ์ ทั้งกิจกรรมดำเนินงานปกติ และการจัดนิทรรศการชั่วคราว โดยการติดป้ายเชิญชวนนอกอาคารสถานที่ และบุคลากรสร้างความสัมพันธ์ ประชาสัมพันธ์ให้ทราบ เช่น ในการประชุมหัวหน้า ส่วนราชการของจังหวัด หรือ ร่วมกิจกรรมต่างๆ เมื่อหน่วยงานอื่นจัดงาน สร้างความเคลื่อนไหวให้สถานที่ด้วยการจัดกิจกรรมพิเศษในวันสำคัญต่างๆ ทั้งในและนอกสถานที่ เพื่อดึงกลุ่มคนได้หลากหลาย ทุกเพศทุกวัยให้มีส่วนร่วม รวมถึงการออกจัดนิทรรศการนอกสถานที่ด้วย

2.2 สร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ให้เข้มแข็ง โดยการประสานงานกับแหล่งเรียนรู้อื่นๆ ในพื้นที่กลางเวียงเชียงใหม่

2.3 จัดกิจกรรมต่างๆ เสริม เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ประชาชนทั่วไป สถานศึกษา รวมทั้งบุคลากรจากต่างองค์กรด้วย

การอภิปรายผล

ในการศึกษาค้างนี้มีข้อจำกัด เนื่องด้วย ศาลาชนารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่ เป็นส่วนราชการ ที่มีข้อจำกัดในวิธีการจัดการและดำเนินการ การเสนอรูปแบบและวิธีการจัดการอาจจะทำได้หรืออาจทำไม่ได้ แต่ก็ได้เสนอไปตามหลักการทางวิชาการ หากได้รับความเห็นชอบจากศาลาชนารักษ์จะทำต่อไป ควรจะนำเสนอหลักการและแนวคิดนี้ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรม และนักออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑ์ ที่มีความชำนาญเฉพาะทางได้ศึกษาสภาพปัญหาของอาคารสถานที่ เพื่อศึกษาข้อมูลเฉพาะด้านอาคาร สถานที่ เพิ่มเติมต่อไป เพื่อออกแบบให้เหมาะสมและมีความสวยงาม ให้ได้แบบแปลนที่มีความสมบูรณ์ สามารถจัดทำเป็นโครงการนำเสนอขอจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการปรับปรุงอาคาร สถานที่ และการจัดแสดงต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ผลที่ได้จากการศึกษาค้างนี้เป็นเพียงข้อเสนอของงานวิจัย คงไม่เกิดประโยชน์ หากไม่มีเจ้าหน้าที่ในส่วนราชการเอาไปดำเนินการ และผู้ศึกษาเสนอแนะว่า หากจะให้เป็นประโยชน์ ควรจะเริ่มทำในส่วนที่ทำได้ไม่ยุ่งยากก่อน เช่น ด้านการบริหารจัดการ ที่ได้เสนอไว้ให้มีการประชาสัมพันธ์ และสร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้ แล้วค่อยวางแผน จัดทำโครงการนำเสนอกรมชนารักษ์เพื่อขอจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการปรับปรุงอาคารสถานที่ต่อไป ซึ่งในการศึกษาค้างต่อไป ควรเพิ่มเติมในส่วนความรู้เฉพาะด้านอาคาร สถาปัตยกรรม หลักการอนุรักษ์อาคาร หลักการออกแบบ ศิลปะการตกแต่งภายในเฉพาะงานด้านพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดแสดง รายละเอียดการจัดแสดง ที่มี

ทั้งความเหมาะสม และความงามทางสุนทรียศาสตร์ จนสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ของกรมธนารักษ์ในการจัดตั้งศาลาธนารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในส่วนภูมิภาค เสริมการศึกษาเปรียบเทียบถึงแหล่งเรียนรู้ด้านพิพิธภัณฑ์เงินตราแห่งอื่นๆ ทั้งหน่วยงานในสังกัดเดียวกัน และต่างหน่วยงาน เช่น ศาลาธนารักษ์ 2 จังหวัดสงขลา พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งอาจพบปัจจัยปัญหาและประเด็นการศึกษาอื่นเพิ่มเติม ในด้านสถานที่ตั้ง รูปแบบการบริหารจัดการ และการจัดแสดง อีกทั้ง ยังอาจได้แง่มุมเพิ่มเติมเพื่อนำเสนอแนวทางในการแก้ปัญหา ของศาลาธนารักษ์ 1 ได้ เช่น การจัดตั้งกลุ่ม การจัดกิจกรรม สัมมนา เสวนา ร่วมกับแหล่งเรียนรู้ด้านพิพิธภัณฑ์เงินตราอื่นๆ อีกทางหนึ่งด้วย

รายการอ้างอิง

กรมธนารักษ์. (2555). *คู่มือติดต่อบริการกรมธนารักษ์ 2555*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). *คู่มือการพัฒนาโรงเรียนเข้าสู่มาตรฐานการศึกษา. การจัดการสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมศิลปากร. (2517). *กิจการพิพิธภัณฑ์สถาน*. พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมศิลปากร. (2536). *คู่มือ: การปฏิบัติงานของภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์ พรินต์ติ้ง-แอนด์พับลิชชิง จำกัด (มหาชน).

กรมศิลปากร. (2550). *คู่มือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: บริษัท กราฟฟิคฟอรัม (ไทยแลนด์) จำกัด.

กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). *เอกสารชุดแนวทางปฏิรูปการศึกษา ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา. การจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. (2544). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

- จิรา จงกล. (ม.ป.ป.). *พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร
กระทรวงศึกษาธิการ.
- จิราภรณ์ อรรถนะนาถ. (2555). *การจัดเก็บวัตถุพิพิธภัณฑ์*. กรุงเทพฯ:
สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ.
- ชวนพิศ ทองใบ. (2552). *การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ของสำนักทรัพย์สิน
มีค่าของแผ่นดิน กรมธนารักษ์*. (ภาคนิพนธ์รัฐศาสตรมหา-
บัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สาขาวิชาการบริหารจัดการ
สาธารณะ.
- เชียรชาย อักษรดิษฐ์. (2546). *หอค้า คุ่มแก้ว มณีแสงแห่งนครา*.
เชียงใหม่: บริษัทโชตนาพรินทร์ จำกัด.
- เชียรชาย อักษรดิษฐ์. (2548). *หอค้า คุ่มแก้ว มณีแสงแห่งนคราศิลป์สถาน
ขัตติยธานี*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์โชตนา.
- นิคม มุสิกคามะ, กุลพันธาดา จันทรโพธิ์ศรี, และมณีรัตน์ ท่วมเจริญ.
(2521). *วิชาการพิพิธภัณฑ์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัท
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- บุญดี บุญญาภิจ. (2548). *การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*
(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัท จีรวัฒน์ เอ็กซ์เพรส จำกัด.
- ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง. (2533). *เจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุง: อนุสรณ์
พระราชทานเพลิงศพ เจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุง*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ปรีตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, และคณะ. (2547). *รายงานการวิจัย
โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ระยะที่ 1 สร้าง
เครือข่ายและสำรวจสภาพพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น*. ศูนย์มานุษยวิทยา
สิรินธร (องค์กรมหาชน), กรุงเทพฯ.

- อาจารย์ วิลัยปาน. (2553). *การศึกษาอัตลักษณ์พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น*. (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยศิลปากร, สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม.
- พจณี พรหมโรจน์. (ม.ป.ป.). รายงานการวิจัย. *การปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดแสดงทรัพย์สินมีค่าของแผ่นดิน*. กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง, กรุงเทพฯ.
- พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์. (2543). *ทฤษฎีความรู้*. โครงการสนับสนุนงานวิจัย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ภาคินี สายัณห์. (2528). *บทบาทของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกับการพัฒนาการศึกษา*. (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต) มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะโบราณคดี.
- มานิตย์ ศิริวรรณ. (2535). *การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: กองสารสนเทศและส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.
- มูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2551). รายงานการวิจัย. *โครงการพิพิธภัณฑ์หมอเจ้าฟ้า มูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย: รายงาน แผนอนุรักษ์อาคารนายแพทย์ เอ็ดวิน ซี คอร์ท โรงพยาบาลแมคคอร์มิค จังหวัดเชียงใหม่*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- วรชรวี โครตบัง. (2556). *บทบาทแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจังหวัดเลย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

- วรวิทย์ องค์กรธุรกิจ. (2544). *พิพิธภัณฑ์ที่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวชาวไทย ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิจารณ์ พานิช. (2548). *การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: บริษัท ตาตา พับลิเคชั่น.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. (2544). *คุ้มเจ้าครองนครเชียงใหม่ และคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์)*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. (2555). *คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (เจ้าแก้วมุงเมือง ณ เชียงใหม่) โรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. เชียงใหม่: หจก.จรัสธุรกิจการพิมพ์.
- ศิริพร ศรีสินธุ์อุไร. (2551). *พิพิธภัณฑ์ภาคสนาม: ประสบการณ์จากคนลงมือ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2544). *เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สอาด ปายะนันท์. (2507). *การจัดพิพิธภัณฑ์*. พระนคร: โรงพิมพ์สามมิตร.
- สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ. (2541). *เขมรรัฐนครเชียงใหม่*. เชียงใหม่: ดาวคอมพิว-กราฟิก.
- สุลาวัลย์ รัตนทิพยาภรณ์ และชลภัสร ยมจินดา. (2553). *รายงานการวิจัย. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน กระบวนวิชาภาษาอังกฤษ 3 (GE208) ตามแนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรค์ องค์ความรู้ด้วยปัญญา*. รายงานวิจัย ฉบับที่ 274, เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ.

- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550). *การจัดการเรียนรู้แบบ
กระบวนการแก้ปัญหา*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร
แห่งประเทศไทย จำกัด.
- สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ. (2548). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์
(1977) จำกัด.
- อนุ เนินหาด. (ม.ป.ป.). *เจ้าชายฝ่ายเหนือ (สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 8)*.
ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- อนุ เนินหาด. (2548). *ย่านถนนราชดำเนิน (สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 11)*.
เชียงใหม่: บริษัท นพบุรีการพิมพ์ จำกัด.
- อาภา เรียบร้อยเจริญ. (ม.ป.ป.). *รายงานการวิจัย. ศาลาเครื่องราช-
อิสริยยศ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเงินตราไทย สาขาจังหวัด
เชียงใหม่. กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง, กรุงเทพฯ.*
- อาภา เรียบร้อยเจริญ. (2540). *ศาลาธนารักษ์ สาขาจังหวัดเชียงใหม่.
วารสารธนารักษ์, 2, 13-14.*
- Daume, Daphne. (1991). *The Encyclopedia Britannica Book of the
Year volume 15*. U.S.A.: Encyclopedia Britannica, Inc.
- Grace. (1974). *Museum Work*. Bangkok: Karnsadsana Press.
- Grolier. (1993). *The Encyclopedia Americana International Edition
volume 19*. (First published in 1829). U.S.A.: Grolier
Incorporated.
- Matthews and Mark. (1991). *Museum and art galleries (Design and
development guides)*. Oxford: Butterworth Architecture.